

SYYLLISYYS, UHRIUS JA SUKUPUOLI
Isis-naisten identiteettikategoriat ja poikkeavuuden
rakentuminen Helsingin Sanomien kirjoituksissa

Juulia Vainio

Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2020

TIIVISTELMÄ

SYYLLISYYS, UHRIUS JA SUKUPUOLI

Isis-naisten identiteettikategoriat ja poikkeavuuden rakentuminen Helsingin Sanomien kirjoituksissa

Juulia Vainio

Sosiaalityön maisteriohjelma

Maisterintutkielma

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: YTT Sirkka Alho

Kevät 2020

sivumäärä: 78 sivua + liitteet 3 sivua

Tutkielma käsittelee Isisin kalifaattiin lähteneitä ja al-Holin leirillä eläviä suomalaisia ja eurooppalaisia naisia koskevaa julkista keskustelua. Tutkimuksen teoreettis-metodologinen perusta on diskursiivisessa kategorianalyysissä ja se asemoituu osaksi feminististä sosiaalityön tutkimusta. Tarkoituksena on selvittää, minkälaisiin identiteettikategorioihin Isis-naisia kategorisoidaan, miten Isis-naisten kategorisointi tuottaa heille poikkeavuutta ja toisaalta pyrkii purkamaan sitä ja miten Isis-naisten sukupuoli näkyy heitä koskevissa kategorisaatioissa. Tutkimuksen kehys on globaalissa ja rakenteellisessa sosiaalityössä, sillä tutkimusaihe ylittää kansallisvaltioiden rajat ja tutkimus pyrkii osoittamaan ja tekemään tunnistettaviksi Isis-naisiin liittyviä arkielämän stereotyyppioita. Aineistona tutkimuksessa on käytetty Helsingin Sanomien kirjoituksia eri osastoilta aikavälillä 1.1.2019 – 30.4. 2020.

Tutkielmassa tarkastellaan kategoriana ”Isis-naiset” stereotypisoivana kategoriana, joka on rakentunut selittämään sosiaalisen järjestyksen murtumakohdassa syntyneitä tilannetta, jossa eurooppalaisia ja suomalaisia naisia lähti ensin terroristijärjestön kalifaattiin ja joutui sitten syyrialaiselle vankileirille. Olen paikantanut aineistostani viisi Isis-naisille julkisessa keskustelussa tuotettua identiteettikategoriana, jotka toimivat määreinä pohjakategorialle Isis-naiset. Olen nimennyt ne uhrin, terroristin, muslimin, äidin ja kansalaisen kategorioiksi. Isis-naisten terroristi-kategorisaatio määrittää heidät poikkeaviksi, sillä kategoriaan ”terroristi” liitetään normien rikkomisen. Myös Isis-naisten kategorisaatioiden ”terroristi” ja ”äiti” välinen ristiriita toimii tulkintani mukaan poikkeavuutta tuottavana, ja Isis-naiset määrittyvät äiteinä poikkeaviksi. Isis-naisten poikkeavuutta pyritään aineistossani purkamaan käyttämällä heistä kilpailevia kategorioita ”muslimi” ja ”kansalainen”. Isis-naiset itse pyrkivät usein määrittelemään itsensä uskonnollisuutensa kautta. Isis-naiset pyrkivät myös irtautumaan heihin liitettyjen kategorioiden negatiivisista määreistä, kuten väkivallasta, ja siten määrittämään ennemmin uhreiksi kuin syyllisiksi.

Tutkimuksen tulokset kertovat, että Isis-naisten sukupuoli tuottaa Isis-naisille poikkeavuutta, sillä Isis-naiset eivät täytä terroristin eivätkä äidin identiteettikategorioihin liittyviä kulttuurisia odotuksia. Naiseus kuitenkin myös erottaa Isis-naiset Isis-miehistä, varsinaisista terroristeista ja siten syyllisistä julkisessa keskustelussa, jossa neuvotellaan syyllisyydestä ja syyttömyydestä. Siten sukupuoli näyttää tulkintani perusteella vaikuttavan Isis-naisten poikkeavuutta tuottavaan kategorisointiin paradoksaalisesti sekä sitä vahvistaen että sitä purkaen.

Asiasanat: kategorianalyysi, kategorisaatio, identiteettikategoria, stereotypisoiva kategorianalyysi, poikkeavuus, feministinen sosiaalityö

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 ISIS JA ISIS-NAISET AIKAISEMMAN TUTKIMUKSEN VALOSSA	5
2.1 Isisin juuret, kasvu ja ideologia	5
2.2 Jihadismi ja radikalisoituminen Suomessa	8
2.3 Naisten radikalisoituminen ja kalifaatin vetovoima	9
2.4 Isis-naiset kalifaatissa	11
2.5 Isis-naiset al-Holin leirillä	13
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTIS-METODOLOGISIA PAIKANNUKSIA	15
3.1 Diskursiivinen kategoria-analyysi tutkimuksen teoreettisena ja metodologisena viitekehysenä	15
3.1.1 Jäsenyyskategoria-analyysin lähteillä	15
3.1.2 Identiteettikategoriat ja kilpailevat kategoriat	17
3.1.3 Kategorisoinnin moraalinen ulottuvuus ja selonteot	18
3.1.4 Poikkeavuuden kategorisaatio	20
3.1.5 Retoriset keinot ja diskurssit selontekojen rakentamisessa	21
3.2 Isis-naisten kategorisaatio feministisen sosiaalityön tutkimuksen kohteena	22
3.2.1 Kategoria Isis-naiset ja sen rakentuminen	23
3.2.2 Isis-naiset feministisen sosiaalityön tutkimuksen kohteena	24
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
4.1 Sanomalehtikirjoitukset tutkimusaineistona	27
4.2 Isis-naisten kategorisointi sanomalehtikirjoituksissa	28
4.3 Tutkimuskysymykset	29
4.4 Tutkimuseettinen keskustelu	30
5 HELSINGIN SANOMIEN KIRJOITUKSISSA ESIINTYVÄT IDENTITEETTIKATEGORIAT KATEGORIAN ISIS-NAISET MÄÄREINÄ	32
5.1 Isis-naiset uhreina	33
5.2 Isis-naiset terroristeina	38
5.3 Isis-naiset muslimeina	47
5.4 Isis-naiset äiteinä	50
5.5 Isis-naiset kansalaisina	55
6 ISIS-NAISET POIKKEAVUUTTA TUOTTAVANA KATEGORIANA	61
6.1 Poikkeavuuden rakentuminen Isis-naisia koskevissa kategorisaatioissa	61
6.1.1 Ristiriitaiset identiteettikategoriat ”terroristi” ja ”äiti” poikkeavuuden tuottajina	63

6.1.2 Terroristin ja äidin kategorijäsenyyksissä epäonnistuminen poikkeavuuden tuottajana	64
6.2 Poikkeavuuden omaksuminen ja vastustaminen Isis-naisia koskevissa selonteoissa	65
6.2.1 Neuvottelu syyllisyydestä ja syyttömyydestä	66
6.2.2 Muslimin ja kansalaisen identiteetikategoriat poikkeavuuden vastustamisena .	68
7 LOPUKSI	70
7.1 Yhteenveto	70
7.2 Pohdintaa	73
KIRJALLISUUS	75

1 JOHDANTO

Tämä tutkielma käsittelee Syyrian ja Irakin konfliktialueelle Isisin kalifaattia rakentamaan lähteneitä suomalaisia ja eurooppalaisia naisia koskevaa julkista keskustelua. Kiinnostukseni Isisiin lähteneitä naisia koskevaa keskustelua kohtaan heräsi kesällä 2019, kun al-Holin leirillä Syyrian kurdialueella vankina pidettäviä Isis-naisia koskevia kirjoituksia julkaistiin tiheään tahtiin mediassa. Seuratessani aihetta käsitteleviä sanomalehtikirjoituksia huomasin pian, että Isisiin lähteneistä naisista puhutaan hyvin eri tavoin sen mukaan, kuka puhetta tuottaa, ja samatkin puhujat puhuivat heistä eri tavoilla eri hetkinä. Aloin pohtia kysymystä siitä, mistä erilaiset puhetavat kertovat ja millaista todellisuutta ne Isisiin kuuluvista naisista rakentavat. Isisiin lähteneitä naispuolisia henkilöitä kutsutaan julkisuudessa yleensä ”Isis-naisiksi”, ”Isis-morsiamiksi”, ”Isis-vaimoksi” tai ”Isis-äideiksi”. Käytän tutkielmassani Isisiin lähteneistä naisista termiä ”Isis-naiset”, koska vaikka sekin määrittelee nämä henkilöt heidän sukupuolensa kautta, se on kuitenkin heistä mediassa yleisesti käytetyistä termeistä yleisluontoisin.

Isisin nousu 2010-luvulla käynnisti Euroopassa ennennäkemättömän vierastaistelijailmiön, kun nuoret miehet lähtivät Syyriaan ja Irakiin taistelemaan väkivaltaisen islamilaisen äärijärjestön riveihin. Arviot alueelle matkustaneiden määrästä vaihtelevat, mutta varovaisimmissakin arvioissa puhutaan 6000 lähteneestä (Cook & Vale 2018, 17). Isisin projektiin kuuluu islamilaisen valtion, uuden kalifaatin, rakentaminen. Tätä tarkoitusta varten Isis on tarvinnut myös naisia ja lapsia, ja Euroopasta konfliktialueelle lähteneiden joukossa onkin ollut paljon myös heitä. Lontoon King’s Collegen yhteydessä toimiva radikalisaatio-tutkimukseen keskittynyt ICSR-tutkimuslaitos arvioi Länsi-Euroopasta lähteneen noin tuhat naista. Määrällisesti eniten naisia on Länsi-Euroopan maista lähtenyt Ranskasta, Britannia, Saksasta ja Belgiasta. Suomesta lähtijöistä naisten suhteellinen osuus on kuitenkin suurempi kuin Länsi-Euroopan maista keskimäärin. (mts. 17.)

Suojelupoliisin mukaan Suomesta on lähtenyt Syyrian ja Irakin konfliktialueelle yli 80 tunnistettua henkilöä. Heistä arviolta noin 20 on kuollut ja noin 20 on palannut Suomeen. Supon arvion mukaan lähtijöiden todellinen määrä on kuitenkin todennäköisesti suurempi, sillä viranomaisilla ei välttämättä ole tietoa kaikista lähteneistä. Syyrian ja Irakin konfliktialueelle on lähtenyt Suojelupoliisin mukaan lähtenyt huomattavan suuri määrä naisia.

Suomesta on matkustanut alueelle noin 20 naista ja arviolta noin 30 lasta. Osa näistä ihmisistä on palannut Suomeen jo ennen kalifaatin romahtamista ja osa lapsista on täysikäistynyt konfliktialueella ollessaan. Toisaalta konfliktialueella on myös syntynyt lapsia, joilla on vanhempiensa kautta kytkös Suomeen. (Suojelupoliisi 2019.)

Syyrian sodan aktiivisimpina vuosina Isis ensin kasvoi, valtasi maa-alueita ja toteutti terrori-iskuja muun muassa ympäri Eurooppaa. Sitten se vähä vähältä menetti maa-alueensa ja näyttää nyt hävinneen sodan. Tutkielmani kirjoittamisen aikoihin vuosina 2019 ja 2020 eletään tilanteessa, jossa suurin osa Isisin vierastaisteliamiehistä on kuollut, ja jäljelle jääneet miehet ovat Syyrian kurdien autonomisella hallintoalueella Rojavassa sijaitsevilla vankiloissa. Eniten Syyrian ja Irakin ulkopuolelta saapuneista Isisin jäsenistä on jäljellä naisia ja lapsia. Nyt nämä vierastaistelijoiden perheet elävät Rojavassa vankileireillä, joista suurin ja tunnetuin on al-Holin leiri. Al-Holissa, jossa suomalaisiakin Isis-perheenjäseniä pidetään, olosuhteet ovat rankat. Rojavan tiedotuskeskuksen mukaan kesällä 2019 leireillä oli pidätettyinä 54 eri maan kansalaisia, yhteensä noin 13500 Isis-perheiden naista ja lasta (Sillanpää 2019).

Vuonna 2019 Suomessa ja monessa Euroopan maassa käytiin vilkasta keskustelua siitä, miten Isis-naisten ja heidän lastensa suhteen pitäisi toimia. Mietittiin sitä, tulisiko heidät hakea kotiin ja tuomita mahdollisista sotarikoksista heidän kotimaissaan vai jättää heidät sinne missä he ovat. Ongelmana pidettiin sitä, ettei Isis-naisten mahdollisista rikoksista ole helppoa saada varmuutta. Ruotsi esitti vuonna 2019 hybridituomioistuminen perustamista Irakiin Isis-terrorismin epäiltyjä varten. Tätäkin vaihtoehtoa pidettiin huonona sen vuoksi, että Isisin toiminta-alueilla Irakissa ja Syyriassa käytössä on käytössä kuolemantuomio. Suomen perustuslaki kieltää kuolemantuomiot, eikä Suomi siksi voi jättää kansalaisiaan tuomittaviksi maihin, joissa sitä käytetään. (Huusko 2019.) Monessa maassa, mukaan lukien Suomessa, tehtiin vuoden 2019 lopulla poliittinen päätös siitä, että ainakin lapsia pyritään auttamaan viranomaisvoimin Suomeen. Heidän äitiensä kohdalla mahdollista kotiuttamista päätettiin arvioida tapauskohtaisesti. (Ortamo 2019.)

Tutkielmani asettuu globaalin ja rakenteellisen sosiaalityön keskusteluihin tarkastellessaan ilmiötä, joka ylittää paikalliset ja valtiolliset rajat ja tarkastelemalla kriittisesti marginaaliseen vähemmistöryhmään arki ajattelussa liitettyjä kategorisaatioita. Sosiaalityön kannalta keskeiset ongelmat ovat muuttumassa, eikä täällä tapahtuva enää globalisaation aikakaudella

ole riippumatonta toisaalla tapahtuvasta (Rauhala 2017, 26–28). Käsillä on sosiaalityössäkin uudenlaisia ilmiöitä, jotka synnyttävät uudenlaisia todellisuuden kuvina toimivia luokitteluja eli kategorisaatioita. Kategorisaatio ei ole koskaan neutraalia. Sillä on moraalinen ja poliittinenkin luonne, sillä sen avulla määritetään myös kategorisaation kohteena olevien ihmisten keskeisiä oikeuksia.

Rakenteellisen sosiaalityön perinteessä sosiaalityö nähdään kriittisenä ja emansipatorisena muutostyönä, jolla on vahva ihmisoikeusperusta (ks. esim. Pohjola 2014, 19; Banks 2006, 37–39). Ihmisoikeuksien edistämiseen ja konkretisoimiseen sitoutuminen sosiaalityössä edellyttää käytännössä niiden arjen kysymysten kriittistä tarkastelua, joissa sosiaalityöntekijät ovat tavalla tai toisella osallisia. (Rauhala 2017, 27.) Tehdessäni näkyväksi Isis-naisiin liittyvää arkista moraalista ja stereotypisoivaa ajattelua kategorianalyysin avulla toteutan sosiaalityön emansipatorista tehtävää osoittamalla niitä tapoja, joilla poikkeavuutta, toiseutta ja eksklusiota luodaan yhteiskunnallisessa keskustelussa. Pidän tärkeänä, että vähemmistöryhmiin liittyvistä arkipuheesta ja -ajattelusta esiintyvistä kategorisaatioista ollaan tietoisia sosiaalityön piirissä, sillä vain tietoisuus arkiajattelun kategorisaatioista mahdollistaa ihmisoikeusperustaisen työskentelyn, joka on 2000-luvun sosiaalityön ydintä.

Jäsenän tutkielmassani sitä, mitä ja miten Isis-naisista puhutaan ja kirjoitetaan julkisuudessa. Tutkimukseni keskiössä ovat Helsingin Sanomien kirjoituksissa rakentuvat Isis-naisiin liittyvät kategorisaatiot ja niiden avulla tuotetut selonteot. Tutkimuskysymykseni ovat: 1) minkälaisiin identiteetikategorioihin Isis-naisia kirjoituksissa kategorisoidaan ja minkälaisia selontekoja nämä kategorisoinnit rakentavat, 2) miten Isis-naisten kategorisointi tuottaa poikkeavuutta ja toisaalta pyrkii purkamaan sitä ja 3) miten Isis-naisten sukupuoli näkyy heitä koskevissa kategorisaatioissa ja tavoissa tuottaa heille poikkeavuutta ja vastustaa sitä. Tutkimukseni teoreettis-metodologinen viitekehys on diskursiivisessa kategorianalyysissä ja se paikantuu osaksi feminististä sosiaalityön tutkimusta. Aineistoni koostuu helmikuun 2019 ja huhtikuun 2020 välisenä aikana Helsingin Sanomissa julkaistusta kirjoituksista. Kirjoituksia on mukana aineistossani Helsingin Sanomien useilta osastoilta aina mielipideosastolta pääkirjoituksiin.

Tutkielmani lähtee liikkeelle luvulla 2, jossa valotan Isisin toimintaa Lähi-Idässä sekä siihen liittyvää jihadistista liikehdintää Suomessa ja Euroopassa. Avaan tässä luvussa myös Isisin ideologian ja toimintalogiikan ymmärtämisen kannalta keskeisiä käsitteitä ja tarkastelen

naisten roolia Isisissä. Luvussa 3 esittelen tutkimukseni teoreettis-metodologisen viitekehysten, joka on diskursiivisessa kategoria-analyysissä. Paikannan tutkimukseni myös osaksi feminististä sosiaalityön tutkimusta.

Luvussa 4 kerron tutkimukseni käytännön toteutuksesta. Ensimmäisessä analyysiluvussa, luvussa 5 luokittelen aineistoani ja analysoin sitä mielessäni kysymys siitä, minkälaisiin identiteettikategorioihin Helsingin Sanomien teksteissä puheenvuoron saavat tahot kategorisoivat Isis-naisia selonteissaan. Lähdän siitä, että nämä identiteettikategoriat toimivat lisämääreinä pohjakategorialle ”Isis-naiset”. Luvussa 6 syvennän analyysiäni mielessäni kysymys siitä, miten aineiston kategorisaatiot ja selonteot rakentavat Isis-naisille poikkeavuutta ja miten tätä poikkeavuutta toisten kategorisaatioiden avulla pyritään vastustamaan. Luvussa 7 vedän yhteen tutkimukseni tuloksia ja pohdin sitä, miten Isis-naisten sukupuoli on vaikuttanut heitä koskeviin kategorisaatioihin ja selontekoihin sekä siihen, miten heille on niiden avulla tuotettu poikkeavuutta ja miten sitä on toisaalta pyritty purkamaan.

2 ISIS JA ISIS-NAISET AIKAISEMMAN TUTKIMUKSEN VALOSSA

Ilmiön nimeltä ”Isis-naiset” ymmärtäminen vaatii näköaloja moneen suuntaan. Isis-naisia ei tietenkään olisi olemassa ilman Isisiä, eikä Isisiä puolestaan olisi olemassa ilman jihadismia ja sitä edeltäneitä aatesuuntauksia islamismia ja radikaali-islamismia. Isisin kasvuun merkittäväksi globaaliksi jihadistiseksi voimaksi vaikutti Irakin miehitys ja sen loppuminen 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ja arabikevään jälkeen levinneet levottomuudet ja niistä seurannut sisällissota Syyriassa 2010-luvulla. Isisin tavoitteena on ollut islamilaisen valtion, uuden kalifaatin luominen. Tämän takia se on tarvinnut seuraajikseen myös naisia. Tässä luvussa taustoitan tutkimustani ja esittelen aikaisempaa Isisiin ja Isis-naisiin liittyvää tutkimusta. Tarkastelen myös sitä tilannetta, jossa Isis-naiset tällä hetkellä al-Holin leirillä elävät.

2.1 Isisin juuret, kasvu ja ideologia

Isis perustettiin alun perin Afganistanissa entisen jordanialaisen katurikollisen Abu Musab al-Zarqavin toimesta vuonna 1999. Ryhmän tavoitteet ja strategia selkiintyivät kuitenkin vasta vuosia myöhemmin 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä miehityksen aikaisessa Irakissa, jossa sen tavoitteeksi muotoutui puhtaan islamilaisen yhteiskunnan luominen. Vielä tämän jälkeen seuraavat vuodet olivat Isisille vaikeita. Ryhmän nousuun ja kansainvälistymiseen 2010-luvulla vaikuttivat Irakin turvallisuustilanteen heikkeneminen amerikkalaismiehityksen päätyttyä sekä Syyrian kansannousun kehittyminen sisällissodaksi. (Malkki & Saarinen 2019, 46–49.)

Vuoden 2011 keväästä arabimaailmassa puhutaan arabikeväänä. Silloin protestit levisivät myös Lähi-Idän maissa, ja monen valtion hallinto vaihtui. Syyriassakin ihmiset aktivoituivat osoittamaan solidaarisuutta muiden arabimaiden mielenosoituksille, vastustamaan omaa hallitustaan ja vaatimaan demokraattista kehitystä. Mielenosoitukset tukahdutettiin kuitenkin väkivaltaisesti, ja mielenosoittajia otettiin vangiksi ja kidutettiin. (Bahmani & Jäntti 2018, 77–99.)

Vuonna 2012 Syyriassa puhkesi sisällissota. Sisällissota loi poliittisen tyhjiön, jossa islamistiset ja jihadi-salafistiset sotilasorganisaatiot pystyivät vahvistamaan asemaansa. Vuoden 2014 kesällä suurelle yleisölle entuudestaan tuntematon ryhmä Irakin ja Suur-Syyrian Islamilainen valtio eli Isis valtasi kahdessa päivässä Irakissa kaksi merkittävää kaupunkia, Mosulin ja Tikritin ja julisti globaalin kalifaatin perustetuksi. (Bahmani & Jäntti 2018, 32–36; 145–146.)

Ymmärtääkseen Isisin ideologista taustaa ja toimintalogiikkaa on ymmärrettävä mihin sen jihadi-salafismiksi kutsuttu aatemaailma pohjaa. Isisin vaalima kalifaatin idea juontaa juurensa islaminuskon alkuaikoihin. Muslimien korkein johtaja *kalifi* oli aikoinaan pitkään koko islamilaisen yhteisön hengellinen ja hallinnollinen johtaja. Monet salafistit pitävät heti profeetta Muhammedin kuoleman jälkeen hallinneen kalifi Abu Bakrin kalifaattia täydellisenä yhteiskuntana. Kalifaatti sijaitsi historiansa aikana monissa eri kaupungeissa, Mekassa, Córdobassa, Damaskoksessa, Kairossa ja Bagdadissa, ennen kuin se siirtyi Konstantinopoliin, jossa sen lakkautti Turkin ensimmäinen presidentti Kemal Atatürk vuonna 1923. Kristityssä maailmassa kalifaatin lakkauttamista vastaava tapahtuma olisi Vatikaanin lakkauttaminen. (Koivunen 2016, 45.)

Isisin vaaliman jihadismikäsityksen alkukoti on 1900-luvun alkupuolella syntyneessä *islamismissa*, jonka juuret ovat sidoksissa länsimaisten imperiumien poliittisen ja kulttuurisen vaikutusvallan kasvuun islamilaisissa yhteiskunnissa ja historiallisten islamilaisten valtojen maailmanpoliittisen vaikutusvallan ja painoarvon kuihtumiseen. Islamismi määrittää islamin kaikki elämän alueet kattavana järjestelmänä ja näkee paluun ”oikeaan” islamiin ja sen periaatteiden soveltamiseen islamilaisen yhteiskunnan ja valtion luomisessa ratkaisuna islamilaisen maailman ongelmiin. Islamismi on kaiken kaikkiaan hyvin monimuotoinen ilmiö, ja se on saanut erilaisia muotoja erilaisissa paikallisissa konteksteissa. (Malkki & Saarinen 2019, 28–29.)

Termi *radikaali-islamismi* viittaa sellaiseen islamismiin, joka käyttää väkivaltaa keinona tavoitteidensa saavuttamiseen. Radikaali-islamismiin alaisuuteen kuuluu useita ideologisesti hyvin erilaisia aseellista toimintaa harjoittavia ryhmiä. *Salafismi* on ultrakonservatiivinen sunnalaisen islamin haara, joka pyrkii elvyttämään alkuperäisen ja puhtaan islamin ja tavan harjoittaa sitä uskonopillista puhtautta vaalimalla. Salafismissa on erilaisia haaroja, jotka eivät kaikki ole yhteiskunnallisesti tai poliittisesti suuntautuneita. *Jihadismi* alkoi muotoutua

radikaali-islamistisen liikkeen sisällä 1980-luvulla. Se on poliittisen sunnalaisen islamismin vähemmistösuuntaus. Jihadistit eroavat muista islamisteista siinä, että he kiistävät valtioiden ja kansainvälisen poliittisen järjestelmän legitimitetin. Jihadisteille myös modernit muslimivaltiot edustavat epäislamilaista rakennelmaa. Jihadismi tulkitsee *jihadin* aseelliseksi kamppailuksi ja jokaisen muslimin velvollisuudeksi. Aseellista kamppailua pidetään uskon harjoittamisen keskeisenä muotona, johon liittyy marttyyriuden ihannoiti, ja sen tavoitteena pidetään sunnalaisen ylivallan institutionalisoimista. (Malkki & Saarinen 2019, 30–35; Bahmani & Jäntti 2018, 147–148). Suurimmalle osalle maailman muslimeista jihad tarkoittaa kuitenkin ensisijaisesti taistelua oman itsen kanssa tarkoituksena tulla paremmaksi lapseksi vanhemmilleen, paremmaksi aviopuolisoksi ja isäksi ja paremmaksi muslimiksi. (Koivunen 2016, 94–95.)

Isis on osa kansainvälistä *jihadi-salafistista* liikettä. Isisin edustamassa jihadismin haarassa uskonnollista puhtautta vaalitaan perustuen jopa muihin jihadistiryhmiin verrattuna tiukempaan ja kapeampaan näkemykseen siitä, ketkä lasketaan todellisiksi muslimeiksi (Malkki & Saarinen 2019, 50). *Salaf* viittaa romantisoituun hurskaiden esi-isien aikaisen islamin ihanteeseen, jossa vaalittiin sisäänpäin suuntautunutta ja itsereflektioivaa hengellisyyttä, jonka päämääränä on kohottautuminen lähemmäs jumalaa. Salafilaisuuden haara, Arabian niemimaalla 1700-luvulla levinnyt *wahhabilaisuus* jonka äärimuotoon Isisin ideologia asemoituu, ajaa sunnalais-islamistista yhteiskuntamuotoa, jossa kaikki muut uskonnolliset ryhmät paitsi sunnimuslimit ovat marginalisoituja vähemmistöjä. (Bahmani & Jäntti 2018, 148–149.)

Wahhabilaisuuteen perustuva jihadi-salafistinen yhteiskunta-ajattelu nojaa islamin teologiseen peruseriaatteeseen jumalan ykseydestä ja ehdottomasta ainutkertaisuudesta. Siinä ajatellaan, että mikä tahansa uskomusjärjestelmä, kuten esimerkiksi demokratia tai sosialismi, rikkoo islamia vastaan. Esimerkiksi jordanialais-palestiinalaisen modernin jihadi-salafismin johtohahmon Abu Muhammad al-Maqdisin mielestä ihmisen laatimat lait ja niiden muodostamat kokonaisuudet kohottavat epäjumalia jumalan ykseyden paikalle. Tällainen ajattelu toimii oikeutuksena alistaa paitsi ei-muslimeja, myös sellaisia muslimeja, jotka toteuttavat uskoaan ”väärin”. Irakin ja Syyrian kansalaisista suurin osa kannattaa demokraattista prosessia ja poliittisesti, etnisesti ja uskonnollisesti moninaista yhteiskuntasopimusta (Bahmani & Jäntti 2018, 150–151; 157), ja asettuu siten Isisin silmissä väärä-uskoiseksi.

Isisin toiminta tuli kukoistuksensa kaudella tunnetuksi ympäri maailmaa erityislaatuista julmuudestaan. Isis ei säästänyt vääräuskoisia, joiksi se nimesi myös suuren osan esimerkiksi shiiamuslimeista. Erityisen julmasti Isis kohteli Syyrian ja Irakin jesidivähemmistöjä. Sen lisäksi että se teloitti jesidejä, se myös piti heitä orjinaan, raiskasi jesidinaisia ja kidutti paitsi aikuisia jesidejä, myös heidän lapsiaan. Vuosien 2014–2018 aikana Isis syyllistyi laajamittaisempaan lapsen oikeuksien rikkomiseen kuin mikään muu aseellisen konfliktin osapuoli 2010-luvulla koko maailmassa. (Bahmani & Jäntti 2018, 155; 170–197.)

2.2 Jihadismi ja radikalisoituminen Suomessa

Jihadistisessa toiminnassa mukana olevien henkilöiden määrä on sisäministeriön tilaaman Leena Malkin ja Juha Saarisen (2019) tekemän tutkimuksen mukaan Suomessa kasvanut huomattavasti 2010-luvulla Syyrian ja Irakin konfliktin ja etenkin Isisin vetovoiman vuoksi, ja Isisin kalifaatti on yhdistänyt eri taustoista tulevia kannattajia. Suomeen näyttää viime vuosikymmenen aikana muodostuneen entistä laajempia jihadistiseen liikehdintään kytköksissä olevia sosiaalisia verkostoja. Suomessa ei kuitenkaan ole jihadistista aktivismia julkisesti kannattavia järjestöjä eikä juurikaan kansainvälisten jihadististen verkostojen paikallishaaroja. (Malkki & Saarinen 2019, 106–107; 110.)

Sosiaalisen median tarjoamat mahdollisuudet ovat muuttaneet Suomen asemaa suhteessa kansainväliseen jihadistiseen liikehdintään. Jihadistisen aineiston hankkiminen on helpottunut, samoin kuin henkilökohtaisten siteiden solmiminen ulkomaille. Helpon jihadistiseen liikehdintään ajaudutaan kuitenkin fyysisten sosiaalisten kontaktien, kuten ystävien tai sukulaisten kautta. Se, että Suomessa asuvien tai asuneiden yhteydet konfliktialueille ovat vahvistuneet, saattaa kuitenkin tulevaisuudessa helpottaa ja kiihdyttää muualla käynnissä olevien konfliktien tukitoimintaa Suomessa. Suomi tunnetaan nykyään entistä paremmin jihadististen toimijoiden keskuudessa. (Malkki & Saarinen 2019, 108.)

Jihadistisessa liikehdinnässä mukana olleilla eurooppalaisilla on erilaisia sosiaalisia taustoja. On kuitenkin olemassa tutkimuksia, joiden mukaan toiminnassa mukana olleet asettuvat koulutustaustansa ja työttömyysasteensa puolesta keskiarvon alapuolelle. Heillä on myös

tavallista useammin rikostaustaa. Suomen tilannetta koskevaa kattavaa tietoa jihadistisessa toiminnassa mukana olevien sosioekonomisesta taustasta ei ole olemassa. (Malkki & Saarinen 2019, 115.)

Merkittävä osa jihadistisesta toiminnasta kiinnostuneista henkilöistä on sekä Suomessa että muualla Euroopassa käännyttäviä (Malkki & Saarinen 2019, 75–76). Mihin tahansa uskontoon kääntymisen jälkeen henkilö saattaa olla varsinkin aluksi suorastaan fanaattinen. Kristiina Koivusen (2016) haastattelemien helsinkiläisten muslimimiesten mukaan tiukasti hunnutetuista musliminaisista moni on käännyttäjä. Käännyttäjät ottavat heidän tulkintansa mukaan usein Koraanin ohjeet kirjaimellisesti, eivätkä tunne modernia islamia. Muslimimiesten arvion mukaan käännyttäjät myös toimivat helposti täsmälleen heille annettujen ohjeiden mukaan, ja näiden ohjeiden antaja on usein se henkilö, joka on saanut heidät kääntymään. (mts. 77.)

Jihadistinen toiminta on Suomessa painottunut vierastaistelijailemisiin. Vaikka monista Länsi-Euroopan maista on lähtenyt ihmisiä Syyrian ja Irakin konfliktialueelle huomattavasti enemmän kuin Suomesta, Suomesta lähtijöitä on maan väkilukuun ja erityisesti muslimiväestöön suhteutettuna huomattavan paljon. Muslimiväestön kokoon suhteutettuna Suomesta lähtijöitä on enemmän kuin mistään muusta Länsi-Euroopan maasta. (Malkki & Saarinen 2019, 107.)

Länsi-Euroopassa tulee tulevina vuosina olemaan yhä enemmän konfliktialueella taistelemassa olleita ihmisiä. Tällaiset ihmiset ovat perinteisesti toimineet avainaktivisteina jihadististen verkostojen luomisessa ja suunnitelmien tekemisessä. Suomeenkin on jo palannut ihmisiä Syyriasta, ja konfliktialueilla on tälläkin hetkellä ihmisiä, jotka ovat ilmaisseet halunsa palata Suomeen. (Malkki & Saarinen 2019, 116–118.) Esimerkiksi osa al-Holin leirillä elävistä Isis-naisista on ilmoittanut haluavansa palata.

2.3 Naisten radikalisoituminen ja kalifaatin vetovoima

Vaikka naisia on ennenkin ollut mukana jihadistisessa liikehdinnässä, naisten kiinnostus ja halu osallistua aktiivisesti jihadistiseen toimintaan kasvoi Isisin ja sen kalifaatin

perustamisen seurauksena. Naisten kohdalla vertaisrekrytoinnilla on ollut Suomesta konfliktialueelle matkustamisessa merkittävä rooli, ja naiset ovat olleet ennen lähtöään verkostoituneita keskenään. Jihadistit ovat yleensä pitäneet naisten tehtävistä tärkeimpänä seuraavan sukupolven kasvattamista. Euroopasta lähteneet naiset ovat kuitenkin usein olleet motivoituneita edistämään jihadismia myös muilla tavoilla, esimerkiksi osallistumaan verkkoviestintään ja radikalisoimis- ja rekrytointitoimintaan. Suomalaisten Isis-naisten tiedetään osallistuneen verkossa tapahtuvaan toimintaan, ja naisilla on ollut ainakin joissakin tapauksissa varsin aktiivinen rooli konfliktialueelle lähtemisessä myös silloin, kun he ovat matkustaneet sinne miehen kanssa. (Malkki & Saarinen 2019, 82-107.)

London King's Collegen radikalisaatiotutkimukseen keskittyneen ICSR-instituutin tutkijat Joana Cook ja Gina Vale (2018) piirtävät kuvaa eurooppalaisista Isis-naisista aktiivisina toimijoina. He erittelevät niitä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet naisten Isisiin lähtöön. Pois omasta maasta työntäviin tekijöihin kuuluvat raportin mukaan muun muassa syrjityksi tai vainotuksi tulemisen tunteet, halu itsenäistyä ja koetut ulkopolitiikan epäkohdat. Isisin vetoimatekijöitä puolestaan ovat olleet muun muassa ideologiset syyt, muslimien velvollisuudentunto tukea islamilaisen valtion rakennusprojektia ja elää tiukan islamilaisen lain ja hallinnon alaisuudessa, perheen kanssa matkustaminen, aviomiehen etsiminen ja matkustaminen miehen luokse, Isisin näyttäytyminen naisia voimauttavana ja seikkailunhalu. Naisten on yleisesti ottaen todettu olleen yhtä ideologisesti motivoituneita matkustamaan kalifaattiin valtioon kuin miesten, vaikka jotkut naiset on myös pakotettu lähtemään. (Cook & Vale 2018, 26.)

Lapsen maailma -julkaisussa (2020) siteerataan kahden norjalaisen Lähi-Idän tutkijan tutkimuksia, jotka kertovat Isis-naisten osuudesta Isisin toiminnassa. Professori David Hansenin tutkimus, joka pohjaa entisten Isis-vankien haastatteluun, ottaa kantaa kalifaattiin lähteneiden miesten ja naisten eroihin. Tutkimuksen tulokset kertovat, että kalifaattiin lähteneet länsimaalaiset miehet ovat yleensä olleet naisia vähemmän ideologisesti motivoituneita. Miehet ovat usein olleet lähtöisin rikkinäisistä kodeista, ja heillä on ollut taustallaan tavallista enemmän psyykkisiä häiriöitä ja rikollisuutta. He ovat radikalisoituneet nopeasti, ja heidän ideologian tuntemuksensa on jäänyt pinnalliseksi. Miehet ovat lähteneet sotimaan aatteen puolesta, eivät niinkään rakentamaan uudenlaista yhteiskuntaa. Eurooppalaisia Isis-naisia taas on motivoinut Isisin ideologia ja siihen liittyvä kuva tulevaisuudesta. Naisilla on usein ollut

tarkkojakin suunnitelmia kalifaatin rakentamisesta ja sen pitkän tähtäimen toiminnan suunnittelemisesta. Yksi syy naislähtijöiden suureen määrään on toisen norjalaisen Lähi-Idän tutkimuksen professorin Brynjar Lian mukaan ollut se, että kalifaattiin lähteminen tehtiin naisille helpoksi. Koska naisten saaminen mukaan kalifaatin rakentamisprojektiin oli Isisille tärkeää, siihen panostettiin paljon. (Vanas 2019.)

Isisin propagandan mukaan jokaisen muslimin oli pakollista matkustaa kalifaattiin, sillä ”valtio on kaikkien muslimien valtio, ja sen maa on tarkoitettu kaikille muslimeille, kaikille muslimeille”. Tässä naiset ja lapset tulevat tärkeäksi kahdesta syystä: symbolisesti heidän läsnäolonsa legitimoivat tämän vision, ja käytännössä heillä oli tärkeä rooli valtionrakennusprosessissa. 10–13% prosenttia Islamilaiseen valtioon ulkomailta matkustaneista henkilöistä on ollut naisia ja 9–12% lapsia. Isisiin liittyi maailmanlaajuisesti kaikenikäisiä naisia. (Vale & Cook 2018, 21–23.)

2.4 Isis-naiset kalifaatissa

Yhdysvaltalaiset terrorismintutkijat Yonah ja Dean C. Alexander (2015) kuvaavat Isisiä sen kukoistuksen päevinä. Isis oli voimissaan vuosina 2014–2017, jolloin sillä oli hallussaan laajoja alueita Syyriassa ja Irakissa. Tuona aikana Isis yhdisteli näytöksenomaisesti moderneja aineksia muinaisiin rituaaleihin ja uskonnolliseen ekstremismiin ja väkivaltaan. Se myös toimi kansainvälisesti ja oli vaarallinen globaalille yhteisölle. (Alexander & Alexander 2015.)

Irakin ja Syyrian konfliktialueella paikalliset naiset ovat joskus liittyneet Isisiin varmistukseen vapautensa noudattaen uskontoaan ja perinteitään ja välttääkseen konfliktialueilla yleisiä vaaroja, kuten raiskatuksi tulemisen, pommitukset ja resurssien puutteen. Ulkomailta Isis on houkutellut ihmisiä liittymään riveihinsä narratiivilla, jonka mukaan se on perustanut muslimeille turvasataman, jossa he, mukaan lukien nuoret naiset, voivat nauttia jännityksestä ja puhtaudesta, joka ei olisi heille mahdollista heidän länsimaisissa kodeissaan. Isisissä he voisivat myös tehdä osansa kasvattaakseen uuden sukupuolen uskovaisia. Sosiaalisessa mediassa naisten radikalisointiin ja rekrytointiin tarkoitettu propaganda on keskittynyt pitkälti siihen, kuinka tyydyttävää naisen yksityiselämä jihadissa on. Miehillä suunnattu

propaganda on päinvastoin kuvannut väkivaltaa ja marttyyriuden hohdokkuutta. (Alexander & Alexander 2015.)

Naiset eivät yleensä toimineet Isissä tai sen kalifaatissa taistelijoina. Kuitenkin naispuolisia taistelijoita käytettiin esimerkiksi kurdeja vastaan taisteltaessa, sillä kurditaistelijoissa on paljon naisia. Jesidien kohdalla Isis on naisten seksiorjuuttamisen lisäksi pakottanut jesidinaisia kääntymään islaminuskoon ja menemään naimisiin Isis-taistelijoiden kanssa. Human Rights Watchin mukaan Isis onkin syyllistynyt sotarikoksiin ja rikoksiin ihmisyyttä vastaan perustamalla järjestelmän, jossa naisia on käytetty seksuaalisesti hyväksi, raiskattu, pakotettu seksiorjuuteen ja avioliittoihin. Monien tulevien Isis-vaimojen perheet ovat tukeneet avioliittoaikeita välttyäkseen taistelijoiden vihamielisyydeltä ja saavuttaakseen paremman suhteen heidän kanssaan. Isis-taistelijoiden avioliitot ovat usein olleet väkivaltaisia ja kestäneet vain muutamia kuukausia, kun taistelijat ovat joko kuolleet tai hylänneet entiset vaimonsa uusien vuoksi. (Alexander & Alexander 2015.)

Kalifaatin naiset perustivat vallatuissa kaupungeissa omia prikaatejaan, joiden jäsenet toimivat eräänlaisina moraalipoliiseina naisille. Nämä prikaatit pidättivät ja joskus pahoinpitelivät naisia, jotka oli nähty miesten seurassa julkisella paikalla tai jotka käyttivät liian ohuita kankaita itsensä peittämiseen tai ovat muutoin huonosti peitetyjä. Prikaatit saattoivat myös pysäyttää naisia kadulla testatakseen heidän tietojaan islaminuskosta. Raqqaan kaupungissa sijainnut Khansaan prikaati perustettiin pian Isisin saatua kaupungin vallattua. Se koostui pääosin vierastaistelijoiden vaimoista. Tämä prikaati myös tarkasti paikallisia kouluja ja pidätti niissä naisia ja lapsia, joiden katsoi rikkovan islamilaista lakia. He veivät pidättämänsä naiset ja tytöt Isisin keskuksiin, joissa näitä ruuskittiin. Naisten prikaatien tehtävänä oli myös paljastaa vääräuskoisia miehiä, jotka piiloutuivat burqien alle ollakseen paljastumatta Isisille ohittaessaan sen tarkastuspisteitä. (Alexander & Alexander 2015.)

Myös Joana Cook ja Gina Vale (2018) kuvaavat naisilla olleen Isisissä kodin- ja lastenhoidon lisäksi muitakin tärkeitä tehtäviä. Naiset ovat toimineet aktiivisesti esimerkiksi toisten naisten rekrytoijina, propagandan levittäjinä ja varainkeruutehtävissä. Naiset ovat järjestäneet Isis-avioliittoja ja avustaneet miehiä näiden tekemisissä väkivallanteoissa. Koska Isisissä samaan perheeseen kuulumattomien naisten ja miesten on ollut elettävä erillään toisistaan, useimmilla Isisin instituutioilla oli kalifaatin kukoistuksen aikaan osasto

naisten asioiden hoitamista varten. Naisilla oli siten erilaisia rooleja opetuksessa, terveydenhoidossa, poliisitoiminnassa, hyväntekeväisyydessä ja jopa verojen keruussa. (mts. 27.)

Elämä Isisissä ei siis ollut sen menestyksen vuosina pelkkää taistelua. Isisin kalifaattia yritettiin rakentaa utopistisen ihanneyhteiskunnan mallin mukaan, ja Isisissä kalifaattia pidettiin lapsille parempana kasvuympäristönä kuin länsimaita, joiden ilmapiiriä pidettiin syrjivänä islaminuskoisia kohtaan (Koivunen 2016, 96). Asenne naisten roolia kohtaan muuttui Isisissä vuosien 2014 ja 2018 välillä. Aluksi naisilta oli kielletty kaikki aseellinen toiminta, mutta pikkuhiljaa tätä sääntöä lievennettiin, ja lopulta Isisin menettäessä alueitaan naisten sotilaallista koulutusta pidettiin jopa pakollisena. (Vale & Cook 2018, 53-56.)

2.5 Isis-naiset al-Holin leirillä

Vuonna 2017 Isis menetti tärkeimmät keskuksensa Mosulin kaupungin Irakissa ja Raqqan kaupungin Syyriassa taisteluissa Irakin joukkoja ja länsimaiden tukemaa, kurdeista ja arabeista koostuva ryhmittymää SDF :ää vastaan. Siitä saakka aina maaliskuuhun 2019 Isis-joukot perheineen liikkuivat kylästä ja kaupungista toiseen menettäessään yhä enemmän maa-alueita. Lopulta kalifaatista oli jäljellä vain yksi kylä, Itä-Syyriassa aivan Irakin rajan tuntumassa sijaitseva Baghouz. Isisin viimeiset taistelijat saarrettiin Baghouzin kylään, ja kurdien SDF-joukot hyökkäsivät sinne samalla kun Yhdysvaltojen johtama liittouma pommitti sitä ilmasta. Osa Isis-taistelijoista kuoli, osa pakeni ja osa antautui. Jotkut räjäyttivät itsensä. Maaliskuussa 2019 Isisin kalifaatti menetti Baghouzin mukana viimeisen maa-alueensa. Voitetusta kaupungista pakeni aavikolle myös heikossa kunnossa olevia naisia ja lapsia. Nämä naiset ja lapset kurdien SDF-joukot ohjasivat itäisessä Syyriassa kurdien autonomisella hallintoalueella Rojavassa sijaitsevan al-Holin kylän lähelle perustetulle leirille. (Sillanpää 2019; Kuronen 2020.)

Al-Holin leirille siirrettiin yhteensä noin 70 000 naista ja lasta, joista suurin osa on irakilaisia ja syyrialaisia. Muista maista kotoisin oleville Isis-taistelijoiden perheenjäsenille on leirillä oma sektorinsa. Muunmaalaisia naisia ja lapsia on leirillä yli 40 maasta. Heitä on noin 11000 ja heistä lapsia on noin 7000. Leirin olosuhteet ovat huonot eikä terveydenhuoltoa juuri ole.

Lämpötila leirillä laskee matalaksi talvella ja hyvin korkeaksi kesällä. Vuodessa leirillä arvioidaan kuolleen noin 300 lasta. (Sillanpää 2019; Kuronen 2020.)

Leirin toimintaa ylläpidetään autonomisen kurdien hallintoalueen Rojavan niukoilla resursseilla. Alueella toimii joitakin avustajajärjestöjä, jotka jakavat peruselintarvikkeita. Leirin ulkopuolella on myös ruokatori, jossa leirin asukkaat saavat käydä asemiesten vartioimina. Leirin asukkaat ovat jakautuneet erilaisiin ryhmiin, ja leirin suomalaiset asukkaat ovat kuvanneet, että islamilaista ääriajattelua edustavat naiset pitävät siellä yllä kauhun kulttuuria. Leirillä on Isis-naisten ja -lasten lisäksi myös tavallisia syyrialaisia, jotka pakenivat Baghouzista sen tuhouduttua al-Holiin. Leirin eri ryhmien välillä on voimakkaita jännitteitä. Leirillä on tapahtunut myös väkivaltaisuuksia, ja naiset ovat jopa tappaneet toisiaan. Kurdit toivovat ratkaisua al-Holin vankien tilanteeseen ja he käyvät neuvotteluita leirillä olevien naisten ja lasten kotimaiden hallintojen kanssa. Toistaiseksi vain harva nainen ja joitakin lapsia on päässyt palaamaan Eurooppaan. Kurdihallinto pelkää, että leiristä tulee Guantanamon vankileirin kaltainen pysyvä laitos. (Sillanpää 2019; Kuronen 2020.)

Suomalaisia naisia on leirillä 11. Heistä kaksi on syntynyt Suomen ulkopuolella. Suomalaisien naisten lapsia leirillä on keväällä 2020 31. Lasten määrä väheni kahdella sen jälkeen, kun suomalaiset viranomaiset hakivat kurdien avustuksella kaksi orpolasta Suomeen joulukuussa 2019. (Sillanpää 2019, Kuronen 2020.)

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTIS-METODOLOGISIA PAIKANNUKSIA

Eurooppalaisten ja suomalaisten Isis-naisten valitsema elämäntapa on länsimaisessa kulttuuripiirissä hyvin poikkeuksellinen, ja sellaisena se on herättänyt paljon julkista keskustelua. Tutkimuskohteeni tässä tutkielmassa on tuo Isis-naisia koskeva julkinen keskustelu. Tässä luvussa kerron siitä, mihin tutkimukseni yhteiskuntatutkimuksen kentässä sijoittuu. Olen valinnut tutkimukseni teoreettis-metodologiseksi lähtökohdaksi diskursiivisen kategoria-analyysin. Kategoria-analyysi soveltuu hyvin sellaisten ilmiöiden tutkimiseen, jotka kulttuurisesti liitämme poikkeavuuteen. Sen piirissä onkin tutkittu paljon esimerkiksi rikollisuutta ja siihen liittyviä kategorisaatiota. (Juhila 2012b, 196.) Tutkimukseni paikantuu feministisen sosiaalityön perinteeseen tarkastellessaan yhteiskuntamme äärimmäisessä marginaalissa elävää ihmisryhmää, jonka tilanne määrittyy sosiaalisesti ongelmaksi osaksi erityisellä tavalla naiseuteen ja äitiyteen liittyvien kulttuuristen odotusten kautta.

3.1 Diskursiivinen kategoria-analyysi tutkimuksen teoreettisena ja metodologisena viitekehyksenä

Huomioni tässä tutkielmassa kiinnittyy siihen, millaiseksi Isis-naisten identiteetti on kuvattavissa ja neuvoteltavissa. Tutkimukseni nojaa teoreettis-metodologisesti erityisesti kategoria-analyysiin, mutta yhdistelee siihen samaan metodiperheeseen (ks. esim. Juhila ym. 2012, 11) kuuluvan retorisen diskurssianalyysin aineksia.

3.1.1 Jäsenyyskategoria-analyysin lähteillä

Lähtökohtiani tässä tutkimuksessa ovat Harvey Sacksin (1935–1975) kehittämä jäsenyyskategoria-analyysi ja Sacksin tutkimusta jatkanut diskursiivinen kategoria-analyysin suuntaus, jossa kategorioiden käyttö ymmärretään selontekoina (ks. Välimaa 2011, 23). Harvey Sacksin 1960- ja 1970- luvuilla kehittämä jäsenyyskategoria-analyysi pohjautuu etnometodologiseen ajatukseen siitä, että huomio tulee sosiaalista maailmaa tutkittaessa kiinnittää siihen, millä tavoin ihmiset kuvaavat itseään, muita ja erilaisia asioita arkielämän toiminnan tasolla ja samalla kategorisoivat niitä. (Juhila ym. 2012a, 24-27.)

Luokittelemme jatkuvasti ihmisiä ja asioita eri tavoin. Tätä luokittelua kutsutaan kategoria-analyysissä *kategorisoinniksi* tai *kategorisaatioksi*. Luokittelun pohjalta syntyneitä luokkia taas kutsutaan *kategorioiksi*. Kategoriat ja kategorisointi ovat kategoria-analyttisessä tutkimuksessa keskeisiä tutkimuksen kohteita. Kategoria-analyysissä ajatellaan, että kategorioihin on sisällytetty paljon ihmisten kulttuurista tietoa, ja kategorisoinnilla myös rakennetaan sosiaalista järjestystä. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa kategorioita herätetään henkiin tilanteisiin sopivilla tavoilla. Kategorisointi siis liittyy kiinteästi kulttuuriimme ja samalla muovaa sitä. (Juhila ym. 2012a, 18–24; Välimaa 2011, 24–28.)

Keskeistä kategoria-analyysissä on ymmärtää, mitä tarkoitetaan kategoriaryhmällä. Käsite *kategoriaryhmä* ei viittaa kategoria-analyysissä sellaisiin ryhmänjäsenyyksiin, jotka perustuvat ryhmän jäsenten keskinäiseen tuntemiseen tai yhteydenpitoon. Se viittaa sen sijaan tapamme liittää yhteen ihmisiä yleisluontoisiin kategorisaatioihin perustuvien ryhmien jäseniksi, kuten vaikkapa naisiin, äiteihin, uskonnollisiin ihmisiin tai suomalaisiin. (Juhila 2012a, 176.)

Kategoriat ovat kategoria-analyysin ajattelutavan mukaan olemassa suhteessa toisiinsa. Myös esimerkiksi strukturalistisessa antropologiassa ajatellaan, että kaikki kulttuurit perustuvat tapaan yrittää järjestää kokemuksia antamalla niille erilaisia merkityksiä ja jakamalla niitä kategorioihin. Kielen ja kulttuurin nähdään strukturalistisessa antropologiassa olevan keskeisiltä olemuksiltaan erottelujärjestelmiä, jotka hahmottavat maailmaa erilaisten vasta-kohtaparien kautta. (Levi-Strauss 1963.) Myös kategoria-analyysissä ajatellaan, että jotkut kategoriat muodostavat *kategoriaparin*, josta toista ei olisi olemassa ilman toista. Paljon keskusteltu ja tutkittu kategoriapari on kategoria-analyysissä *syyllisen* ja *uhrin* kategoriapari.

Syyllisyys ja uhrius on yhteiskuntatutkimuksessa erityisen kiinnostava kategoriapari, sillä se kertoo paljon moraalista järjestyksestämme. Syyllisen ja uhrin käsitteitä ei läheskään aina mainita niitä kuvaavissa selonteoissa, mutta selontekoihin sisältyvät ihmisten toiminnan ja ominaisuuksien kuvaukset selvästi vihjaavat näiden kategorioiden olemassaolosta. Syyllisen ja uhrin kategorioiden jäsenyydestä neuvotellaan ja niistä kiistellään selonteoissa käyttämällä muita kategorisaatioita joko suoraan tai niihin vihjailemalla. Yksien ja samojen ihmisten syyllisyys ja uhrius voivat vaihdella ongelmien selonteoissa heihin liittyvien kategorisointien muuttuessa. (Juhila 2012a, 166–169.) Tutkiessani Isis-naisista käytyä

julkista keskustelua ajatukseni on, että keskeisin neuvottelu tässä keskustelussa käydään siitä, missä määrin Isis-naiset ovat tilanteessaan syyllisiä ja missä määrin uhreja.

Kategorisointi on aina tekemistä ja siten *seurauksellista*. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että ihmistä kohdellaan eri tavoin riippuen siitä, miten hänet on kategorisoitu. (Juhila ym. 2012b, 53.) Läheskään aina kategoriaa, johon viitataan, ei tarvitse mainita nimeltä. Koska kategoriat ovat kulttuurisia tuotoksia, ne yleensä tunnustetaan laajasti ja riittää, että niihin vihjataan nimeämällä ominaisuuksia tai toimintoja, jotka viittaavat tietyn kategorian jäsenyyteen. Esimerkiksi syyllisen kategorijäsenyyttä voidaan hyvin rakentaa ihmiselle vihjaamalla tuohon kategorijäsenyyteen aivan muilla määreillä kuin syyllisyys. Ihmiset tekevät jatkuvasti päätelmiä itsensä ja toisten kategorijäsenyyksistä määreisiin pohjautuvilla kuvauksilla ja toiminnalla. He myös jatkuvasti tunnustavat, vahvistavat ja kyseenalaistavat niitä. Näitä toiminnassa ja kuvauksissa tehtyjä päätelmiä analysoimalla tutkija voi tehdä tulkintoja tilanteissa läsnä olevista kategorioista. (Juhila ym. 2012b, 63–66.)

3.1.2 Identiteettikategoriat ja kilpailevat kategoriat

Käytän tässä tutkielmassa käsitettä *identiteettikategoria* tutkiessani Isis-naisten paikan-tamista identiteetiltään tiettyihin kategorioihin. Sana identiteetti viittaa eri yhteyksissä eri asioihin. Usein sillä viitataan melko hitaasti kehittyvään tai pysyväluonteiseen itseymmärrykseen ja joissakin yhteyksissä taas siihen, millaisina ihmiset ymmärtävät toinen toisensa. Etnometodologisesti painottuneessa kategoria-analyysissä identiteetillä tarkoitetaan kaikkea sitä, millaiseksi henkilö on kuvattavissa ja toisten kanssa neuvoteltavissa. Kun kategorisoimme ihmisiä, tulkitsemme samalla sitä, millainen toinen on. Toisinaan identiteetti uusiutuu eli rakentuu puheessa tai tekstissä samantapaiseksi kuin ennenkin ja toisinaan se taas muuttuu eli rakentuu uudelleenlaiseksi. Käytettävissä olevat identiteettikategoriat ovat sidoksissa siihen kulttuuriin ja aikakauteen, joihin ne kuuluvat, ja niissä näkyy usein myös kulloinkin vallalla oleva asiantuntijatieto. Käsitteellä identiteettikategoria viitataan siihen, kun kategoria nimeää suoraan, millainen ihminen on. (Suoninen 2012, 89-94.)

Jokainen ihminen voidaan yhdistää moniin eri kategorioihin esimerkiksi ikänsä, sukupuolensa, ammattinsa, uskontonsa, kansallisuutensa tai esimerkiksi luonteenpiirteidensä

mukaisesti. Näitä kategorioita voidaan ”herättää henkiin” tilanteisesti eri tavoin. Kategoria-
valinnan tekeminen kussakin tilanteessa ja jäsenyyden tunnistaminen ei ole mitenkään
suoraviivaista. Kategorijäsenyyksistä neuvotellaan, niistä kiistellään ja jopa kamppaillaan.
Voi myös käydä niin, että tietyn jäsenyyden saavuttamisessa epäonnistutaan ja kategoria-
valinta kiistetään tai niin, että ryhmän jäsenen ominaisuuksia verrataan kategorian jäseniltä
yleensä odotettaviin ominaisuuksiin ja näin vertaamalla tuotetaan kategorian sisäistä poik-
keavuutta. (Juhila ym. 2012b, 79; Juhila 2012b, 192.) Näin esimerkiksi äiti, joka ei toimi
äidille sopivaksi katsomallamme tavalla on edelleen äiti, mutta saattaa tulla määritellyksi
huonona äitinä.

Kilpailevia kategorioita rakennetaan selonteolla, joissa ongelmalliseksi koettua käyttäyty-
mistä tehdään ymmärrettäväksi tilanteessa läsnä olevilla erilaisilla ja ristiriitaisillakin
kategorioilla. Voidaan esimerkiksi herättää henkiin odotuksenmukainen kategoria, ja
toisaalta kyseenalaistaa sitä toisella kategorialla. Selonteon antajan positio vaikuttaa siihen,
miten vakavasti otettava hänen selontekonsa asiasta on. Esimerkiksi *itse kokeneen kategoria*
ja *asiantuntijan kategoria* lisäävät selonteon antajan ja siten hänen selontekonsa painoarvoa.
Asiantuntijakategoriasta tuleva selonteko voi usein ylittää kokeneen kategoriasta tulevan
selonteon, mutta auktorisoiduimman asiantuntijan positio ei aina ole itsestään selvä, vaan
siitä usein kiistellään. (Juhila 2012a, 155–159.)

3.1.3 Kategorisoinnin moraalinen ulottuvuus ja selonteot

Sosiaalinen järjestys syntyy ihmisten vuorovaikutuksellisessa toiminnassa. Siinä ei ole kyse
pelkästään jäykästä tilanteen ulkopuolisten sääntöjen tai normien noudattamisesta, vaan
järjestystä ylläpitäviä käytäntöjä luodaan ja uusinnetaan tilanteisten tulkintojen ja tarken-
nuksien avulla. (Juhila ym. 2012a, 22.) Asioiden kuvaus sisältää aina myös niiden arviointia,
ja siten käytännöllinen järjestyminen ja moraalinen sekä sosiaalinen järjestys ovat erottamattomia.
Erityisesti oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvät määreet kantavat vahvoja moraalisia
odotuksia ja oletuksia. (Juhila ym. 2012b, 69–70.) Myös kategorisoinnilla on moraalinen
ulottuvuus sen uusintaessa tilanteisesti kulttuurista tietämystä ja sosiaalista järjestystä.
Kategorioita käytetään kulttuurisesti sopivan tai sopimattoman toiminnan kuvauksissa.
(Välimaa 2011, 28.)

Kategorioiden moraalinen ulottuvuus tulee selkeästi esille silloin, kun kategorioiden sidoksissa oleviin toimintoihin tulee murtumia. Näin tapahtuu silloin, kun tiettyyn identiteettikategoriaan asemoitu ihminen ei toimikaan odotetulla tavalla. Tästä seuraa selontekovelvollisuus ja mahdollisesti toisen kategorijäsenyyden käyttäminen kuvauksessa. *Selonteko* on yksi keskeisimmistä käsitteistä diskursiivisessa kategoria-analyysissä. Selonteilla tarkoitetaan tarkastelun kohteena olevia yksittäisiä kuvauksia, jotka voivat olla esimerkiksi minun tutkimusaineistooni kuuluvia puheenvuoroja sanomalehden mielipideosaston keskustelussa tai lehtiartikkeleissa. (ks. Suoninen 1999, 20.) Etnometodologisesti ajateltuna selonteot ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa tapahtuvaa puhetta, jonka tarkoitus on tehdä toimintaa ymmärrettäväksi (Välimaa 2011, 31). Omassakin tutkimuksessani Isis-naisia koskevasta julkisesta keskustelusta lehtikirjoitukset ja niihin sisältyvä teksti ja puhe rakentuvat suhteessa toisiinsa pyrkiessään tekemään ymmärrettäväksi ilmiötä ja kategoriisaatiota ”Isis-naiset”. Kategorisointi on siis aina selonteon antamista.

Selonteilla on *funktioita*. Tämä tarkoittaa sitä, että ne pyrkivät muodostamaan kuvailemastaan asiasta tietynlaisen kuvan. Selonteko voi olla *puolustava*, jolloin se pyrkii poistamaan vastuuta oudosti tai tuomitusti käyttäytyvältä. Puolustava selonteko perustelee sitä, miksi henkilö toimi odotusten vastaisesti ja samalla viestii siitä, että odotusten mukainen käyttäytyminen olisi ollut moraalisesti oikein, mikäli se olisi ollut mahdollista. Selonteko voi olla myös *oikeuttava*, jolloin selonteon esittäjä esittää syyn ja moraalisen perustelun teolleen ja ottaa siitä vastuun, mutta ei pahoittele sitä kuten puolustavassa selonteossa tapahtuu. *Syyttävässä* selonteossa outona ja tuomittavana pidetty käyttäytyminen on toimijan vastuulla ja hänen syytään ja *vastuuttavassa* selonteossa määritellään, kenelle kuuluu vastuu selitettävästä toiminnasta. (Juhila 2012a, 136-137; Välimaa 2011, 33.)

Koska selontekoja käytetään erityisen paljon niissä tilanteissa, joissa toiminta ei vastaa sille asetettuja odotuksia ja asiat ovat menneet jollakin tavalla vikaan, selontekoja tutkimalla voi saada vihiä siitä, mitä pidetään sosiaalisen järjestyksen kannalta ongelmallisena. Kategorioilla on voimakas selvitysvoima, eikä ole mitenkään yhdentekevää mitä kategoriaa milloinkin ihminen muista ihmisistä tai itsestään käyttää. (Juhila 2012a, 152–153.) Tämä pätee myös sanomalehtiteksteihin. Esimerkiksi uutinen, joka kertoo raiskauksesta, herättää lukijan mielessä erilaisiin kategorioiden liittyviä määreitä riippuen siitä, vihjaako se raiskaajan olleen esimerkiksi kantasuomalainen tai maahanmuuttaja, vaikka uutisessa ei kerrotaisi tapauksesta mitään muuta lisätietoa. Yksittäisissä selonteissa käytetyt ilmaisut ovat paitsi

osa esittämistilannettaan, myös osa laajempaa kulttuurista jatkumoa. Diskurssianalyttisen ajattelutavan mukaan tiettyjen kategorisaatioiden säilyminen ja ylläpysyminen on riippuvaista niiden käyttökelpoisuudesta ja menestyksestä ihmisten välisissä suhteissa. (Juhila 1999, 174–177.)

3.1.4 Poikkeavuuden kategorisaatio

Kaikki kategorisointi on yksinkertaistamista, sillä minkään kategorian määreet eivät kuvaa täsmälleen samalla tavalla kaikkia kyseisen kategorian jäseniä. Joskus kategorisointi on kuitenkin erityisen voimakasta. *Stereotypisoivaksi kategorisaatioksi* kutsutaan sellaista ihmisiä yhteen niputtavaa kategorisointia, jossa ihminen tulee määritellyksi ensisijaisesti yhden helposti tarjoutuvan kategorian kautta. Tällainen stereotypisoiva kategorisaatio saa jäsentensä ominaisuudet näyttämään objektiivisilta, muuttumattomilta ja tilanteesta riippumattomilta. (Juhila 2012a, 184) Tässä tutkielmassa lähdän ajatuksesta, jonka mukaan kategoria ”Isis-naiset” on stereotypisoiva kategorisaatio.

Etnometodologiassa ja kategoria-analyysissä on tehty paljon tutkimusta liittyen ilmiöihin, jotka tulevat kulttuurisesti liitetyiksi poikkeavuuteen. Tällainen ilmiö on esimerkiksi rikollisuus. Perustavinta laatua oleva ihmisten kategorisoinnin tapa on jako ”meihin” ja ”heihin”. Toiseuden tuottamista tapahtuu siten koko ajan, mutta joskus siihen liittyy enemmän stereotypisointia ja leimaamista. Joskus oman ryhmän ulkopuolisen ryhmän jäsenten ominaisuudet nähdään hyvin erilaisina suhteessa omaan ryhmään. Sosiaalitieteissä puhutaan toiseuden tai *poikkeavuuden tuottamisesta* silloin, kun toisen ryhmän jäsenet ja heidän ominaisuutensa ja käyttäytymisensä nähdään hyvin erilaisina ja ne tuomitaan vääriksi ja ei-hyväksyttäviksi. Poikkeavuuden tuottaminen on tilannekohtaista, ja se voi kohdistua mihin ryhmään tahansa. Sitä voidaan synnyttää myös vertaamalla tietyn ryhmän jäseneksi määritetyn ihmisen ominaisuuksia ryhmältä yleensä odotettaviin ominaisuuksiin. Poikkeavuuden rakentamista, kuten muutakin kategorisaatiota, käytetään paikallisesti moraalisen järjestyksen rakentamisessa. (Juhila 2012a, 178; 190–196.)

Joskus ihmisellä on kategoriajäsenyyksiä, joihin liittämämme ominaisuudet näyttävät olevan keskenään ristiriidassa. Tällöin ristiriitaisia kategoriajäsenyyksiä omaava henkilö määritetty helposti poikkeavaksi. Erilaiset yhteiskunnassa esiintyvät ongelmatilanteet liittyvät usein

siihen, että ihminen epäonnistuu jonkin kategorian jäsenyydessä vaadittavassa toiminnassa. Kun tätä tapahtuu toistuvasti, ihmisen kategorijäsenyys voi kyseenalaistua kokonaan. Tähän liittyy monesti kilpailevien kategorijäsenyyksien käyttöönotto. (Juhila 2012b, 205–206.)

Ihmiset voivat joskus omaksua poikkeavan kategorian jäsenyyden alistumalla siihen. *Poikkeavan kategorian rakentaminen itselle ja omalle ryhmälle* voi joskus olla myös kapinallinen teko. Ihminen voi haluta erottautua tavanomaisesta ja käyttää tässä erottautumisessa *vaihtoehtoisten ja vallalla olevien kulttuuristen kategorisaatioiden vastakkainasettelua*. Toisaalta itsensä tavalliseksi määrittäminen on yleinen tapa vastustaa negatiivista kategorisaatiota. Muita kategorisaation vastustamisen tapoja ovat esimerkiksi *irrottautuminen ennakolta kulttuurisesti kielteisiksi määrittyvistä kategorijäsenyyksistä*. Esimerkiksi perheväkivallasta epäilty mies voi todeta, ettei ole koskaan lyönyt naista. Myös *irrottautuminen kategoriaryhmän kulttuurisesti negatiiviseksi määrittyvästä määreestä* on tapa vastustaa negatiivista kategorisaatiota. Tällöin ihminen ei irtisanoudu koko kategoriasta, mutta kylläkin siihen liitetystä negatiivisesta määreestä. Myös *vetoaminen kilpailevaan kategorijäsenyyteen* on tapa, jolla ihminen voi aktiivisesti pyrkiä irrottautumaan negatiiviseksi mielletystä kategorijäsenyydestä. (Juhila 2012b, 212–223.)

3.1.5 Retoriset keinot ja diskurssit selontekojen rakentamisessa

Tutkimukseni metodologinen ydin on kategoria-analyysissä. Olen kiinnostunut siitä, miten julkisessa keskustelussa rakennetaan erilaisia selontekoja kategorisaation avulla. Kategorisaatio on keskeinen käsite myös retorisessa diskurssianalyysissä, jossa se ymmärretään retorisena keinona. Käytän analyysissäni myös muita retoriseen diskurssianalyysiin liittyviä käsitteitä. Kun ihmiset kommunikoivat keskenään, he käyttävät erilaisia retorisia keinoja vahvistaakseen valitsemiaan kategorisointeja ja selontekojaan ja siten vakuuttaakseen yleisön oman väitteensä ja todellisuudenversionsa paikkansapitävyydestä.

Selontekoa voidaan vahvistaa joko väitteen esittäjään tai esitettyyn argumenttiin liittyvin retorisin keinoin. Väitteen esittäjän vakuuttavuutta voidaan pyrkiä edistämään esimerkiksi *etäännyttämällä argumentti omista intresseistä*, jolloin puhuja vaikuttaa pyyteettömältä, oikeuttamalla se *sopiva puhujakategoria valitsemalla*, jolloin puhuja vaikuttaa oikealta

henkilöltä omistamaan tilanteeseen sopivaa tietoa, *liittoutumisastetta säätelemällä*, jolloin puhuja voi etäännyttämää itsensä ja ikään kuin viileästi ja ulkopuolelta esittää lausumansa neutraalilta vaikuttaen tai konsensuksella tai *asiantuntijan lausunnolla vahvistamisella*, jolloin puhuja vetoaa ulkopuoliseen kannatukseen tai jopa ”itsestään selvään” tietoon argumenttiaan vahvistaakseen. (Jokinen 1999, 132–139.)

Toisenlainen lähestymistapa on argumentoinnilla, jolla pyritään saamaan *asiat näyttämään puhujista ja tulkinnoista riippumattomilta tosiasioilta*, eli saada ”tosiasiat puhumaan puolestaan”. Tällaista argumentaatiota käytetään runsaasti esimerkiksi tieteellisessä ja poliittisessä keskustelussa. Myös *asioiden kuvaileminen omaa argumentaatiota tukien yksityiskohtaisesti* ”niin kuin ne tapahtuivat”, on tehokas retorinen keino, jota käyttävän puhujan ei tarvitse välttämättä edes mainita nimeltä kategorialta, jota puheessaan rakentaa. Taitavasti rakennettu kuvaus ohjaa kuulijan tekemään kategorisoinnin itse. Tällaista argumentointia käytetään yleisesti esimerkiksi oikeudenkäynneissä. Keskeisintä esimerkiksi syyttäjän rakentamissa selonteoissa ei ole suora toteamus syytetyn syyllisyydestä. Usein vakuuttavampaa on tehdä kategorisointi yksinkertaisesti kuvailemalla tarkasti, mitä syytetty on oletettavasti tehnyt tiettyä ajankohtana. Muita yleisesti käytössä olevia retorisia keinoja ovat esimerkiksi *metaforien* ja *ääri-ilmaisujen* käyttö. Esimerkiksi pakolaisuudesta voidaan puhua ”pakolaisten tulvana” ja omia päätöksiä voi perustella siten, että ”jokainen olisi tehnyt vastaavassa tilanteessa samoin”. (Jokinen 1999, 140–151.)

3.2 Isis-naisten kategorisaatio feministisen sosiaalityön tutkimuksen kohteena

Isis-naisten kategorisointia tutkittaessa on syytä pitää mielessä, että Isis-naiset on myös itsessään kategoria, johon liitetään erilaisia määreitä. Paikannan Isis-naisia koskevan tutkielmani feministiseen sosiaalityön tutkimusperinteeseen, sillä olen tutkielmassani kiinnostunut siitä, miten Isis-naisten sukupuoli vaikuttaa heille rakennettuihin kategorisaatioihin ja tapaan tuottaa heille poikkeavuutta ja purkaa sitä.

3.2.1 Katgoria Isis-naiset ja sen rakentuminen

Isisin toiminnasta alettiin uutisoida 2010-luvun alkupuolella Syyrian sodan yhteydessä, kun jihadistinen terroristijärjestö oli ottanut haltuunsa valtavia maa-alueita ja terrorisoinut Eurooppaa pommi-iskuilla. Ensimmäiset maininnat Isis-naisista löytyvät mediasta 2010-luvun puolivälin tienoilta, ajalta jolloin Isisin kalifaatti oli perustettu ja Suomeenkin alkoi tihkua tietoja siitä, että kalifaatissa asui myös eurooppalaisia ja suomalaisia naisia. Keväällä 2019, kun Isis-naiset oli kalifaatin kukistumisen jälkeen kurdien toimesta vangittu syyrialaisella aavikolla sijaitsevalle vankileirille, Isis-naisten kotimaiden viranomaisten vastuu naisten kohtalosta nousi kansainväliseksi puheenaiheeksi. Samoihin aikoihin media sai suomalaisiin Isis-naisiin entistä paremman yhteyden ja alkoi tekemään heistä haastattelureportaaseja. Isis-naisista alettiin puhua suomalaisessa yhteiskunnassa ja mediassa toden teolla.

Tässä kohtaa voidaan ajatella syntyneen eräänlaisen sosiaalisen järjestyksen murtuman. Tarja Pösö kirjoitti vuonna 1986 julkaistussa tutkimuksessaan naisvangeista, että ”meille on itsestään selvää, etteivät naiset yleensä tee rikoksia. Hämmästelemme, jos joku nainen on tehnyt rikoksen, koska silloin katsomme naisen loukanneen paitsi laissa ilmaistuja, myös muita sosiaalisia normeja, ts. nainen on tavallaan rikkonut naisena käyttäytymisen normeja” (Pösö 1986, 1). Selontekoja käytetään erityisesti niissä tilanteissa, joissa asioiden tila ei vastaa sille asetettuja odotuksia. Kulttuurisesti väkivaltainen käyttäytyminen liitetään miehen kategoriaan, ja naisten kategoriasidonnaisiin toimintoihin se istuu huomattavasti huonommin (Jokinen 2012, 238). Isisin kalifaattiin lähteneiden ja sen luhistumisen jälkeen vankileirillä elävien eurooppalaisten ja suomalaisten naisten tapaus oli siinä määrin erikoinen ja odotuksia vastaamaton, että se vaati selittämistä. Selontekojen rakentaminen edellytti puolestaan kalifaattiin lähteneiden naisten kategorisointia.

Kirsi Juhilan (2012, 184–191) mukaan jotkut kategorisaatiot ovat erityisen leimaavia, normatiivisia ja yksinkertaistavia, ja niihin liittyvät ominaisuudet vaikuttavat helposti objektiivisilta ja muuttumattomilta. Tällaisiin kategorioihin liitämme usein negatiivisia määreitä, ja tällaiset kategorisaatiot rakentavat poikkeavuutta. Isis-naisia määrittää vahvasti heidän Isisiin lähtemisensä, ja useimmat Isis-naisia koskevat kategorisaatiot sisältävät negatiivisia määreitä. Lähdän ajatuksesta, jonka mukaan Isis-naiset toimii stereotypisoivana ja poikkeavuutta tuottavana kategoriana, ja että stereotypisoivaa kategoriaa Isis-naiset pyritään

ymmärtämään ja selittämään erilaisia identiteettikategorioita sisältäviä selontekoja tuottamalla. Toisaalta kaikki Isis-naiset -kategorialle annetut lisämääreinä toimivat identiteettikategoriat nähdään pohjakategorian Isis-naiset kautta.

3.2.2 Isis-naiset feministisen sosiaalityön tutkimuksen kohteena

Isisin kalifaattiin lähteneet suomalaiset ja eurooppalaiset naiset rikkovat siis suomalaisia ja eurooppalaisia naisena olemiseen ja käyttäytymiseen liittyviä normeja. Edellä kuvaamani Tarja Pösön (1986) tutkimus naisvangeista on esimerkki sosiaalityön tutkimuksesta, jossa keskiössä on sosiaalisten ongelmien sukupuolittuneisuus. Feminististä tutkimusta ja sosiaalityön tutkimusta on 2000-luvulla tehty väkivallan sukupuolittuneisuudesta ja muun muassa äitiydestä. Feministinen tutkimus on perinteisesti ollut lähtökohtaisesti emansipatorista ja pyrkinyt parantamaan naisten asemaa. Silti 2000-luvulla myös sen piirissä on pystytty puhumaan jo esimerkiksi äitiyden ”pimeistä puolista”. On myönnetty, että perinteinen kuva äitiydestä on usein idealisoitu. Tutkimuksen kohteena onkin feministisessä tutkimuksessa nykyään myös aihepiirejä, jotka olisi aikaisemmin koettu kiusallisiksi tai jopa mahdottomiksi. Tällaisia aihepiirejä ovat esimerkiksi ”poikkeava äitiys”, lapsiaan kaltoinkohtelevat äidit ja naisten väliset erot ja ristiriitaisetkin suhteet. (Kuronen 2009, 113–114.)

Isis-naisten kohdalla selontekojen tekemisen tarvetta on herättänyt myös se, että Isisin kalifaattia rakentamaan lähteneet naiset ovat paitsi naisia, myös äitejä. Jotkut äidit ottivat lapsensa mukaan konfliktialueelle lähtiessään, ja jotkut saivat lapsia vasta alueella. Joku myös jätti lapsensa Suomeen Isisiin lähtiessään ja sai myöhemmin kalifaatissa lisää lapsia. Kristiina Bergin (2008) mukaan äitiys kaikessa ristiriitaisuudessaankin on lähes kaikissa kulttuureissa sosiaalisesti tunnustettu instituutio, jota määrittelevät kulttuuriset säännöt. Äitiyteen liittyy kulttuurisia velvoitteita ja se on jatkuvasti ympäröivän yhteiskunnan ja sen asiantuntijoiden tarkkailun kohteena. Toisaalta hyvä äitiys on paradoksaalisesti ikään kuin kulttuurinen itsestänselvyys, ja kaikkien äitien oletetaan lähtökohtaisesti täyttävän hyvän äidin kriteerit. (mts. 20–23.) Isis-naiset ovat kalifaattiin lähtemisen, terroristijärjestöön kuulumisen ja vankileirille päätyminen myötä rikkoneet monia suomalaisia ja eurooppalaisia naiseuteen ja äitiyteen liittyviä kulttuurisia itsestänselvyksiä.

Marjo Kuronen (2009, 111–130) on tarkastellut feministisen tutkimuksen ja sosiaalityön tutkimuksen suhdetta ja huomauttaa, että feministisen teorian vaikutus sosiaalityön tutkimukseen liittyy kysymykseen siitä, mikä ymmärretään sosiaalityön tutkimukseksi (mts. 113). Oma tutkielmani kytkeytyy sosiaalityön tutkimusperinteeseen kiinnittäessään huomiota ja analysoidessaan äärimmäisessä marginaalissa olevan ryhmän saamia sosiaalisia merkityksiä yhteiskunnassamme. *Marginalisaation* käsitettä on käytetty sosiaalityön tutkimuksessa 2000-luvulta lähtien paljon. Sillä voidaan ajatella tarkoitettavan jonkinlaista yhteiskunnan reunalla olemista, sisällä ja ulkona olemisen välitilaa. Marginaalisuuden käsite viittaa erillaisuuteen suhteessa normaalina pidettyyn. Sosiaalityössä työskennellään usein ihmisten kanssa, joiden marginaalisuus rajoittaa tai hankaloittaa heidän elämäänsä jollakin tavoin. (Juhila 2006, 104–105; Välimaa 2011, 68.)

Tuula Helne (2002, 20–43) on eritellyt marginaalisuuden ja *ekskluusion* käsitteitä, ja hänen mukaansa siinä missä marginalisaatio on reunalla olemista, ekskluusiolla tarkoitetaan ulossulkemista. Ekskluusio olisi siten marginalisaatiota pidemmälle menevää erojen rakentamista. Pohjimmiltaan kyse on rajanvedosta, joka voi olla sosiaalista, spatiaalista tai symbolista, ja joka määrittelee sen, mielletäänkö tietty yksilö tai ryhmä kuuluvaksi yhteiskunnan sisäpuolelle vai ulkopuolelle. Ulossulkeminen tuottaa poikkeavuutta ja toiseutta, joiden piirissä eroista tulee torjuttavia ja vaarallisia ja rajoista jyrkkiä ja joustamattomia. (mts. 20–25; 31.) Tässä tutkielmassa käytän käsitettä marginaalisuus kuvaamaan Isis-naisten yhteiskunnan reunalla mutta silti sen sisäpuolella olemista. Käsitettä ekskluusio käytän kuvaamaan Isis-naisia koskevilla kategorisaatioissa ilmenevää pyrkimystä sulkea heidät yhteiskunnan ulkopuolelle esimerkiksi siten, etteivät perus- ja ihmisoikeudet koskisi heitä.

Tällä hetkellä Isis-naiset ovat osa yhteiskuntaamme ikään kuin vain puheen tasolla, suomalaisten perheiden jäsenenä ja Suomen kansalaisina. Heidän marginaalisuutensa on spatiaalista, sillä he ovat tosiasiallisesti syyrialaisella aavikolla sijaitsevalla vankileirillä viettämässä kestoltaan määrittelemättömän pituista aikaa. Tilanteen joskus mahdollisesti muuttuessa Isis-naisista voi tulla yhteiskuntamme marginaalia myös maantieteellisesti sen sisäpuolella, ja silloin sosiaalityö on yksi niistä tahoista, joka Isis-naisten kanssa työskentelee.

Tutkielmani kiinnittyy sosiaalityön tutkimusperinteeseen myös osallistuessaan keskusteluun ajankohtaisesta ja silti vielä vain vähän suomalaisessa yhteiskuntatutkimuksessa tutkitusta

sosiaalisesta ongelmasta. Arja Jokisen (2012, 249) muotoileman määritelmän mukaan ”sosiaalinen ongelma on yhteiskunnassa laaja-alaiseksi ongelmaksi konstruoitu ilmiö, johon ajatellaan olevan mahdollista vaikuttaa inhimillisellä toiminnalla ja johon nähdään olevan yhteisöllistä tarvetta puuttua. Näin määriteltynä ilmiöstä muodostuu sosiaalinen ongelma vasta, kun ilmiöstä herää riittävän suuri huoli ja se on kyetty määrittelemään riittävän tarkasti – siitä on muodostettu ongelmakategoria.” (mts. 249.) Ottaen huomioon sen, miten paljon Isis-naisten tilannetta ja sen erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja on pohdittu Suomessa ja Euroopassa sekä poliittisten päättäjien, tuomioistuinten että median toimesta, ja miten tämä kategoria on saanut negatiivisia määreitä, voidaan sanoa, että Isisin kalifaattia rakentamaan lähteneiden naisten tilanne on kategorisoitu sosiaalisesti ongelmaksi. Olen tässä tutkielmassa erityisen kiinnostunut tekstistä ja puheesta, joka pyrkii selittämään Isis-naisten ongelmaa rakentamalla heitä koskevia erilaisia funktioita palvelevia selontekoja erilaisten identiteettikategorioiden avulla.

Isis-naisten määrittely yhteiskunnallisessa keskustelussa on tapahtunut pitkälti heidän sukupuolensa kautta. Isis-naisten lisäksi julkisuudessa on puhuttu Isis-morsiamista, Isis-vaimoista ja Isis-äideistä. Kaikissa näissä kategorisoinneissa huomio keskittyy Isisiin lähteneen henkilön sukupuoleen ja useimmissa lisäksi hänen asemaansa perheessä. Tutkielmani kiinnittyy feministiseen sosiaalityön tutkimukseen kiinnittäessään huomiota tutkittavan ilmiön, kategorisaation Isis-naiset, saamien merkitysten sukupuolittuneisuuteen. Naiseuteen ja erityisesti äitiyteen liittyy vahvoja kulttuurisia oletuksia, ja sukupuoli vaikuttaa myös siihen, miten terroristijärjestöön liittyneet naiset nähdään ja miten heistä puhutaan. Oma tutkimukseni pyrkii osaltaan valottamaan myös tätä ilmiötä. Isis-naisten kategorisointiin vaikuttaa siis hypoteesini mukaan paitsi se, että he ovat toimineet terroristijärjestössä, myös heidän naisen rooliinsa. Siltä osin tutkielmani paikantuu osaksi sosiaalityön feminististä tutkimusperinnettä.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Kiinnostuin Isis-naisia koskevasta julkisesta keskustelusta kesällä 2019 Helsingin Sanomia ja eri medioiden nettiuutisia lukiessani. Halusin tietää kaiken Isis-naisista, mutta eniten kysymyksiä minussa herätti se, miten monilla eri tavoilla heistä eri yhteyksissä kirjoitettiin ja puhuttiin. Koska minua kiinnosti julkinen keskustelu, päätin käyttää sanomalehtiaineistoa tutkimusaineistoni. Tässä luvussa kerron siitä, miten tutkimukseni on toteutettu.

4.1 Sanomalehtikirjoitukset tutkimusaineistona

Käytän tutkimusaineistoni Helsingin Sanomien Isis-naisia koskevia kirjoituksia. Olen tietoinen siitä, ettei Helsingin Sanomat sen enempää kuin muutkaan uutismediat voi olla täysin neutraali julkisen keskustelun paikka. Media valitsee aina uutisaiheensa ja näkökulmansa, ja toimittajien kirjoittamissa teksteissä kuuluu paitsi lehden valitsema linja, myös toimittajien oma ääni. Haastateltavat eivät myöskään ole sattumanvaraisesti valikoitunut joukko, vaan haastattelut syntyvät sanomalehden ja sen toimittajien suorittaman valikoimisen pohjalta. Lisäksi mielipideosastolla julkaistaan vain pieni osa sinne tarjotuista kirjoituksista. Helsingin Sanomat valikoitui aineistolähteekseni kuitenkin sen vuoksi, että se on Suomen laajalevikkisin sanomalehti sekä kokonaislevikillä että digitaalisen sisällön tilauksissa mitaten (Media Audit Finland). Helsingin Sanomilla on asema Suomen suurimpana sanomalehtenä, jota luetaan paljon myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella ja katson, että tutkimalla Helsingin Sanomissa julkaistuja tekstejä on mahdollista luoda kuva Isis-naisia koskevasta julkisesta keskustelusta.

Keräsin aineistoni Helsingin Sanomien internet-arkistosta nettihauilla. Käytin haussa aikavälinä aikaa 1.1.2019–30.4.2020. Näin löytyneistä kirjoituksista valikoin aineistooni ne, joissa puhuttiin suomalaisista tai eurooppalaisista Isis-naisista, siitä millaisia he ovat, miten tai miksi he ovat toimineet niin kuin ovat tai miten heidän suhteensa tulisi menetellä. Tutkimukseni aineistoon sisältyy Helsingin Sanomien kirjoituksia sanomalehden useilta eri osastoilta. Yhteensä kirjoituksia on 75 kappaletta. Käytännössä ensimmäiset kirjoitukset ovat helmikuulta 2019, jolloin Isis oli menettämässä viimeisen kalifaattinsa maakaistaleen ja

Baghouzin kylästä alkoi paeta aavikolle myös naisia. Kevättalvella 2020 Isis-naisia koskeva kirjoittelu harveni, kun sanomalehtien palstatilat täyttyivät koronapandemiaa koskevasta uutisoinnista.

4.2 Isis-naisten kategorisointi sanomalehtikirjoituksissa

Tutkimusaineistoni lehtikirjoitusten julkaisuaikoihin helmikuusta 2019 huhtikuuhun 2020 Isis-naisista ja heidän kohtalostaan käytiin ajoittain vilkasta keskustelua mediassa. Vilkkainta keskustelua oli kesällä ja loppuvuonna 2019. Kevään 2019 aikana sanomalehtiartikkeleissa, nettiuutisissa ja TV:n uutislähetysessä olleessa Isisin kalifaatista paenneita ja al-Holin leirille päätyneitä naisia koskevassa puheessa alettiin säännönmukaisesti käyttää ilmaisuja ”Isis-morsiamet”, ”Isis-naiset”, ”Isis-vaimot” ja ”Isis-äidit”. Tein valinnan, jonka mukaan käytän itse tutkielmassani näistä ilmaisuista yleisluontoisinta eli kategorisatiota ”Isis-naiset”.

Valitsin tutkimusmetodikseni kategoria-analyysin, sillä se sopii hyvin lehtiartikkelien analyysiin ja tuntui vastaavan hyvin niihin kysymyksiin, jotka minua askarruttivat. Aineistotyyppinä lehtiartikkelit ovat luonnollisia ja ei-institutionaalisia, eli tutkijasta riippumatta syntyneitä aineistoja. (ks. Juhila ym. 2012, 82–83.) Tutkimusta tehdessäni tulin tietoiseksi myös kategoria-analyysin emansipatorisista mahdollisuuksista. Sen avulla voidaan tehdä näkyväksi arkiajattelun malleja, joilla tuotetaan poikkeavuutta, toiseutta ja eksklusiota vähemmistöryhmille ja joilla on siten seurauksia kategorisaation kohteena olevien ihmisten oikeuksien toteutumiselle.

Isis-naisten tilanteesta muodostui kevään 2019 aikana tunnistettu sosiaalinen ongelma, jota julkisessa keskustelussa pyrittiin ratkomaan. Tässä keskustelussa eri puhujat paitsi kategorisoivat Isis-naisia eri tavoin, he tekivät sitä myös itsensä tiettyihin kategoriapositioneihin asemoiden. Suomalaista Isis-naisten sosiaalista ongelmaa peilattiin julkisessa puheessa myös muissa eurooppalaisissa maissa käynnissä oleviin keskusteluihin. Luin aineistoani mielessäni kysymys siitä, mitä ja miten Isis-naisista kirjoituksissa puhuttiin ja kirjoitettiin. Etsin selontekoja, joissa pyrittiin näkemykseni mukaan kategorisoimaan Isis-naisia eri

tavoin. Aineistossani korostuvat hieman erilaiset asiat eri ajankohtina. Vuoden 2019 alkupuolella julkaistiin paljon Isis-naisten taustoista kertovia artikkeleita, kesällä siirryttiin pohtimaan entistä perusteellisemmin sitä, miten Isis-naisten suhteen tulisi toimia, ja vuoden 2019 loppupuolella keskustelu koski muista ajankohtia enemmän Isis-perheiden lapsia, joiden oikeuksia vasten Isis-naistenkin oikeuksia peilattiin.

Aineistooni tutustuessani pohdin kysymystä siitä, kuka toimittajan kirjoittamassa tekstissä on äänessä, ja voidaanko käyttää sanaa ”puhe”, kun kyseessä on sanomalehdessä julkaistu teksti. Olen päätenyt valintaan, jonka mukaan käytän ilmaisua ”puhe” silloin, kun viittaa artikkelissa lainattuun haastattelupuheeseen tai mielipideosaston kirjoitukseen ja ilmaisua ”teksti” silloin, kun viittaa sanomalehtiartikkelissa olevaan toimittajan muotoilemaan tekstiin.

4.3 Tutkimuskysymykset

Ihmisten kategorisoiminen erilaisiin identiteettikategorioihin ei ole mitenkään suoraviivaista. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja myös julkisessa keskustelussa neuvotellaan, kiistellään ja jopa kamppaillaan asioiden oikeasta tilasta, siis esimerkiksi siitä, minkä kategorian jäsenyys kenellekin kuuluu. (Juhila ym. 2012b, 79.) Tämä on tärkeää, koska kategorisoinnilla on seurauksia. Isis-naiset ovat olleet leirillä jo pitkään, mutta heidän kohtalonsa on edelleen avoin. Se ”totuus”, joka Isis-naisista on olemassa, on suurelta osin mediassa tuotettu, ja se vaikuttaa osaltaan siihen, mitä Isis-naisille tulevaisuudessa tulee tapahtumaan. Jätetäänkö heidät tai osa heistä leirille, luodaanko jonkinlainen kansainvälinen tuomioistuin, jossa heidän mahdolliset rikoksensa tutkitaan vai tuodaanko heidät lopulta kotimaahan.

On olemassa myös mahdollisuus, että Isis-naiset lapsineen pääsevät lopulta matkustamaan Suomeen itsenäisesti. Tällöin heidän mahdolliset rikoksensa tutkitaan, ja he päätyvät myös sosiaalitoimen asiakkuuteen. Koska Isis-naisilla on lapsia, tulee lastensuojelu olemaan keskeinen taho heidän perheidensä vastaanotossa. Sosiaalityöntekijöille jää silloin vastuu lastensuojelutoimenpiteiden perusteista ja turvallisuuteen vaikuttavista toimenpiteistä.

Kategoria-analyysin avulla on mahdollista hahmotella sen sosiaalisen todellisuuden muotoutumista, jonka varassa suomalainen yhteiskunta on, kun Isis-naisia koskevia päätöksiä tehdään. Onhan eri asia ottaa vastaan ”terroristeja” kuin ”äitejä”. Pysin tutkielmassani tekemään näkyväksi ja purkamaan Isis-naisiin liittyviä kategorisaatioita.

Tutkimuskysymykseni ovat

- 1) Minkälaisiin identiteetikategorioihin Isis-naisia kirjoituksissa kategorisoidaan ja minkälaisia selontekoja nämä kategorisoinnit rakentavat?
- 2) Miten Isis-naisten kategorisointi tuottaa poikkeavuutta ja toisaalta pyrkii purkamaan sitä?
- 3) Miten Isis-naisten sukupuoli näkyy heitä koskevissa kategorisaatioissa ja tavoissa toisaalta tuottaa heille poikkeavuutta ja toisaalta purkaa sitä?

4.4 Tutkimuseettinen keskustelu

Koska aineistoni koostuu sanomalehtikirjoituksista, minun ei ole tarvinnut hakea tutkimuslupia eikä miettiä sitä, miten aineistoani säilytän. Olen kerännyt aineistoni systemaattisesti siten, että se sisältää kaikki sellaiset kirjoitukset Helsingin Sanomissa ajanjaksolta 1.1.2019 – 30.4.2020, joissa Isis-naisia tai heidän toimintaansa kuvataan tai heidän tilanteeseensa esitetään ratkaisuehdotuksia.

Käytännön tasolla olen pyrkinyt kiinnittämään huomiota tutkimusmetodini diskursiivisen kategoria-analyysin oikeaoppiseen soveltamiseen. Olen pyrkinyt valitsemaan kategoria-analyysistä ja retorisestä diskurssianalyysistä käyttööni niitä analyysitapoja ja käsitteitä, jotka auttavat minua vastaamaan tutkimuskysymyksiini kattavimmin. Olen tietoinen siitä, ettei yhteiskuntatutkimus ole muusta todellisuuden kuvauksesta irrallista yksiselitteistä todellisuuden kuvausta, vaan sekin on muun kielen käytön tapaan konstruktivistista (ks. Jokinen ym. 1993, 23).

Tutkijana olen kuitenkin pyrkinyt tekemään näkyväksi Isis-naisten kategorisoinnin tapoja ja niiden normatiivista ja seurauksellista luonnetta yhteiskunnallisessa keskustelussa. Sosiaalityö on tutkimusperustainen ammatti, ja tiedon tuottaminen sosiaalityöhön liittyvistä

ilmiöistä niin käytännön sosiaalityötä kuin yhteiskunnallista vaikuttamistakin varten on sosiaalityön keskeinen yhteiskunnallinen tehtävä (Hämäläinen 2014, 64–68). Tutkimukseni kriittinen perusta on sen näkyväksi tekeminen, miten moraalinen järjestys rakentuu julkisessa keskustelussa ja miten siinä käytetyillä kategorisaatioilla luodaan poikkeavuutta, toiseutta ja eksklusiota. Yksilön poissuljetuksi tulemisella voi olla kauaskantoisia seurauksia hänen oikeuksiensa toteutumiselle. Kategorisaatio on erottamaton osa inhimillistä ajattelua ja kuuluu kaikkiin kulttuureihin, eikä sitä voi siten välttää. Sosiaalityössä tulee kuitenkin toimia ihmisoikeusperustaisesti ja kohdata asiakkaat yksilöinä. Kategorisaatioiden ja niiden sisältämien stereotyyppien näkyväksi tekeminen on sosiaalityössä tärkeää, sillä ainoastaan niitä asioita, jotka ovat näkyvillä, voidaan käsitellä tietoisesti ja purkaa.

5 HELSINGIN SANOMIEN KIRJOITUKSISSA ESIINTYVÄT IDENTITEETIKATEGORIAMÄÄREINÄ

Tässä luvussa tarkastelen aineistossani esiintyvää tekstiä ja puhetta Isisin kalifaattia rakentamaan lähteneistä ja maaliskuusta 2019 lähtien al-Holin leirillä eläneistä naisista, joihin viitataan kategoriana ”Isis-naiset” käyttämällä. Lähtökohtanani on Harvey Sacksin kehittämän jäsenyyuskategoria-analyysin perusajatus, jonka mukaan kategorisoimme vuorovaikutuksessa jatkuvasti erilaisia asioita, toisia ihmisiä ja itseämme. Nämä kategorisoinnit rakentavat selontekoja, joissa korostuvat eri asiat sen mukaan, minkälainen funktio niillä on. Käytettävät kategoriat valikoituvat aina jotakin tarkoitusta varten. (ks. Välimaa 2011, 24-33.)

Lähden ajatuksesta, jonka mukaan kategoriana ”Isis-naiset” pyritään ymmärtämään ja sen merkityksistä neuvotellaan julkisessa keskustelussa antamalla sille määreitä, jotka muodostavat erilaisia identiteetikategorioita itsessään. Nämä muut Isis-naisten identiteetikategoriat saavat merkityksensä stereotypisoivan pohjakategorian ”Isis-naiset” kautta. Huomioni kiinnittyy kategorisointeja analysoidessani siihen, millaisia identiteetikategorisointeja Isis-naisille rakennetaan ja miten kategorioiden muodostamisessa selonteissa selitetään Isis-naisten ominaisuuksia, heidän toimintaansa sekä sitä, miten tilanteensa tulisi ratkaista. Analyysini keskiössä ovat luvussa 3 määrittelemäni käsitteet *kategorisointi*, *kategorisaatio*, *identiteetikategoria* ja *selonteko* sekä selontekojen *funktiot*.

Al-Holin leirillä elävät Isis-naiset rikkovat monella tavalla kulttuurista koodistoamme siitä, miten naisten ja erityisesti äitien tulisi käyttäytyä ja missä heidän tulisi olla. Kun nämä odotukset eivät täyty ja asiat näyttävät olevan väärällä tolalla, ollaan sellaisen sosiaalisen ongelman edessä, jota täytyy selittää. Analyysini selonteot ovat sen selittämistä, keitä ja minkälaisia Isis-naiset ovat, miksi he ovat toimineet siten kuin ovat toimineet ja mitä heidän suhteensa pitäisi tehdä. Nämä selonteot ovat keskenään hyvin erilaisia ja niillä on funktionsa eli ne pyrkivät muodostamaan tietynlaista kuvaa Isis-naisista. Tarkastelen puhujien selontekojen funktioita luvussa 3 määrittelemieni *puolustamisen*, *syytöksen*, *oikeuttamisen* ja *vastuuttamisen* käsitteiden avulla. Analysoin Helsingin Sanomien kirjoituksissa esiintyvää tekstiä ja puhetta kulttuuriseen jatkumoon liittyviä merkityksiä uusintavina ja luovina

selontekoina, mutta myös tilanteisesti lehtikirjoituksissa ja niiden ketjuissa elävässä vuorovaikutuksessa rakentuvana (ks. Juhila 1999, 174-177).

Olen paikantanut aineistostani viisi eri kategoriaa, joihin Isis-naisten identiteetti tekstissä ja puheessa kategorisoidaan. Identiteettikategoriat ovat luokitteluni mukaan *uhri*, *terroristi*, *muslimi*, *äiti* ja *kansalainen*. Nämä identiteettikategoriat muodostuvat selonteista, jotka kuuluvat yhteensä yhdeksään eri ryhmään sen perusteella, millä ne selittävät Isis-naisten ominaisuuksia, toimintaa tai sitä, miten heidän suhteensa tulisi toimia. Uhrin identiteettikategoriaan kuuluu analyysini mukaan kaksi selontekoryhmää. Olen nimennyt ne *tietämättömyydeksi* ja *kärsimykseksi*. Näihin määreisiin pohjaavilla selonteilla Isis-naisten uhrin identiteettikategoriaa siis näissä selontekoryhmissä perustellaan. Terroristin identiteettikategoriaan kuuluu analyysini mukaan neljä selontekojen ryhmää. Ne ovat *kalifaattiin lähteminen*, *terroristijärjestössä toimiminen*, *mahdollinen tuleva toiminta Suomessa* ja *katumus*. Muslimin, äidin ja kansalaisen kategorioihin olen paikantanut kuhunkin vain yhden selontekoryhmän. Näin ollen äidin identiteettikategoria rakentaa selontekoryhmää *äitiys*, muslimin identiteettikategoria selontekoryhmä *uskonnollisuus* ja kansalaisuuden identiteettikategoria koostuu aineistossani yksinomaan selonteista, joissa perusteluina toimii *kansalaisuus*.

Tekstissä esittelemieni aineisto-otteiden määrä vaihtelee neljästä 11:een yhtä identiteettikategoriaa kohden suhteellisesti sen mukaan, miten paljon identiteettikategorioita käyttäviä selontekoja aineistostani olen löytänyt. Eniten aineisto-otteita olen poiminut kategorioista terroristi, äiti ja kansalainen, koska niitä koskevia selontekoja löytyi aineistostani eniten. Olen päästänyt otteissani ääneen puhujia sen mukaan, minkä puhujakategorian edustajat korostuvat minkäkin identiteettikategorian tuottamisessa selonteissaan.

5.1 Isis-naiset uhreina

Uhrin identiteettikategoriaan Isis-naiset on analyysini mukaan sijoitettu sellaisissa selonteissa, joissa Isis-naisten kerrotaan lähteneen kalifaattiin esimerkiksi rakkauden perässä tai muuten tietämättömänä Isisin väkivaltaisesta todellisuudesta. Myös ne selonteot, jotka korostavat Isis-naisten kokemaa kärsimystä joko kalifaatissa tai myöhemmin al-Holin leirillä,

kiinnittävät heidät luokitteluni mukaan uhrin kategoriaan. Tämä identiteettikategoria rakentuu analyysini mukaan kahdenlaisista selonteoista. Olen nimennyt nämä selontekoryhmät siten, että ensimmäinen niistä on *tietämättömyys puolustuksena* ja toinen *kärsimys vastuuttamisena*.

Uhrin identiteettikategoriaa Isis-naisista selonteoissaan ovat analyysini mukaan käyttäneet erityisesti omaiset, jotka näyttävät pyrkivän tällä kategorisoinnillaan vaikuttamaan siihen, että Isis-naisia tuotaisiin kotimaahan al-Holin leiriltä. Myös asiantuntijat erityisesti humanitaarisista järjestöistä ovat usein tuottaneet selontekoja, jotka asemoivat Isis-naiset tähän kategoriaan. Isis-naisten identiteettien kategorisoiminen uhrin identiteettikategoriaan pyrkii nähdäkseni tekemään eroa heidän ja Isis-miesten eli ”varsinaisten terroristien” välille.

Tietämättömyys puolustuksena

Ensimmäisessä aineisto-otteessa on kyse tapauksesta, joka liittyy 15-vuotiaana Isis-morsiameksi kahden koulutoverinsa kanssa karanneen brittiläistytön Shamima Begumin tapaukseen. Isisin kalifaatin menetettyä loputkin maa-alueensa neljä vuotta myöhemmin nyt 19-vuotias Begum halusi palata Britanniaan. Asiasta uutisoitiin laajalti myös Suomessa helmikuussa 2019. Begumin tapausta kommentoivat Helsingin Sanomienkin Times-lehteä siteeraavissa artikkeleissa Begumin omaiset.

Hän oli lähtiessään niin nuori. En usko, että hänellä oli elämäkokemusta tehdä sellaisia päätöksiä, sanoi Begumin perheeseen kuuluva Mohammed Rahman Timesille. (H.S. Ulkomaat 20.2.2019)

Ote on poimittu artikkelista, jossa Helsingin Sanomat siteeraa brittiläistä Times-lehteä. Siteerattu puheenvuoro on Begumin perheeseen kuuluvan miespuolinen jäsenen. Tämä vetoaa Begumin kotiin saamiseksi Begumin nuoreen ikään kalifaattiin karkaamisen aikaan. Funktioltaan puolustavaksi rakentuvassa selonteossa herätetään henkiin kategoriapari nuori (lapsi) - aikuinen ja sijoitetaan Begum kategoriaan nuori, siis ei-aikuinen. Nuoren kategorian avulla omainen rakentaa selontekoa Begumista ihmisenä, joka oli kalifaattiin lähtiessään viaton ja tietämätön, ja siten tilanteeseensa syytön. Puhuja vetoaa siihen, ettei Begumilla ole ollut lähtiessään elämäkokemusta tehdä päätöksiä. Tällaisten kategorisointien avulla puheenvuorossa rakentuu Isis-naisia puolustava selonteko. Siinä missä aikuisilta vaaditaan

kulttuurisesti tiettyä kypsyyttä ja vastuullisuutta, nuorelle annetaan usein ikään kuin lupa toimia vastuuttomammin.

Isis-naisten omaiset käyttävät myös toisenlaisia kategorioita Isis-naisia puolustavia selontekoja rakentaessaan. Tässä aineisto-otteessa puhuvat suomalaisten Isis-naisten omaiset. Puheenvuorossa omaiset rakentavat Begumia, Isis-naista, puolustavan selonteon liittyen Isis-naisten hyvään tarkoitukseen, heidän kokemaansa syrjintään ja siihen, etteivät he kyenneet pakenemaan todellisen tilanteen valjettua heille.

”He ovat lähteneet esimerkiksi auttamaan hädänalaisia tai elämään valtiossa, jossa muslimit eivät kohtaa uskontonsa vuoksi ennakkoluuloja ja syrjintää”, omaiset kirjoittavat. ”Kun todellinen tilanne paljastui, heillä ei ollut enää mahdollisuutta paeta Syyriasta.” (HS Poliitiikka 4.7.2019)

Omaiset kategorisoivat tässä Isis-naiset ihmisiksi, jotka ovat lähteneet auttamaan hädänalaisia ja ihmisiksi, jotka ovat paenneet ennakkoluuloja ja syrjintää. He jatkavat selontekoaan kategorisoimalla Isis-naiset tietämättömiksi Isisin todellisesta luonteesta ja myös ihmisiksi, jotka olisivat kyllä halunneet paeta, mutta olivat siihen kykenemättömiä. Seuraavassa otteessa on kyse ruotsalaisen Isis-naisen omaisen puheenvuorosta. Tämän otteen puolustavassa selonteossa puhuja pyrkii puheessaan vaikuttamaan pyyteettömältä. Hän säätelee aluksi liittoutumisastettaan poikansa vaimoon kertomalla moittineensa tätä tämän lähdöstä, ja puhuu sitten poikansa vaimon, asiantilan itse kokeneen positioista puhuvan, omaa puhetta lainaten.

Vanhempi nainen puolestaan kertoi puhelustaan poikansa vaimon kanssa. ”Sanoin hänelle, ’mitä sinä nyt itket, kun lähdit sinne sotimaan’. Hän vastasi, ettei hän tiedä sodasta mitään. Hän lähti elämään rauhallista elämää islamilaisessa valtiossa.” (HS Ulkomaat 16.6.2019)

Pojan vaimon puheessa tämä kategorisoituu sodasta ja Isisin todellisuudesta tietämättömäksi ihmiseksi, joka lähti kalifaattiin tarkoituksenaan etsiä rauhallista elämää islamilaisessa valtiossa. Näin pojan vaimo, Isis-nainen, saadaan tässä puolustavassa selonteossa kategorisoitua tietämättömäksi, rauhallista elämää arvostavaksi ja tilanteeseensa syyttömäksi uhriksi.

Isis-naisten tietämättömyyteen vetoavat selonteot ovat puolustavia, sillä niissä perustellaan heidän normien vastaista toimintaansa ja selitetään sen syytä samalla myöntäen, että toisenlainen toiminta olisi ollut oikein, jos se olisi ollut mahdollista. Molemmat Isis-naisten tietämättömyyttä korostavat ja heitä sillä puolustavat omaisten selonteot rakentavat tulkintani mukaan Isis-naisista olennaisesti kategorisaatioita ”uhri” ja ”syytön” sillä perusteella, ettei Isis-naisilla ollut riittävää eikä oikeanlaista tietoa käytettävissään Kalifaattiin lähtiessään.

Kärsimys vastuuttamisena

Toinen aineistossani usein toistuva selonteon tyyppi, joka analyysini mukaan kategorisoi Isis-naiset uhreiksi, on puhe siitä kärsimyksestä, jota Isis-naiset ovat kohdanneet kalifaatissa ja myöhemmin al-Holin leirillä ollessaan. Kärsimys liittyy seuraavassa selonteossa Isis-naisten sukupuoleen.

”Isisillä on hierarkia, jossa nainen on kotona, eikä liiku ulkona ilman miestä. He olivat sinne mennessään vankeja ensimmäisestä päivästä lähtien”, yksi miespuolinen omainen sanoi. Hän ja muut omaiset halusivat pysytellä haastatteluissa nimettöminä.

Yksi naisista kertoi HS:lle, että hänen siskonsa lähti mukaan rakkauden takia, mutta mies kuoli pian. ”Hän soitti ja sanoi olevansa ’leskien talossa’ ja että hänen on pakko mennä uusiin naimisiin.” Miehiä tuli neljä lisää. ”Kuka sellaista haluaa, ellei ole pakko.” (HS Ulkomaat 16.6.2019)

Miespuolinen omainen kategorisoi tässä Isis-naiset hierarkian alimmalla tasolla oleviksi ja vangeiksi ja perustelee tätä kategorisointia naisten sukupuolella ja Isisin tiukalla sukupuolihierarkialla. Hän rakentaa kategorioita ”kotona oleva” ja ”vanki” käyttämällä puolustavaa selontekoa Isis-naisista. Haastattelun naispuolinen omainen taas kertoo siskostaan, joka oli lähtenyt rakkauden perässä Isisiin. Siskon mies oli kuollut pian ja sisko oli joutunut leskien taloon uudelleen naittavaksi. ”Kuka sellaista haluaa, jos ei ole pakko”, kysyy sisko, ja rakentaa puolustavaa selontekoa sisarestaan Isis-naisesta, jonka kategorisoi rakkauden vuoksi väärinä valintoja tehneeksi ja valinnoistaan myöhemmin kärsineeksi.

Seuraavien aineisto-otteiden puhujilla on asiantuntijan kategoriapositionit. Ensimmäisessä otteessa puhuu kansainvälisen avustusjärjestön International Rescue Committeeen viestintäpäällikkö ajankohtana, jolloin Isis on juuri antautunut Baghouzin taistelussa, ja kalifaatin aika on päättynyt.

Ihmiset saapuvat leirille huonossa kunnossa. He ovat likaisia, väsyneitä, nälkäisiä ja kylmissään. Monet ovat sinnitelleet ”kalifaatin” raunioissa viikkoja ilman kunnollista ravintoa. Osa on taivaltanut jalan noin 300 kilometriä Beghuzista aavikon halki leirille. ”Tänne tulevat ihmiset ovat asuneet Isisin vallan alla äärimmäisissä olosuhteissa jo neljän viiden vuoden ajan. Monet ovat šokissa, ja traumaattiset kokemukset ovat todella tuoreita”, Buswell kuvailee. (HS Ulkomaat 7.3.2019)

International Rescue Committeeen viestintäpäällikkö kategorisoi ”tänne tulevat ihmiset”, Isis-naiset, likaisiksi, väsyneiksi, nälkäisiksi ja kylmissään oleviksi. Hän jatkaa Isis-naisten kategorisointia kuvaamalla heitä ihmisinä, jotka ovat asuneet Isisin vallan alla jo vuosia. Isis-naiset kategorisoituvat selonteossa siis Isisin vallan alla eläneiksi uhreiksi vastakohtana Isisin aktiivisille toimijoille ja vallanpitäjille. Seuraavassa otteessa puhuu Punaisen Ristin edustaja, myös hän asiantuntijan kategoriapositionista käsin. Punaisen Ristin edustajan positionista käsin Isis-naiset kategorisoidaan sokissa oleviksi ja traumatisoituneiksi. Tässä selonteossa rakentuu kuva Isis-naisista kärsivinä uhreina heidän vaarallisen vankileirin näлкиintyneiksi, sairiksi ja traumatisoituneiksi asukkaiksi kategorisoitumisensa kautta.

Al-Holin oloja on kuvattu hengelle ja terveydelle vaarallisiksi. Esimerkiksi avustusjärjestö Punaisen Ristin mukaan tilanne on ’apokalyptinen’, ja ihmiset leirillä ovat nälkiintyneitä, sairaita ja traumatisoituneita. (HS Poliittikka 18.7.2019)

Kärsimys vastuuttamisena -selontekoryhmään luokittelemani selonteot eivät ota kantaa siihen, miksi Isis-naiset tekivät kulttuurisen moraalikoodin vastaisen valinnan lähteä Isisiin. Sen sijaan ne vetoavat heidän kokemaansa kärsimykseen muita tahoja, kuten kansainvälistä yhteisöä, vastuuttamaan pyrkivissä selonteissaan.

5.2 Isis-naiset terroristeina

Terroristeiksi Isis-naisia kategorisoivia selontekoja löytyy aineistostani paljon. Tämän identiteetikategorian rakentamat selonteot jakautuivat luokitteluni tuloksena neljään ryhmään: *kalifaattiin lähtemiseen, terroristijärjestössä toimimiseen, mahdolliseen tulevaan toimintaan Suomessa ja katumukseen*. Terrorismi-identiteetikategorisaatioita Isis-naisista ovat käyttäneet erityisen paljon poliitikot, jotkut tutkijat sekä toimittajien haastattelemat erilaiset Isisin kanssa tekemisissä olleet tahot. Poikkeuksena tästä ovat ne puolustavat selonteot, joissa Isis-naiset näyttävät menneitä valintojaan katuvina.

Kalifaattiin lähteminen syytöksenä

Helsingin Sanomien artikkelien puheenvuoroista löytyi runsaasti sellaisia selontekoja, jotka asemoivat Isis-naiset aktiiviseen rooliin ja syyttävät heitä heidän toiminnastaan. Seuraavassa otteessa siteerataan tutkijoita, jotka puhuvat naisten roolista konfliktialueelle lähtemisessä.

Tutkimuksen mukaan Syyriaan ja Irakiin lähteneistä noin 20 naisesta suurin osa taustaltaan somaleja tai kantaväestöön kuuluvia käännyttäisiä. Suurin osa on matkustanut miehensä kanssa mutta osa myös yksin.

”Olisikin virheellistä nähdä naisten rooli vain passiivisina perässä matkustajina, vaan monilla on voinut olla keskeinenkin rooli siinä, että he ovat matkustaneet alueelle, olivatpa he sitten lähteneet yksin tai miehensä kanssa”, tutkijat kirjoittavat. (HS Kotimaa 4.4.2019)

Ote on poimittu Helsingin Sanomien politiikkaosaston artikkelista, joka käsittelee Sisäministeriön huhtikuussa 2019 julkistamaa raporttia *Jihadistinen liikehdintä Suomessa*. Kyseessä on sama raportti, johon olen viitannut tutkielmani luvussa 2. Otteen alussa toimittaja siteeraa raporttia kertomalla, että suurin osa Suomesta Syyriaan ja Irakiin lähteneistä naisista on taustaltaan somaleja tai kantasuomalaisia käännyttäisiä. Hän jatkaa, että vaikka suurin osa on matkustanut alueelle miehensä kanssa, osa on matkustanut sinne yksin. Suorassa sitaatissa raportista todetaan, että naisilla on voinut olla keskeinen rooli alueelle matkustamisessa myös silloin, kun he ovat matkustaneet sinne yhdessä miehensä kanssa.

Raportti ja siitä kirjoittava toimittaja rakentavat Isis-naisia syyttävän selonteon yksin matkustaneen, keskeisen roolin omaavan ja aktiivisten toimijan kategoriaa käyttäen. Toimittaja lainaa tekstissään tutkijoita, jotka puhuvat asiantuntijan kategoriapositionista käsin. Toteamalla, että ”olisikin virheellistä nähdä naisten rooli vain passiivisina perässä matkustajina”, ja että miehen mukana lähteminen ei automaattisesti tarkoita sitä, että nainen olisi ollut vain passiivinen perässä kulkija, tutkijat sekä heitä siteeraava toimittaja ottavat kantaa kulttuurissamme helposti tunnistettavaan kategoriapariin ”aktiivinen mies” – ”passiivinen nainen”. Heidän selontekonsa rikkoo tuon kategoriaparin ja rakentaa näin tehdessään niin ikään kulttuurissamme tunnistettavaa edelliselle vastakkaista voimakkaiden, itsenäisten ja aktiivisten naisten kategoriaa.

Myös poliitikot ovat päättäjinä ottaneet aktiivisesti osaa Isis-naisia koskevien selontekojen rakentamiseen. Täytyy muistaa, että selonteot ovat tekemistä ja erilaisilla kategoriavalinnoilla tuotetaan erilaisia seurauksia, ja olennaista on tarkastella sitä, mitä kategorioilla saadaan aikaan eri tilanteissa (Juhila ym. 2012b, 53; Jokinen 2012, 228). Sen vuoksi myös politiikkaan yhtä lailla kuin muuhunkin sosiaaliseen elämään kuuluu olennaisesti erilaisten kategorisaatioiden tekeminen asioista puhuttaessa ja niistä päätettäessä. Kesäkuussa 2019 eduskunnassa puhuttiin paljon Isis-naisista ja siitä, miten heidän kanssaan tulisi toimia.

Lindtmanin mukaan on tärkeää, että hallitus löytää yhteisen, kansainvälis-oikeudellisia velvoitteita ja Suomen lakeja kunnioittavan linjan, joka huomioi turvallisuusnäkökohdat.

”Suomalaistaustaiset aikuiset ovat täysivaltaisia ihmisiä, jotka ovat omasta vapaasta tahdostaan itse lähteneet konfliktialueelle palvellakseen Isisin hirmuhallintoa. Toisaalta alueella on myös Suomen kansalaisuuden omaavia lapsia, jotka on viety Syyriaan tai jotka ovat syntyneet siellä. He ovat täysin syyttömiä tilanteeseensa.”

Oppositioon siirtyneen kokoomuksen puheenjohtaja Petteri Orpo otti keskiviikkona jyrkän kannan leirillä olevien naisten suhteen. ”Suomen ei pidä auttaa Isis-vaimoja palaamaan. En tunne mitään sympatiaa niitä kohtaan, jotka ovat vapaaehtoisesti lähteneet Suomesta palvelemaan terroristijärjestöä. Lasten kohdalla pitää harkita tapauskohtaisesti (HS Poliitiikka 26.6.2019)

Tämä aineisto-ote on poimittu artikkelista, jossa Helsingin Sanomat kysyivät eduskuntaryhmiltä, mitä Isis-leirin suomalaisille pitäisi tehdä. SDP:n ja Kokoomuksen edustajat ovat yk-

simielisiä siitä, että naisia ei pitäisi auttaa, mutta lapsia pitää. Artikkeleihin on haastateltu eduskuntaryhmien edustajia aineisto-otteeseen poimittujen SDP:n ja Kokoomuksen lisäksi Keskuksista, Kristillidemokraateista ja RKP:stä. Kaikkien puolueiden edustajia ei tavoitettu, mutta tavoitettujen edustajien puheenvuoroissa korostetaan riskejä, joita Isis-naisten Suomeen tuominen aiheuttaisi. Tarkoitukseni ei ole tässä tutkia minkään yksittäisen puolueen linjauksia tai ideologioita, vaan osoittaa, miten Isis-naisia syyttäviä selontekoja on politiikan kentällä rakennettu, kun tarkoituksena on ollut vaikuttaa siihen, ettei heitä autettaisi tulemaan Suomeen.

Niin SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Antti Lindtman kuin Kokoomuksen puheenjohtaja Petteri Orpokin rakentavat Isis-naisia syyttävää selontekoa kategorisoimalla Isis-naiset puheenvuoroissaan täysivaltaisiksi ihmisiksi, joilla on vapaa tahto ja ihmisiksi, jotka ovat itse lähteneet konfliktialueelle palvellakseen Isisin hirmuhallintoa. Petteri Orpo totesi lisäksi, ettei tunne mitään sympatiaa niitä kohtaan, jotka ovat vapaaehtoisesti lähteneet palvelemaan terroristijärjestöä. Lindtmanin mukaan Isis-perheiden lapset taas ovat täysin syyttömiä tilanteeseensa. Myös Orpon mukaan lasten kohdalla asiaa pitää harkita.

Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa läsnä olevia kategorioita ei aina tarvitse sanoa ääneen. Ne voivat olla läsnä myös erilaisina vihjauksina, kulttuurisesti tunnistettujen toimintojen tai määreiden nimeämisen kautta. (Juhila ym. 2012b, 63-39.) Analyysini mukaan tässä otteessa molemmat eduskuntaryhmien puheenjohtajat muita kategorisointeja käyttämällä vihjaavat itse asiassa vahvasti tietynlaisiin käyttäytymistä koskeviin odotuksiin latautuneeseen kategoriaan ”aikuinen”. Kategoria ”aikuinen” toimii perusteluna Isis-naisten syyttämiselle tilanteestaan, ja kategorsiaatio vahvistuu tuomalla keskusteluun sen vastinpari ”lapsi” ja peilaamalla Isis-naisia näihin lapsiin. Isis-perheiden lapset esiintyvät selonteossa siis vastaparina kategorialle aikuinen. He ovat syyttömiä, ja sen takia heidän auttamistaan tulisi harkita. Siinä missä aikuiselta odotetaan vastuun ottoa teoistaan, lapsi on vastuusta vapaa.

Terroristijärjestössä toimiminen syytöksenä

Tähän selontekoryhmään olen koonnut sellaisia selontekoja, joissa Isis-naiset on kategorisoitu terroristijärjestössä aktiivisesti toimineiksi tai toimiviksi ihmisiksi. Seuraavassa

selonteossa on kyse Helsingin Sanomien siteeraaman norjalaislehden reportaasin jesidinaisen kertomuksesta, joka todistaa Isis-naisten viattomuutta vastaan.

Viime sunnuntaina norjalaislehti Verdens Gang julkaisi reportaasin, joka asetti näkemykset Isis-naisten viattomuudesta kyseenalaiseen valoon. Siinä Isisin orjana Pohjois-Irakin Dohukissa ollut jesidinainen kertoo nähneensä, miten Isis-naiset harjoittelivat aseiden käyttöä, ompelivat pommilivejä ja toimeenpanivat teloituksen. (HS Ulkomaat 16.6.2019)

Tässä aineisto-otteessa viitataan siis norjalaisessa lehdessä julkaistuun ja Helsingin Sanomissa uutisoituun reportaasiin, joka todistaa Isis-naisten aktiivisesta toiminnasta kalifaatissa. Otteen aluksi Isis-naiset kategorisoidaan ”ei-viattomiksi” selonteossa, joka on rakennettu sellaisia näkemyksiä vastaan, joiden mukaan Isis-naiset olisivat viattomia. Viattoman kategoriapari on syyllinen, ja viattomuuden puuttuminen vihjaakin voimakkaasti Isis-naisten syyllisyyteen. Reportaasissa lainataan jesidinaista, joka on ollut Isisin orjana. Jesidinainen kategorisoi Isis-naiset aseiden käyttäjiksi, pommilivien ompelijoiksi ja teloittajiksi. Määreet vihjaavat tilanteisesti rakentuessaan terroristin kategoriaan. Jesidinaisen puhujapositio on vakuuttava, sillä hän rakentaa selontekoaan itse kokeneen ja asianosaisen kategoriaposiitiosta käsin. Selonteko rakentuu selkeästi syyttäväksi.

Isis-naisista on rakennettu ryhmään *terroristiryhmässä toimiminen syytöksenä* kuuluvaa selontekoa myös siitä näkökulmasta käsin, että naisilla oli kalifaatissa erityisiä tehtäviä.

Naisten roolia terroristijärjestöissä aliarvioidaan helposti siksi, että heidän tehtävänsä ovat vähemmän näkyviä, sanoo terrorismia ja sukupuoli-kysymyksiä tutkiva Seran de Leede Helsingin Sanomille. Isis eroaa muista jihadistijärjestöistä siinä, että Isis tähtäsi pelkkien terrori-iskujen sijaan islamilaisen valtion rakentamiseen, de Leede sanoo. Siksi Isis tarvitsi myös naisia. Valtion rakentaminen ja ylläpitäminen ei onnistu ilman naisten tekemää työtä, vaikka se olisi ”vain” kodinhoitoa ja lasten synnyttämistä.

”Tapoja, joilla naiset työskentelevät jihadin eteen, voidaan pitää aivan yhtä merkittävinä kuin operatiivisia tehtäviä”, hän sanoo. De Leeden mukaan päättäjien ei tulisi pitää naisia vain uhreina. Naiset lähtivät Isisin alueelle monista syistä. Jotkut halusivat vain elää islamilaisessa valtiossa, ja joillakin oli vahva ideologinen vakaumus ja halu edistää jihadia. (HS Ulkomaat 16.6.2019)

Tässä otteessa, jossa rakentuu jälleen Isis-naisia syyttävä selonteko, kyseenalaistetaan Isis-naisten roolin aliarviointia sukupuolirikosten erikoistuvan tutkijan asiantuntijan kategoriapositiona käsin. Tutkijan mukaan se, että naisten tehtävät Isisissä ovat olleet vähemmän näkyviä kuin miesten, ei tarkoita sitä, etteivät ne olisi olleet merkittäviä. Tutkijan selonteossa Isis-naiset kategorisoituvat kyllä kodinhoitajiksi ja lasten synnyttäjiksi eli samaan kategoriaan, johon monet Isis-naisia puolustavatkin selonteot nojaavat (ks. kappale 6.4). Kategorioiden merkityksisällöt eivät kuitenkaan ole staattisia, vaan niiden merkitys on kietoutunut siihen kontekstiin, jossa niitä käytetään (Juhila 2012b, 75.) Tutkijan esittämässä selonteossa kodinhoitajan ja synnyttäjän kategorisaatioiden merkitys muokkautuu kontekstiaan vasten hänen todetessaan, että toisin kuin muut jihadistijärjestöt, Isis tähtäsi valtion rakentamiseen, eikä valtiota voi rakentaa ilman kodinhoitoa ja lasten synnyttämistä. Tutkijan esittämässä selonteossa Isis-naiset kategorisoituvat henkilöiksi, jotka lähtivät kalifaattiin omista motiiveistaan, jotka saattoivat olla esimerkiksi islamilaisessa valtiossa eläminen, vahva ideologinen vakaumus tai halu edistää jihadia. Tutkija esittää, ettei Isis-naisia pitäisi nähdä uhreina. Uhrin kategoriapari on syyllinen (ks. esim. Juhila 2012a, 168), ja kun Isis-naiset kategorisoidaan ei-uhreiksi, heidät kategorisoidaan tässä terroristijärjestön jäsenten toimijuuteen liittyvässä tilanteisesti syntyvässä selonteossa samalla syyllisiksi.

Selontekoryhmään *terroristijärjestöön kuulumisen syytöksenä* olen paikantanut myös kuvaukset, joissa Isis-naisten kerrotaan myös kalifaatin kaatumisen jälkeisenä aikana al-Holissa toimivan terroria ja Isisin kulttuuria ja toimintatapoja ylläpitäen.

Naiset ovat murhanneet ja pahoinpidelleet muita naisia sekä puukottaneet useita leirin kurdivartijoita, kertoo sanomalehti The Washington Post. Lehti on saanut tietonsa haastattelemalla neljätoista leirin olot kokenutta ihmistä. Haastateltavat esiintyvät turvallisuussyistä nimettöminä. Lehden mukaan heidän joukossaan on leirin asukkaita, avustustyöntekijöitä ja kurdiviranomaisia.

Leirin asukkaat kertoivat lehdelle, että naiset ovat esimerkiksi hakanneet ja kuristaneet kuoliaaksi 14-vuotiaan azerbaidžanilaisen tytön, koska hän halusi luopua kaiken peittävästä niqab-kaavustaan. Lääkintäviranomaiset taas ovat kertoneet, että leirillä murhattiin raskaana ollut indonesialaisnainen sen jälkeen kun hän oli puhunut länsimaiselle medialle. Valokuvien perusteella hänet oli ilmeisesti ruoskittu. ”Se tapahtuu öisin ja varjoissa, mutta kukaan ei kerro, kuka sen teki. He pelkäävät toisiaan täällä”, sanoi leirin tiedusteluosaston työntekijä The Washington Postille.

Myös 14-vuotiaan tytön äiti väitti avustustyöntekijöille, että hänen tyttärensä oli kuollut liukastuttuaan ja kaaduttuaan. Tyttären kaula oli murtunut kolmesta kohdasta, ja lääkärien mukaan kyse oli vammojen perusteella murhasta. Asianajajille, lääkäreille tai muille ulkopuolisille puhuneita naisia on uhkailtu. (HS Ulkomaat 5.9.2019)

Helsingin Sanomien Ulkomaat-osastolta poimitussa otteessa viitataan yhdysvaltalaisessa The Washington Post -sanomalehdessä julkaistuun artikkeliin, jota varten on haastateltu 14 leirin olot itse kokenutta henkilöä. Joukossa on leirin asukkaita, avustustyöntekijöitä ja kurdiviranomaisia. Puhujien kategoriapositionit siis rakentuvat keskenään erilaisiksi, mutta kaikki yhtä lailla vahvoiksi niille yhteiseksi itse kokeneen kategoriapositioniksi kategorisoitumisen kautta. Isis-naisten kategorisointi hakkaajiksi, kuoliaaksi kuristajiksi ja murhaajiksi rakentaa vakuuttavaa Isis-naisia terroristisesta toiminnasta syyttävää selontekoa.

Selonteko vahvistuu edelleen, kun asiantuntijan kategoriapositionista puhuva lääkäri kertoo yksityiskohtaisesti vammojen laadusta. Asioiden kuvaileminen omaa argumentaatiota tukien yksityiskohtaisesti ”niin kuin ne tapahtuivat” on voimakas retorinen keino, joka ohjaa kuulijan tekemään kategorisoinnin itse. Otteessa kuvaillaan tytön kaulan murtuneen kolmesta kohdasta, mikä olisi jo kuvauksena riittänyt saamaan kuulijan tekemään tulkinnan siihen liittyvästä äärimmäisen väkivallan kategoriasta. Tässä kuitenkin asiantuntija-lääkärit myös itse vahvistavat murtumien johtuvan siitä, että tyttö todella on murhan uhri.

Leirin tiedustelujaoston työntekijän asiantuntijanaanella artikkelissa todetaan myös, että leirillä vallitsee pelon ilmapiiri. Isis-naiset kategorisoituvat toisaalta pelottaviksi ja toisaalta myös pelkääviksi. Tytön äidin selonteko, jonka mukaan tytär oli kaatunut ja liukastunut, näyttää artikkelissa valtaa saaneiden kategorisointien ja selontekojen mukaan todisteena leirillä vallitsevasta pelosta. Syntyy vaikutelma, että äiti ei uskalla kertoa, mitä hänen tyttärelleen oikeasti tapahtui. Tässä mielessä selonteon voidaan tulkita olevan myös Isis-naisia uhrin identiteetikategoriaan asemoiva puolustava selonteko, sillä siinä stereotypisoiva kategoriaryhmä ”Isis-naiset” purkautuu ja käy ilmeiseksi, ettei kyseessä lopulta ole yhtenäinen ihmisryhmä.

Mahdollinen tuleva toiminta syytöksenä

Kolmas sellaisten selontekojen alaryhmä, joka kategorisoi Isis-naiset terroristeiksi, liittyy analyysini mukaan puheeseen siitä vaarasta, jonka Isis-naiset potentiaalisesti Suomeen palatuaan muodostaisivat.

Mykkäsen mukaan useat naisista ovat syvästi radikalisoituneita, eikä heitä olla palauttamassa Suomeen. Jos täysikäiset Suomen kansalaiset palaavat leiriltä Suomeen, heidät otetaan kiinni, Mykkänen totesi. (HS Kotimaa 4.6.2019)

Otteessa Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Kai Mykkänen kategorisoi Isis-naiset syvästi radikalisoituneiksi. Radikalisoituneen kategorian avulla hän rakentaa Isis-naisia syyttävää selontekoa, jonka tarkoitus näyttää olevan perustella sitä tavoitetta, ettei Isis-naisia tuotaisi Suomeen. Syyttävä selonteko vahvistuu edelleen, kun puhuja vihjaa Isis-naisten kuuluvan kategoriaan ”rikolliset” toteamalla, että jos he palaavat Suomeen, heidät otetaan kiinni. Seuraavassa otteessa Perussuomalaisten eduskuntaryhmän puheenjohtaja Ville Tavio ottaa eduskunnan kyselytunnilla kantaa Isis-naisten kohtaloon.

”Käytetäänkö veronmaksajien rahaa siihen, että verenhimoisen islamilaisen kultin kannattajat saadaan takaisin Suomeen”, Tavio kysyi. Tavio esitti, että mahdollisesti Suomeen palaavien Isis-perheiden lapset pitää ottaa välittömästi huostaan. ”Palaavat terroristit ovat selkeä turvallisuusuhka Suomelle”, hän varoitteli. (HS Poliitikka 27.6.2019)

Tässä otteessa Perussuomalaisten eduskuntaryhmän puheenjohtaja käyttää ääri-ilmaisua retorisenä työkaluna kategorisoidessaan Isis-naiset ”verenhimoisen islamilaisen kultin kannattajiksi”. Hän myös konstruoi kuulijat asianosaisiksi kategorisoimalla heidät veronmaksajiksi, joiden rahoilla Isis-naiset tuotaisiin. Tavio kategorisoi edelleen Isis-perheiden lapset uhreiksi selonteossaan siitä, että heidät pitää ottaa välittömästi huostaan, mikäli he tulevat Suomeen. Uhri-kategoria kuuluu kategoriapariin ”syyllinen – uhri”, ja näin ollen lasten kategorisoiminen uhreiksi ikään kuin vapauttaa tilan kategoriaparin toisessa päässä ja asettaa heidän äitinsä, Isis-naiset, syyllisen kategoriaan (ks. Juhila 2012a, 168). Lopuksi Tavio kategorisoi vielä Isis-naiset terroristeiksi, jotka muodostavat Suomelle turvallisuusuhan. Kaikki nämä kategorisoinnit yhdessä rakentavat Isis-naisista heidän mahdolliseen tulevaan toimintaansa Suomessa osoittavan syyttävän selonteon.

Myös Suojelupoliisilla on selvä kanta siihen, miten Isis-naisten ongelmaa tulisi käsitellä. Suojelupoliisi käyttää syyttävissä selonteissaan vahvaa identiteettikategorisointia.

Suojelupoliisi pitää leirin naisia turvallisuushkana. Supon mukaan riskin voivat muodostaa myös radikaalijatukseen kasvatetut lapset.

”Aiemmin Suomeenkin palasi pääosin kalifaattiin pettyneitä henkilöitä, mutta nyt mahdollisesti palaavien kohdalla paluu ei ole useimmissa tapauksissa vapaaehtoinen vaan seurausta siitä, että Isis on menettänyt keskeiset alueensa”, sanoo suojelupoliisin viestintäasiantuntija Anni Lehtonen. (HS Sunnuntai 31.8.2019)

Tässä otteessa Suojelupoliisin edustaja rakentaa Isis-naisista syyttävää selontekoa kategorisoimalla heidät turvallisuushkaksi. Hän jatkaa tekemällä eron niiden Isisiin kuuluneiden henkilöiden välillä, jotka ovat nyt al-Holissa ja niiden ihmisten välillä, jotka ovat palanneet Suomeen jo aikaisemmin vapaaehtoisesti ja kalifaattiin pettyneinä. Al-Holissa olevien halu palata rakentuu tässä selonteossa ei-vapaaehtoiseksi, ja se johtuu ainoastaan kalifaatin kaatumisesta. Joulukuussa 2019 julkaistussa Helsingin Sanomien artikkelissa Suojelupoliisi kategorisoi Isis-naisia jälleen. Nyt verkostoituneiksi, paljon Isisin jäseniä tunteviksi potentiaalisiksi muiden terroristien kanssa yhteyden pitäjiksi ja aatteen levittäjiksi. Määreet viittaavat aktiivisen toimijan ja terroristin identiteettikategorioihin tässä tilanteisessa yhteydessään.

Supon mukaan palaajien muodostama uhka ei kuitenkaan liity vain siihen, että naiset itse tekisivät väkivaltaa. Ongelmallinen on myös heidän verkostonsa. He tuntevat paljon Isisin jäseniä, voivat jatkaa yhteydenpitoa ja aatteen levittämistä. Isis antoi naisten tehtäväksi kasvattaa lapsista uusi jihadistisukupolvi. On riski, jos sitä tehdään Suomessa. On riski, jos sitä tehdään missä tahansa. (HS Sunnuntai 15.12.2019)

Otteesta löytyy myös toisenlainen syyttävää selontekoa rakentava kategorisointi. Se viittaa Isis-naisten äitiyteen, joka toisissa yhteyksissä rakentuvissa selonteissa toimii puolustavien selontekojen rakentamisen välineenä. Tässä yhteydessä äitiys kategorisoi Isis-naiset kuitenkin uuden jihadistisukupolven kasvattajiksi, jotka sellaisina ovat riski Suomessa tai missä tahansa.

Katumus vastuuttamisena

Joskus Isis-naisten puheenvuoroissa korostuu katumus menneisyydessä tehdyistä huonoista valinnoista. Joskus taas toiset tahot pyrkivät esittämään Isis-naiset katumukseen kykenevinä. Näissä selonteoissa Isis-naisten Isisiin lähdön arveluttavia syitä ei kielletä eli ne eivät ole siinä mielessä Isis-naisia puolustavia selontekoa, sillä kategoria-analyysissä puolustavaksi kutsutaan selontekoa, joka perustelee odotusten vastaista käyttäytymistä ja sitä, miksei se ollut selitettävän toiminnan aikaan mahdollista (Juhila 2012a, 136–137). Aineistostani löytyy kuitenkin selontekoa, jossa vedotaan Isis-naisten katumukseen perusteena sille, miksi heitä tulisi auttaa. Olen luokitellut nämä katumusta korostavat selonteot muita tahoja, kuten kansainvälistä yhteisöä ja Isis-naisten kotimaiden hallintoja ja viranomaisia vastuutaviksi selonteoiksi.

Keskiviikkona julkaistussa artikkelissa 47-vuotias suomalaisnainen toistaa toiveensa palata Suomeen lastensa kanssa. Sannalla on neljä lasta, joista vanhin, 13-vuotias tytär, on hänen kertomansa mukaan naimisissa. ”Kadun nyt syitä, miksi tulin tänne, sillä tämä ei oikeasti ole kivaa”, sanoo Sanna artikkelissa. (HS Kotimaa 30.3. 2019)

Tämä Isis-naisen oma selonteko ei ole kovin vakuuttavasti rakennettu, sillä siitä syntyvän vaikutelman mukaan hän katuu siksi, että kalifaatin kaatumisen jälkeinen aika al-Holin leirillä ”ei ole oikeasti kivaa”. Hän siis katuu, koska kalifaatti-projekti epäonnistui, ei sen vuoksi, että se olisi alun perinkin ollut huono. Tätä vaikutelmaa vahvistaa se, että otteen tekstissä kerrotaan Isis-naisen 13-vuotiaan tyttären olevan naimisissa. Vanhempien kulttuurinen tehtävä on suojella lapsiaan, ja länsimaalaisessa kulttuuripiirissä se, että 13-vuotias tytär on naimisissa, vihjaa kategoriaan ”huono äiti” tytön äidin, Isis-naisen, kohdalla. Koska Sanna, Isis-nainen, ei selonteossaan viesti mitään Kalifaattiin lähtemisensä syistä tai niiden moraalista oikeutuksesta, kyseessä ei ole puolustava tai oikeuttava selonteko siinä mielessä, missä näitä termejä kategoria-analyysissä käytetään (ks. Juhila 2012a, 136-137; Välimaa 2011, 33). Selonteko pyrkii sen sijaan vastuuttamaan Suomen viranomaisia vetoamalla siihen, että Sannalla ja lapsilla on al-Holissa vaikeaa, ja he toivovat, että he pääsisivät palaamaan Suomeen.

Isis-naiset itse eivät ole kuitenkaan ainoita, jotka rakentavat katumukseen perustuvia Isis-naisia puolustavia selontekoa. Seuraavassa otteessa puhuu al-Rojin leirin vartija. Hänen

toimintansa tarkoituksena on herättää Isis-naisissa katumusta, ja hänen Isis-naisten tilanteesta heidän kotimaitaan vastuuttava selontekonsa rakentuu tämän vielä heräämättömän katumuksen varaan.

Oman vastauksensa tähän antaa Pohjois-Syyriassa al-Rojin leirillä vartijana toimiva Cudi. Hänestä naiset ja lapset pitää hakea kotimaihinsa pian. Leirillä Isis-naisia deradikalisoimaan pyrkivä Cudi esiintyy dokumentissa *Stacey Dooley: Syrian Isis-vaimot* (2019).

Kurdi Cudi haluaa naisten ymmärtävän, että Isis on pettänyt heidät ja valehdellut. Hänestä naiset pystyvät muuttumaan. (HS Kulttuuri 20.10.2019)

Otteessa esiintyvä al-Rojin leiri on toinen Rojavassa sijaitseva vankileiri, jossa pidetään Isis-perheiden jäseniä vankina. Vartija Cudin rakentaman puolustavan selonteon mukaan Isis on pettänyt Isis-naiset, ja hän pyrkii deradikalisoimaan heitä. Cudi kategorisoi Isis-naiset muutokseen kykeneviksi ja tehostaa selontekoaan vielä kategorisoimalla heidät Isisin pettäviksi. Tällainen kategoria on hyödyllinen kurdeille, joiden vastuulle muu maailma on ulkomaalaiset Isisin jäsenet jättänyt. Katuvien ja muuttuneiden Isis-naisten kotiuttamisesta on helpompi neuvotella.

5.3 Isis-naiset muslimeina

Hyvän muslimin ja uskonnollisen ihmisen kategoria muodostuu analyysissäni enimmäkseen Isis-naisten omista puheenvuoroista. Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että Isis-naiset näkevät itsensä ennen kaikkea muslimin identiteettikategorian kautta, ja että uskonto on heitä heidän toiminnassaan vahvasti motivoiva tekijä. Aineistostani ei löydy yhtään selontekoa, jossa Isis-naisten uskonnollisuutta tai sen jyrkkyyttä olisi kyseenalaistettu.

Uskonnollisuus oikeutuksena ja puolustuksena

Uskonnollisuus näyttäytyy suurimmassa osassa selonteoista oikeutuksena, mutta joissakin selonteoissa se on myös puolustus. Selonteko on oikeuttava, kun siinä esitetään syy ja mo-

raallinen perustelu teolle ja otetaan siitä vastuu, mutta ei pahoitella sitä toisin kuin puolustavassa selonteossa tehdään (Juhila 2012a, 136-137). Seuraavassa otteessa palataan jälleen brittiläisen Shamima Begumin tapaukseen.

Begumin suhtautuminen kalifaattiin vaihtelee vihasta ihailuun, ja Isis-propaganda kuultaa läpi Begumin puheesta, kuvailee lehden toimittaja. ”Suurimmaksi osaksi elämä oli tavallista Raqqassa, mitä nyt välillä oli pommituksia ja sellaista”, Begum kertoo Timesille.

”Mutta kun näin ensimmäisen katkaistun pään roskiksessa, en hätkähtänyt lainkaan. Pää kuului kiinniotetulle taistelijalle, Islamin viholliselle. Ajattelin vain, mitä hän olisi tehnyt musliminaiselle, jos olisi saanut mahdollisuuden.” (HS Ulkomaat 14.2.2019)

Otteessa toimittaja kuvailee Begumin puhetta sellaiseksi, että siitä kuultaa läpi Isis-propaganda. Begum rakentaa selontekoaan kertomalla toisaalta elämästään kalifaatissa ”tavallisenä”. *Itsensä tavalliseksi määrittäminen* on negatiivisen kategorisoinnin vastustamisen tapa, jota käytetään usein silloin, kun poikkeavaksi määrittyvä ja tämän määrittämisen tunnistava henkilö kuvaa itseään (Juhila 2012b, 215-216).

Toisaalta Begum kertoo myös siitä, kun näki ensimmäisen kerran katkaistun pään roskiksessa. Begumin selonteossa rakentuu kuva ihmisestä, joka ei hätkähdy katkaistun pään näkemistä, koska se oli kiinniotetun taistelijan, Islamin vihollisen pää. Oikeuttavan selonteon rakentaminen jatkuu puheella siitä, että Begum ajatteli vain, mitä tapettu vihollinen olisi tehnyt musliminaiselle, jos olisi saanut mahdollisuuden. Begum käyttää siis selonteossaan tapetusta henkilöstä kategorioita ”taistelija”, ”islamin vihollinen” ja ”potentiaalinen musliminaisen vahingoittaja”. Koska jokaista ihmistä voi kuvailla monilla eri kategorioilla, kategorioiden käyttö edellyttää aina tilannekohtaista valintaa (Juhila ym. 2012, 27). Taistelijan, vihollisen tai vahingoittajan tappaminen on oikeutetumpaa kuin vaikkapa perheenisän, vaikka päänsä menettänyt henkilö saattoi kuulua myös tähän kategoriaan.

Selontekoryhmä *uskonnollisuus oikeutuksena* rakentuu myös seuraavassa otteessa, joka on Helsingin Sanomien artikkelista, jossa haastateltiin suomalaisia Isis-naisia al-Holin leirillä.

Mitä mieltä olet siitä, että Suomessa sinua pidetään turvallisuusuhkana?
”Vai turvallisuusuhka. Miksi? Siksi koska olen asunut sharia-lain alla?”
Olen ensihoitoon suuntautunut lähihoitaja ja halusin lähteä auttamaan avun tarpeessa olevia muslimeja. Meille muslimille koko umma eli koko

muslimiyhteisö on tärkeä. Jos siskoni kärsii Syyriassa niin mun velvollisuus muslimina on lähteä häntä auttamaan.”

Usko meni perheen edelle. Heli lähti Syyriaan, vaikka Suomeen jäi kolme pientä lasta. ”Ero heistä oli todella vaikeaa aina tähän päivään asti. Mutta siis todellakin, en voi lähtöäni katua.”

Oleellinen kysymys on, mitä Heli nyt ajattelee ”islamilaisestä valtiosta”. Isisin tunnetuista hirmuteoista huolimatta Heli ei tuo vastauksessaan esiin mitään kielteistä. Heli vastaa kirjoittamalla, että Dawla (valtio) ajettiin ahdinkoon Baghouzissa, jossa tehtiin ”massamurha”. ”Siskoni ja veljeni, lapsesta vaariin, paloivat, haavoittuivat, kärsivät ja kituivat mitä järkyttävimmillä tavoilla. Joten tällä erää Islamin viholliset saivat meidät, mutta Allah on luvannut muslimeille lopulta voiton.”

Puhut islamin vihollisista. Onko siis Isis mielestäsi oikean islamin asialla? ”Niin kauan kun noudattavat Koraanin määräyksiä ja meidän Profeettamme sunnaa.” (HS Sunnuntai 31.8.2019)

Otteessa puhuu Helsingin Sanomissa ”Heliksi” kutsuttu suomalaisnainen. Heli asettuu heti aluksi vastustamaan hänelle ulkoapäin asetettua kategoriaa ”turvallisuusuhka” ja epäilee, että tämä kategoria on muodostunut vain siksi, että hän on asunut sharia-lain alla. Hän siis kategorisoi itse itsensä sharia-lain alla asuneeksi henkilöksi. Sharia-lain alla asuminen on suomalaisessa kulttuurissa poikkeavaa toimintaa, mutta Heli silti korostaa sitä. Isisin jäsenet asettuvat selkeästi länsimaista kulttuuria vastaan niin teoissaan kuin puheessaankin. Puhetta, joka tietoisesti rakentaa itselle ja omalle ryhmälle normaalina pidetystä poikkeavaa kategoriaa, voidaan pitää *kapinallisena tekona*, joka rakentuu vaihtoehtoisten ja vallalla olevien kulttuuristen kategorisointien vastakkainasettelun kautta. (Juhila 2012b, 212-213).

Heli jatkaa selontekoaan kategorisoimalla itsensä muslimitaustaiseksi lähihoitajaksi, jonka velvollisuus on auttaa muita muslimeja. Hän kategorisoi itsensä myös henkilöksi, joka oli äiti jo ennen kalifaattiin lähtöään ja joka kaipaa lapsiaan, mutta äidin identiteettikategoria jää Helin selonteossa alisteiseksi häntä velvoittavaan muslimin kategoriaan nähden, kun Heli toteaa, ettei hän voi lähtöään katua. Isisin jäsenet Heli kategorisoi massamurhan uhreiksi ja sivuuttaa selonteossaan Isisin tekemän väkivallan. Isis kategorisoituu Helin puheessa oikean islamin asialla olevaksi ”niin kauan kun noudattavat koraanin määräyksiä ja meidän Profeettamme sunnaa.” Helin puheessa rakentuu oikeuttava selonteko, joka perustelee Helin toimintaa mutta ei pahoittele sitä. Selonteko vahvistuu, kun Heli asemoi selonteossaan Isisin jäsenet ja Islamin viholliset kategoriapariksi.

Huhtikuussa 2020 Helsingin Sanomat haastatteli al-Holin suomalaisia Isis-naisia jälleen. Tällöin maailmalla riehuva koronavirus oli otettu Isisin propagandaretoriiikan käyttöön.

Samaan aikaan Isis-järjestö on ottanut koronaviruksen propaganda-aseekseen. Sen sosiaalisen median kanavilla levitetään ajatusta, jonka mukaan virus on Jumalan rangaistus väärauskoisille.

Siihen uskovat myös HS:n tavoittamat suomalaisnaiset leirillä. ”Jumala rakastaa muslimeja, heitä, jotka alistuvat Hänen määräyksilleen. Ja kun meitä satutetaan, ihan varmasti Jumala kostaa”, yksi naisista kirjoittaa viestissään. Toinen suomalaisnainen huomauttaa, että virus näyttää tappavan etenkin ”amerikkalaisia ja muita islamin vihollisia”. (HS Ulkomaat 10.4.2020)

Tässä otteessa suomalaisen Isis-naisen puheessa rakentuu oikeuttava selonteko, jossa Jumalan nähdään olevan muslimien (Isisin) puolella ja kostavan Isisin jäseniä satuttaville amerikkalaisille ja muita islamin vihollisille koronaviruksella. Seuraavassa Isis-naisten uskonnollisuutta korostavassa selonteossa käytetään *uskonnollisuutta puolustuksena*.

Mitä tiedämme kalifaattiin menneiden äitien motiiveista? Osa kenties halusi elää uskontonsa mukaisesti valtiossa, josta hänelle oli annettu täysin väärä kuva. (HS Mieliopide 26.5.2019)

Otteen selonteossa uskonnollisuus näyttöytyy puolustuksena, koska se sai Isis-naiset lähtemään kalifaattiin, joka kuitenkin osoittautui toisenlaiseksi kuin mitä he olivat kuvitelleet. Mieliopidekirjoituksen on allekirjoittanut perhe- ja perintöoikeuden emeritusprofessoriksi esittäytyvä henkilö.

5.4 Isis-naiset äiteinä

Aineistostani löytyy runsaasti Helsingin Sanomissa julkaistuja kirjoituksia, joiden selonteissa Isis-naiset kategorisoidaan ensisijaisesti äideiksi. Isis-naiset ovat monesti korostaneet äitiyttään omilla selonteoissaan, mutta myös muut puhujat ovat kategorisoineet usein Isis-naiset ennen kaikkea äideiksi. Äidin identiteettikategorisointi lisääntyi aineistossani erityisesti vuoden 2019 loppupuolella, jolloin julkisessa keskustelussa pohdittiin sitä, pitäisikö hallituksen ja viranomaisten auttaa Isis-perheiden lapsia tai sekä lapsia että näiden äitejä palaamaan Suomeen. Isis-miesten Suomeen tuomisesta ei käyty keskustelua. Isis-naisten äitiys esiintyy Isis-naisia puolustavissa ja heitä syyttävissä selonteoissa.

Äitiys puolustuksena ja syytöksenä

Kategoriassa ”äiti” Isis-naisten naiseus korostuu ja tekee heistä pehmeämpiä, hoivaavampia, vähemmän vaarallisia ja ”vähemmän terroristeja”. Omaisten puheenvuoroissa vedotaan usein Isis-naisten äitiyteen ja äidin ja lapsen väliseen kiinteään suhteeseen.

”Lapsia ei saa erottaa äideistään. Joillain on enää vain äiti elossa, ja he ovat menettäneet kaiken normaalin elämässään. Lapsilla on oikeus vanhempiin”, sanoo äiti, jonka tytär on leirillä kahden pienen lapsen kanssa. (HS Kuukausiliite 24.5.2019)

Tässä otteessa Isis-naisen äiti rakentaa Isis-naisia puolustavan selonteon, jossa hän kategorisoi tyttärensä, Isis-naisen, omille lapsilleen tärkeäksi henkilöksi ja ainoaksi asiakksi, joka on vielä normaalia lasten elämässä. Hän kategorisoi Isis-naisten läsnäolon lastensa elämässä myös lasten oikeudeksi. Selonteko liittyy yhteiskunnalliseen keskusteluun siitä, tulisiko leiriltä tuoda kotiin vain lapsia vai myös heidän äitejään. Samassa kuukausiliitteen numerossa julkaistussa toisessa Isis-naisia koskevassa artikkelissa puhuvat Isis-naiset itse.

Jos suomalaislapsia haetaan leiriltä, voidaanko — tai kuuluuko — heidät erottaa äideistään? Otetaanko lapsi Suomessa huostaan? Näitä kysymyksiä ovat pohtineet myös leirillä olevat naiset. Yksi kirjoittaa:

”Äiti, jos multa viedään lapset niin en ole sinne tulossa. Jään sitten tänne vankilaan loppuelämäkseni”. (HS Kuukausiliite 24.5.2019)

Lapsen äiti, Isis-nainen, vetoaa tässä omaan äitiinsä todeten, että ei ole tulossa Suomeen, jos se tarkoittaa sitä, että lapset viedään. Hän kategorisoi itsensä henkilöksi, jolle äitiys on niin tärkeää, että hän mieluummin jää loppuelämäkseen vankilaan kuin luopuu lapsistaan. Tämänkin selonteon tilanteinen merkitys paljastuu, kun muistaa mihin keskusteluun se paikantuu. Kysymys on siitä, voidaanko lapsia tuoda Suomeen ilman äitejään. Keskustelussa useimmat puhujat ovat esittäneet, että ainakin lapset tulisi kotiuttaa. Jos lapsia ei ole mahdollista kotiuttaa yksin, niin joudutaan harkitsemaan myös heidän äitiensä tuomista Suomeen heidän mukanaan. Seuraavassa aineisto-otteessa jatketaan Isis-naisia puolustavan selonteon rakentamista äidin identiteettikategoriaa käyttäen.

Toisin kuin hallitus on ymmärtänyt, nämä kovia kokeneet äidit olisivat lastensa parhaita tukijoita näille oudossa Suomessa. (HS Mielipide 27.5.2019)

Otteen mielipidekirjoituksen on allekirjoittanut henkilö, jonka arvonimi on oikeustieteen emeritusprofessori. Isis-naiset kategorisoidaan siis tässä oikeustieteen emeritusprofessorin asiantuntijapositiona käsin kovia kokeneiksi ja samalla lastensa parhaiksi tukijoiksi Suomessa. Selonteko on puolustava ja rakentaa syitä sille, miksi Isis-naiset tulisi tuoda Suomeen. Vaikka oikeustieteen emeritusprofessori on arvostettu asiantuntijakategoria monessa yhteydessä, voidaan kuitenkin kysyä, kuinka vahva asiantuntijan kategoriapositiona oikeustieteilijällä on sen suhteen, olisivatko Isis-naiset lastensa parhaita tukijoita Suomessa. Äidin ja lapsen välisen suhteen arviointi ei ole oikeustieteilijöiden erikoisalaa.

Kristiina Berg (2008, 108) toteaa, että äitiyttä idealisoidaan kulttuurissamme niin pitkälle, että äitiyteen liittyvä pahuus kielletään tai kierretään usein jopa lastensuojelun kontekstissa. Äitiyden idealisointia esiintyy myös Isis-naisten äitiyttä koskevissa selonteissa.

Yksi retorinen keino, jolla puhujan vakuuttavuutta voidaan pyrkiä edistämään, on argumentin esittäjän etäännyttäminen tämän omista intresseistä, jolloin puhuja vaikuttaa pyyteettömältä (Jokinen 1999, 133).

En ota kantaa Isis-leireistä tulevien äitien mahdolliseen radikalisoitumiseen tai terrorismin uhkaan, mutta omasta kokemuksestani tiedän, että lapsen erottaminen äidistä aiheuttaa korjaamattoman trauman, jonka seuraukset ovat arvaamattomat. (HS Mielipide 20.7.2019)

Tässä mielipidekirjoituksessa yksityishenkilönä esiintyvä kirjoittaja esittää ensin, että hän ei ota kantaa Isis-leireistä tulevien äitien mahdolliseen radikalisoitumiseen tai terrorismin uhkaan. Hän kuitenkin rakentaa selonteossaan kategorian Isis-naisista lasten luonnollisina hoivaajina, joista erottaminen aiheuttaa lapselle korjaamattoman trauman. Tämä kategoria kiinnittyy kulttuurissamme vahvana elävään ajatukseen biologisesta äitiydestä luonnollisena ja itsessään oikeutettuna (ks. Berg 2008, 78). Kirjoittajan puheenvuorossa lapselle äidistä eroon joutumisen aiheuttava trauma painaa enemmän kuin äidin mahdollinen radikalisoituminen, joka jää toissijaiseksi seikaksi tässä Isis-naisia puolustavassa selonteossa. Vaikka kirjoittaja selonteossaan esittää, ettei hän ota kantaa, hän tulee sen kuitenkin tehneeksi.

Joissakin Isis-naiset äideiksi kategorisoivissa selonteissa näkyy myös äitiyteen liittyvien kulttuuristen sääntöjen ja niiden muodostaman sosiaalisen järjestyksen murtumia sekä poik-

keavan äitiyden rakentamista, kun Isis-nainen ei olekaan toteuttanut äitiyttä odotetulla tavalla. Tällaisen murtuman voidaan katsoa syntyneen jo siinä, että äiti on vienyt lapsensa sota-alueelle.

Lait asettavat kansalaisille myös velvollisuuksia. Huoltajalla on vastuu lapsistaan. On mahdollista, että suomalaiset äidit ja isät ovat syyllistyneet kaltoinkohteluun tai jopa rikokseen viedessään lapsiaan konfliktialueelle. (HS Kuukausiliite 24.5.2019)

Tässä toimittajan kirjoittamassa tekstissä rakentuu poikkeava äitiys ja sen myötä syyttävä selonteko. Kulttuuriseen kuvaan äitiydestä kuuluu lapsen perustarpeiden täyttäminen, kuten lapsen pitäminen turvassa (ks. esim. Berg 2008, 41), ja tätä normia lasten vieminen konfliktialueelle rikkoo.

Palaan seuraavassa otteessa Helsingin Sanomien ”Heliksi” kutsuman suomalaisen Isis-naisen selontekoon, jota käsittelin jo aiemmin kappaleessa 6.3 uskonnollisuuteen liittyen. Helin selonteko on kiinnostava myös äitiyden identiteettikategorian rakentumisen kannalta.

”Olen ensihoitoon suuntautunut lähihoitaja ja halusin lähteä auttamaan avun tarpeessa olevia muslimeja. Meille muslimille koko umma eli koko muslimiyhteisö on tärkeä. Jos siskoni kärsii Syyriassa niin mun velvollisuus muslimina on lähteä häntä auttamaan.”

Usko meni perheen edelle. Heli lähti Syyriaan, vaikka Suomeen jäi kolme pientä lasta. ”Ero heistä oli todella vaikeaa aina tähän päivään asti. Mutta siis todellakin, en voi lähtöäni katua.” (HS Sunnuntai 31.8.2019)

Tämän otteen sisältämässä selonteossa Heli sanoo, että hänen velvollisuutensa muslimina oli lähteä auttamaan muslimeja, ja hän jätti kolme lastaan Suomeen tämän tehtävän täyttääkseen. Heli kategorisoi siis itsensä ennen kaikkea muslimiksi, ja muslimiyhteisön palveleminen rakentuu Helin Syyriaan lähtemisen oikeuttavaksi selonteoksi. Äiti-identiteetti jää tässä selonteossa toissijaiseksi. Samasta artikkelista löytyy myös toisenlainen selonteko, jossa Heli puhuu äitiydestään eri tavoin.

Heli sanoo, että Suomessa hän yrittäisi elää rauhallista elämää, kasvattaa lapsia ja jatkaa opintoja.

”En ole ikinä osallistunut minkäänlaiseen väkivaltaan”, hän kirjoittaa(...) Olisin suurimmaksi osaksi kotona. Jossain vaiheessa lapset menisivät kouluun, opettelisivat kielen. Tavallista elämää. Opiskelisin, inshallah”, Heli sanoo. (HS Sunnuntai 31.8.2019)

Tässä otteessa Helin selonteko on erilainen. Hän kategorisoi itsensä henkilöksi, joka haluaa Suomessa elää rauhallista elämää, kasvattaa lapsia, jatkaa opintoja ja olla suurimmaksi osaksi kotona. Lapset menisivät kouluun ja elämä olisi tavallista. Kuten jo aiemmin tässä luvussa kirjoitin, itsensä tavalliseksi määrittäminen on tapa vastustaa negatiivista kategorisaatiota, ja sitä käytetään usein silloin, kun poikkeavaksi määrittyvä ja tämän määrittämisen tunnistava henkilö kuvaa itseään. Heli käyttää tässä selonteossaan myös toista yleistä poikkeavan kategorisaation vastustamisen tapaa. Hän irrottautuu kategoriaryhmän kulttuurisesti negatiiviseksi määrittyvästä määreestä, tässä tapauksessa terroristijärjestön jäsenyyteen kategorisesti liitettävästä väkivaltaisuudesta toteamalla, ettei ole koskaan osallistunut minkäänlaiseen väkivaltaan. (ks. Juhila 2012b, 215–219.) Itseään puolustavassa selonteossa Heli pyrkii asemoitumaan tavallisen, ei-väkivaltaisen ihmisen ja hyvän äidin kategoriaan.

Keskustelu Isis-naisten äitiydestä jatkuu, ja helmikuussa 2020 Helsingin Sanomissa julkaistussa artikkelissa viitataan siihen, miten Norjassa oli alettu havaita, etteivät Isis-naiset ole aina tehneet ratkaisujaan sen perusteella, mikä olisi heidän lapsilleen parasta. Puheenvuoro on Norjan ulkoministerillä.

”Norjan julkisessa keskustelussa on alettu havaita, että vanhemmat eivät aina tee valintoja sen perusteella, mitä tavallisesti pidettäisiin parhaimpana heidän lapsilleen”, Eriksen Søreide sanoo. ”Ihan yhtä vaikeaa kuin on ymmärtää, miksi joku vie lapsensa Syyriaan, on yrittää ymmärtää se, ettei halua lähettää lapsiaan hyvin vaikeista oloista johonkin Pohjoismaista, vaikka siihen olisi mahdollisuus ilman, että pääsisi itse mukaan.” (HS Poliitikka 8.2.2020)

Tämän otteen selonteon lähtökohtana tuntuu olevan, että äitiys on jotakin luonnollista, ja että äitiyteen kuuluu tai ainakin tulisi kuulua paitsi tahto pitää lapsi turvallisesti kotona alun perin, myös tahto lähettää lapsi turvaan vaarallisesta paikasta. Vanhemman velvollisuuksiin kuuluu pitää huolta lapsistaan, ja tämän velvoitteen rikkoutuminen tuottaa kulttuurisesti tunnistettavan poikkeavan äitiyden kategorian (Jokinen 2012, 234). Puheenvuorossa Isis-naiset kategorisoidaan poikkeaviksi äideiksi sillä perusteella, että he eivät toteuta näitä vanhemmuuteen liitettyjä itsestään selvinä pidettäviä normeja. Puheenvuoron selonteko rakentuu poikkeavan äitiyden kategorian avulla syyttäväksi selonteoksi.

5.5 Isis-naiset kansalaisina

Selonteissa, joissa Isis-naiset kategorisoidaan kansalaisiksi, ei yleensä oteta suoraan kantaa Isis-naisten identiteettiin erillisenä ryhmänä. Tässä kategoriassa, toisin kuin aiemmin esitellyissäni, Isis-naisten identiteettiä ei yleensä pyritä määrittämään kategorian ”Isis-naiset” kautta. Katteoria ”kansalainen” ovat yleiskategoria, johon periaatteessa mihin tahansa muuhun kategoriaan kuuluvat ihmiset kuuluvat myös. Katteoriaan ”kansalainen” kuulumisen edellytyksenä on kuitenkin tietysti kansalaisuus. Seuraava ote kuitenkin todistaa, että kansalaisuudestakin on Isis-naisten kohdalla neuvoteltu, ei tosin Suomessa, vaan Isossa-Britanniassa. Tässä otteessa palataan jo aiemmin esiteltyyn Britanniaa helmikuussa 2019 kuohuttaneeseen teinityttöä Isis-morsiameksi lähteneen Shamima Begumin tapaukseen.

Ääri-islamistisen Isis-terroristijärjestön matkaan vuonna 2015 lähtenyt Shamima Begum menettää Britannian kansalaisuutensa. Uutistoimisto AFP:n mukaan Britannian sisäministeriö ilmoitti Begumin perheelle päätöksestään tiistaina.

Sisäministeri Sajid Javid kommentoi mediassa jo perjantaina, ettei hän halua päästää Begumia takaisin Britanniaan.

”Jos olet tukenut terroristijärjestöä ulkomailla, en epäröi estää paluutasi”, Javid sanoi Timesin mukaan. BBC:n mukaan kansalaisuuden menettäminen on mahdollista Britannian kansalaisuudesta vuonna 1981 annetun asetuksen mukaan. Laki antaa sisäministerille mahdollisuuden arvioida kansalaisuutta ”yhteisen hyvän nimissä” siinä tapauksessa, että henkilö ei päätöksen jälkeen jää ilman minkään maan kansalaisuutta.

Begumin tapauksessa lakia voidaan soveltaa hänen kaksoiskansalaisuutensa vuoksi. BBC:n tietojen mukaan Begumilla on Bangladeshin kansalaisuus. Begum on itse kiistänyt asian BBC:lle sanomalla, ettei hänellä ole Bangladeshin passia eikä hän ole koskaan ollut kyseisessä maassa. (HS Ulkomaat 20.2.2019)

Otteessa Begum, Isis-nainen, kategorisoidaan ensinnäkin kansalaisuutensa menettäneeksi. Syyt kansalaisuuden menettämiselle rakennetaan syyttäväksi selonteoksi: ”Jos olet tukenut terroristijärjestöä ulkomailla, en epäröi estää paluutasi”. Näin Begum asetetaan vastuuseen omasta toiminnastaan terroristijärjestön tukijana. Begum koettaa itse kategorisoida itsensä brittiläiseksi selonteollaan, jossa hän sanoo, ettei hänellä ole Bangladeshin passia eikä hän ole käynyt Bangladeshissa.

Kansalaisen kategoriaa puheessaan tuottavat monet tahot, mm. monet oikeustieteilijät, järjestöjen asiantuntijat, tutkijat, jotkut poliitikot sekä myös esimerkiksi kurdien edustajat sekä Isis-naiset itse ja erityisesti heidän sukulaisensa. Isis-naisten asemoiminen tähän kategoriaan pyrkii vaikuttamaan siihen, että he saisivat laillisen oikeudenkäynnin ja usein siihen, että he pääsisivät palaamaan kotimaahan. Kansalaiseksi kategorisointi eroaa muista identiteettikategorisoinneista myös siinä, että tämän kategorian tuottamissa selonteoissa edellistä otetta lukuun ottamatta puolusteta tai syytetä Isis-naisia tai pyritä oikeuttamaan heidän tekojaan. Sen sijaan näissä selonteoissa pääpaino on oikeusvaltion vastuuttamisessa Isis-naisia koskevan kysymyksen ratkaisemisessa. Seuraavassa otteessa puhuu suomalaisen Isis-naisen oma äiti. Hän vetoaa puheenvuorossaan Suomeen oikeusvaltiona, jotta hänen tyttärensä lapsineen tuotaisiin kotimaahan.

”Luulin, että Suomi on oikeusvaltio ja että valtio ryhtyy välittömiin toimiin naisten ja lasten pelastamiseksi kuoleman leiriltä Syyriassa ja selvittää vasta sen jälkeen heidän mahdollisen syyllisyytensä oikeusistumissa”, sanoo äiti, jonka tytär ja lapsenlapsia on leirillä. (HS Kuukausiliite 24.5.2019)

Äiti kategorisoi tyttärensä henkilöksi, joka on mahdollisesti syyllinen. Mahdollisesti syyllinen on samalla kategorisesti mahdollisesti syytön. Äiti rakentaa Isis-naisia puolustavaa selontekoaan myös vetoamalla Suomen valtioon, jonka velvollisuus oikeusvaltiona olisi hakea kansalaisensa kotiin. Saman toukokuussa 2019 kuukausiliitteessä julkaistun artikkelin toimittajan muotoilemassa tekstissä pääsee esille toisenlainenkin näkökulma.

Suomesta lähti aikuisia ihmisiä vapaaehtoisesti Isisin riveihin tai elämään sen alaisuuteen. Ja nyt pohditaan näiden ihmisten oikeuksia. Se voi monista tuntua kohtuuttomalta. (HS Kuukausiliite 24.5.2019)

Tällainen selontekotapa on tuttu aiemmin esittelemästäni terroristi-identiteettikategorian alaryhmästä *Kalifaattiin lähteminen vastuuttamisena*. Myös tässä selonteossa Isis-naiset kategorisoidaan ”aikuisiksi ihmisiksi”, jotka lähtivät elämään Isisin alaisuuteen vapaaehtoisesti. Tämä kategorisointi vihjaa tulkintani mukaan tilanteisesti muodostuvaan toiseen kategoriaan, joka on ”oikeuksistaan vapaaehtoisesti luopuneen” kategoria. Toimittaja toteaa, että ”monista” voi tuntua kohtuuttomalta, että nyt näiden ihmisten oikeuksia pohditaan. Ihmis-oikeudet ja perusoikeudet kuitenkin lähtökohtaisesti kuuluvat kuitenkin lähtökohtaisesti kaikille.

Seuraava aineisto-ote on Helsingin Sanomien mielipidekirjoitus, jonka oli allekirjoittanut 15 oikeustieteilijää. He vastaavat kirjoituksessaan lehdessä aiemmin julkaistuun artikkeliin, jossa pohdittiin Isis-naisten ja heidän lastensa kohtaloa.

Helsingin Sanomissa oli pitkä juttu (16.6.) Isisin ”kalifaatissa” asuneiden suomalaisnaisten ja lasten kohtalosta. Jutussa kysyttiin, ”pitäisikö Suomen kansalaisten päästä takaisin kotimaahansa? Voisiko lapset erottaa äideistään ja tuoda vain heidät Suomeen?”

Haluamme todeta, ettei Suomen viranomaisilla ole asiassa kysymyksen olettamaa harkintavaltaa. Perustuslain 9. pykälän mukaan ”Suomen kansalaista ei saa estää saapumasta maahan”. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4. pöytäkirjan 3. artiklan mukaan ”keneltäkään ei saa evätä oikeutta tulla sen valtion alueelle, jonka kansalainen hän on”.

Tämä jättää jäljelle vain kysymyksen siitä, pitääkö viranomaisten aktiivisesti avustaa heidän tuloaan maahan. Konsulipalveluista annetun lain mukaan asianmukainen Suomen edustusto ”voi avustaa evakuoinnin järjestämisessä kriisialueelta lähimmälle turvalliselle alueelle tai kotimaahan”. Vaikka muotoilu on avoin (”voi avustaa”), säännökseen liittyvässä hallituksen esityksessä on selvästi todettu, että tällaisessa tilanteessa ”päätarakoituksena on siis avustaa kansalaisia siirtymään kriisialueelta turvalliselle alueelle” (HE 283(1998)).

Julkisessa keskustelussa on toisinaan esitetty, ettei avustamiseen pidä ryhtyä sen vuoksi, mitä nämä henkilöt ovat tehneet tai heidän on epäilty tehneen. On tärkeä havaita, ettei konsuliavustamisesta saa luopua rangaistuksena. Avustamisen perusteina ovat avun tarve ja joutuminen hädänalaiseen asemaan. Lisäksi on vielä syytä huomauttaa, että niin Suomen lakiin kuin kansainvälisiin sopimuksiinkin sisältyy ”lapsen edun” ensisijaisuutta koskeva periaate. Lapsen asemaa koskevassa yleissopimuksessa sopimusvaltiot vielä erikseen ”sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon”. Käsitksemme mukaan tästä kaikesta seuraa valtiolle ainakin velvollisuus avustaa lapsien sekä heidän huoltajiensa tuomisessa maahan. (HS MieliPide 20.6.2019)

Oikeustieteilijät ottavat tässä vahvasti kantaa siihen, että sekä Isis-naisia että heidän lapsiaan tulisi avustaa palaamaan Suomeen. Oikeustieteilijät rakentavat vahvan asiantuntijan kategoriaposition tuoden allekirjoituksissaan oppiarvonsa esiin. He myös tehostavat sitä lakipykälien, hallituksen esityksen tekstin ja ihmisoikeussopimusartiklan käytöllään tekstissä. He vetoavat Suomen perustuslakiin ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja kategorisoivat Isis-naiset kansalaisiksi ja henkilöiksi, joilla on perus- ja ihmisoikeuksia. Selonteon mukaan Isis-naisilla on kansalaisina oikeus palata kotimaahansa, ja heitä kuuluu tässä palaamisessa avustaa myös konsulipalvelulain nojalla.

Oikeustieteilijät eivät vastusta Isis-naisten saamia identiteetikategorioita eivätkä pyri kieltämään heidän syyllisyyttään mahdollisiin rikoksiin. He kuitenkin rakentavat selonteossaan kaksi oikeustieteellisesti katsottuna vahvempaa kategoriaa, jotka ovat ”avun tarpeessa oleva” ja ”hädänalaiseen asemaan joutunut”. Nämä kategoriat yhdessä kansalaisen kategorian kanssa rakentavat oikeusvaltiota vastuuttavaa selontekoa. Selonteko ei siis ota kantaa Isis-naisten ominaisuuksiin tai tekoihin. Ne on selontekojen mukaan arvioitava myöhemmin tuomioistuimessa, mutta ne eivät liity Isis-naisten oikeuksiin kansalaisina. Selonteko vahvistuu vielä entisestään, kun oikeustieteilijät jatkavat kirjoittamalla lapsen edusta, jonka nimissä lapsien ja heidän huoltajiensa maahantuloa tulisi avustaa.

Loppuvuoden 2019 teksteissä korostuvat lasten oikeudet. Ne osin yhdistyvät äitien, siis Isis-naisten oikeuksiin, ja osin eivät. Etenkin sen jälkeen, kun oikeuskansleri otti syksyllä kantaa siihen, että lapset tulee palauttaa Suomeen mutta äitejä välttämättä ei, naisten kansalaisuuteen perustuvista oikeuksista ei enää juurikaan puhuttu erillään selonteoissa. Seuraavassa otteessa puhuu Suomen ulkoministeri Pekka Haavisto toimittajan siteeraamana. Perheitä ei lähtökohtaisesti voida hajottaa, eli pelkkiä lapsia ilman äitiään virkamies ei voisi tuoda takaisin Suomeen. Perheiden hajottamista eivät hyväksy myöskään kurdiviranomaiset.

”Sellaista en ole ollut valmistelemissa enkä tiedä virkakuntani sellaista valmistelleen, koska kurdihallinto ei anna liikutella lapsia ilman vanhempia”, Haavisto sanoi.

”Kalašnikovilla tapahtuvassa perheenjäsenten erottamisessa Suomi ei voi olla mukana. Tämmöistä emme voi olla ehdottamassa emmekä tuke-
massa.” (HS Poliitiikka 2.12.2019)

Haavisto ei selonteossaan puhu Isis-naisten oikeuksista suoraan. Hän vetoaa kurdien haluttomuuteen hajottaa perheitä ja siihen, ettei Suomi voi olla mukana perheenjäsenten erottamisessa väkivalloin.

Kansalaisen kategorian käytössä voidaan nähdä erilaisia intressejä. Tämä huomataan, kun muistetaan, että kategoriat ovat olennaisesti tekemistä ja niillä on seurauksellinen luonne (Juhila ym. 2012, 51-53). Suomessa lastensuojelun asiantuntijat ja oikeuskansleri eivät ole nähneet Isis-naisten ihmisoikeuksien vaativan heidän kotiintuomistaan. Sen sijaan kurdit,

jotka on jätetty yksin vastuuseen jäljellä olevista Isis-taistelijoista ja näiden perheistä, rakentavat usein aineistossani selontekoja, joissa Isis-naisten pääsy palaamaan kotimaihinsa yhdessä lastensa rakentuu ihmisoikeuskysymykseksi.

Rojavan johtajien näkemys on, että pelkästään lapsia ei voi hakea pois ilman äitien suostumusta.

”Olisi humanitaarinen ongelma pakottaa äitiä luopumaan lapsistaan. Jos äidit suostuvat, ongelmaa ei ole. Mutta heitä ei voi pakottaa, se ei ole hyväksyttävää”, sanoo Salih Muslim (...)

Kurdihallinnon näkemys on koko ajan ollut, että se haluaa eroon ulkomaisista Isis-vangeista ja näiden perheenjäsenistä. Linja on, että ulkomaalaisia ei viedä tuomiolle Rojavan oikeusistuimissa.

”Isis on kansainvälinen rikollisjärjestö. Se on tehnyt rikoksia paitsi Syyriassa myös Euroopassa. Me toivomme, että kaikki osallistuvat vastuun kantamiseen”, Salih Muslim sanoo. (HS Poliitikka 10.12.2019)

Otteessa Rojavan johtajat ottavat kantaa kysymykseen siitä, voivatko muut maat hakea Rojavassa sijaitsevilta leireiltä lapsia ilman näiden äitien suostumusta. Rojavan johtaja Salih Muslimin selonteossa äitien pakottaminen luopumaan lapsista kategorisoituu humanitaariseksi ongelmaksi. Se, että muut maat hakisivat lapsia pois ilman äitien suostumusta ei selonteon mukaan ole hyväksyttävää. Muslimin selonteko on Isis-naisten kotimaiden hallintoja vastuuttava selonteko, ja hän toteaa kurdien toivovan, että kaikki osallistuvat vastuun kantamiseen Isis-perheenjäsenistä.

Yksi tapa vastuuttaa oikeusvaltiota ja sen instituutioita, tässä tapauksessa Suojelupoliisia, on todeta, ettei se ole edes ottanut asioista selvää. Seuraavassa otteessa puhuu taas Heli.

Supo ei ole käynyt haastattelemassa naisia leirillä. Se ei ole selvittänyt, mitä nämä ajattelevat tai ovat tarkalleen tehneet.

”En ole ketään tappanut, ei ole suunnitelmissa ketään tappaa, enkä ole ikinä edes lyönyt ketään”, Heli sanoo. ”Voit sanoa tämän Supolle.” (HS Sunnuntai 15.12.2019)

Heli irtisanoutuu voimakkaasti identiteettikategoria Isis-naisiin määrittävästä määreestä ”väkivaltainen” sanomalla, ettei hän ole ketään tappanut, hänellä ei ole suunnitelmissa

ketään tappaa eikä hän ole ikinä edes lyönyt ketään. Irtisanoutuminen kategoriaryhmän kulttuurisesti negatiivisiksi määrittyvistä määreistä on poikkeavaksi rakentuneen kategorijaäsenyyden vastustamisen muoto.

6 ISIS-NAISET POIKKEAVUUTTA TUOTTAVANA KATEGORIANA

Luvussa 5 lähdin siitä, että ”Isis-naiset” on sosiaalisen järjestyksen murtumakohdassa rakennut stereotypisoiva kategoria, ja Isis-naisiksi kutsutuille naisille julkisessa puheessa ja tekstissä rakennetut identiteettikategoriat toimivat määreinä neuvottelussa siitä, keitä ja minkälaisia Isis-naiset oikeastaan ovat ja miten heidän suhteensa tulisi toimia. Tässä kappaleessa syvennän analyysiäni sen osalta, miten Isis-naisille aineistossani olevissa selonteoissa rakennetaan poikkeavuutta, ja miten tätä poikkeavuutta toisaalta pyritään purkamaan. Lisäksi tarkastelen sitä, kuinka poikkeavuuden rakentaminen ja sen purkaminen Isis-naisten kohdalla liittyvät heidän sukupuoleensa. Käytän luvussa 5 rakentuneita kategorisaatioita analyysini välineinä ja nojaan päätelmissäni sekä luvussa 2 esittelemääni aikaisempaan Isisiä ja Isis-naisia koskevaan tutkimukseen että omaan aineistooni.

6.1 Poikkeavuuden rakentuminen Isis-naisia koskevissa kategorisaatioissa

Luvussa 3 kirjoitin, että kaikki kategorisointi on yksinkertaistamista, eivätkä minkään kategorian määreet kuvaa täsmälleen samalla tavalla kaikkia kyseisen kategorian jäseniksi määriteltyjä ihmisiä. Kategorisoinnin ollessa erityisen voimakasta sitä kutsutaan stereotypisoivaksi kategorisaatioksi. Stereotypisoiva kategorisaatio tuottaa poikkeavuutta. Sen kautta ihminen tulee määriteltyksi ensisijaisesti yhden helposti tarjoutuvan kategorian kautta, ja se saa jäsentensä ominaisuudet näyttämään objektiivisilta, muuttumattomilta ja tilanteesta riippumattomilta. Se, mikä määrittyy poikkeavuudeksi, on aina tilannekohtaista. Siten poikkeavaksi voi määrittyä mikä tahansa ryhmä ja sen jäseniksi määrittyvät ihmiset, joihin liitämme stereotyyppisiä ominaisuuksia. (ks. Juhila 2012a, 184; 190–192.) Analyysini mukaan ”Isis-naiset” on tällainen stereotypisoiva ja poikkeavuutta tuottava kategoria.

Rajojen ja erojen rakentaminen on arkisessa toiminnassamme yleisesti käytetty poikkeavuuden tuottamisen tapa. Kun ihmiset suorittavat kategorijäsenyyksiään odotetulla tavalla, eivätkä heidän jäsenyytensä eri kategorioissa ole ristiriidassa keskenään, vallitsee erään-

lainen normaalitila, moraalisen järjestyksen tila. Kun ihmisten ryhmänjäsenyys kyseenalaistuu, alkaa rajapuhe, joka perustuu poikkeavuuden ja ei-poikkeavuuden erotteluun ja tuottaa helposti ihmisten luokitteluja ja ulossulkemisia. Poikkeavuuden rakentaminen liittyy aina ihmisten ja heidän toimintansa suhteellistavaan vertailuun. Vertaamme ihmisten käyttäytymistä häneen liitettävän kategorian jäsenten keskivertoon tai tavalliseen käyttäytymiseen tai vaihtoehtoisesti hyväksyttävään tai ei-hyväksyttävään käyttäytymiseen. Hyväksyttävää ja ei-hyväksyttävää käyttäytymistä säätelevät esimerkiksi lait, mutta myös muu käyttäytymistä yhteiskunnassa säätelevä normisto. (Juhila 2012b, 198; 202.)

Isis-naisten poikkeavuus rakentuu paitsi terroristin identiteetikategorian jäsenyyden, myös erilaisten konfliktoituvien vastakohtakategorioiden parien kautta. Kuvaan näitä vastakohtapareja ja Isis-naisten poikkeavuuden rakentumista niiden kautta taulukossa 1: Isis-naisten poikkeavuuden rakentuminen (LIITE I). Katteoria ”terroristi” on itsessään poikkeavuuden kategorisaatio, sillä terroristin identiteetikategorian jäsenyys edellyttää normatiivisten odotusten ja lakien rikkomista. Isis-naisten poikkeavuus johtuu yhtäältä heidän jäsenyydestään terroristin poikkeavassa identiteetikategoriassa. Isis-naiset ovat kuitenkin toisaalta poikkeavia myös terroristeina, koska he ovat myös sen kanssa ristiriidassa olevien kategoriaryhmien ”naiset” ja ”äidit” jäseniä ja päinvastoin. Kategorian Isis-naiset poikkeavuus on siten paitsi poikkeavuutta, myös eräänlaista ”poikkeavaa poikkeavuutta”.

Ihminen määrittyy helposti poikkeavaksi, kun kaksi kategoriaa, joihin ihmisen identiteetti keskeisesti kiinnittyy, tulkitaan yhteensopimattomiksi. Tällöin puhutaan *konfliktoituvista ryhmänjäsenyyksistä*. Toinen poikkeavuutta rakentava ilmiö syntyy, kun jonkun kategoriar ryhmän jäsenenä pidetty ihminen ei täytä kategorian jäsenyyteen liittyviä odotuksia, vaan tavalla tai toisella poikkeaa kategoriaan liitetystä määreistä. Tällöin hän siis *epäonnistuu kategorian jäsenyydessä suoriutumisessaan*. (Juhila 2012b, 206.) Isis-naisten tapauksessa nämä heille poikkeavuutta tuottavat ilmiöt kietoutuvat toisiinsa erityisesti siten, että Isis-naisten epäonnistuminen äidin identiteetikategorian jäsenyydestä suoriutumisessa liittyy vahvasti sen kanssa konfliktoituvaan jäsenyyteen terroristin identiteetikategoriassa.

6.1.1 Ristiriitaiset identiteetikategoriat ”terroristi” ja ”äiti” poikkeavuuden tuottajina

Kun julkisuuteen alkoi Suomessa tihkua tietoa islamilaisen terroristijärjestön kalifaatissa ja myöhemmin syyrialaisella aavikolla sijaitsevalla vankileirillä elävistä suomalaisnaisista, sosiaaliseen ja moraaliseen järjestykseen syntyi murtuma. Isis-naiset on analyysini mukaan ilmiönä vaatinut selittämistä ennen kaikkea sen vuoksi, että Isis-naiset on tunnistettu identiteetiltään toisaalta terroristeiksi ja toisaalta äideiksi. Terroristin ja äidin identiteetikategorioihin liitetyt määreet ovat ristiriidassa keskenään. Terroristien ominaisuuksiin liitetään kategorisesti julmuus ja väkivaltaisuus, jotka yhdistetään vahvaan maskuliinisuuteen (ks. esim. Jokinen 2012, 238), kun taas äidin kulttuurisesti tunnistettuja ominaisuuksia ovat pehmeys, hoiva ja rakkaus. Äitiys on sosiaalisesti tunnistettu instituutio, jolla on omat kulttuuriset sääntönsä ja joka määrittelee äidin normeihin, odotuksiin ja vaatimuksiin. Äidillisyyttä liitetään tässä normistossa naissukupuolelle tyypilliseksi ominaisuudeksi. (Berg 2008, 20–21.)

Terroristeihin tyypillisesti liitettyjä toimintoja ovat esimerkiksi tappaminen, kiduttaminen ja Isis-terroristien kohdalla Isisin kalifaatissa tai syyrialaisella aavikolla sijaitsevassa vankilassa tai vankileirillä eläminen. Äitiyteen liitettyjä toimintoja ovat puolestaan tappamisen vastakohtaksi määrittyvä uuden elämän synnyttäminen sekä hoivaaminen ja huolenpito. Suomalaisen äidin oletetaan elävän Suomessa tai jos ei Suomessa niin ainakin jossain turvalisessa ja ”sivistyneessä” paikassa. Kun suomalainen äiti kategorisoituu toiselta kategorijäsenyydeltään terroristiksi, hänen äitiytensä on edelleen äitiyttä, mutta se kategorisoituu poikkeavaksi ja huonoksi äitiydeksi.

Terroristin ja äidin identiteetikategorioihin liitetyt määreet ovat sekä ominaisuuksien että toimintojen osalta ei ainoastaan ristiriitaisia, vaan myös toisilleen täysin vastakkaisia. Se, että Isis on houkuttellut kannattajikseen paljon enemmän naisia kuin perinteiset ääri-islamistiset terroristijärjestöt, selittyy osaltaan jihadististen ja aikaisempien radikaali-islamististen terroristijärjestöjen tavoitteiden eroilla. Radikaali-islamistiset terroristijärjestöt pyrkivät väkivallan keinoin vaikuttamaan ”oikean” islamin ja sen periaatteiden soveltamisen palaamiseen jo olemassa olevien islamilaisen yhteiskuntien ja valtioiden sisällä ja vaikuttamaan globaaliin tasapainoon islamilaisen ja länsimaisen kulttuuripiirin välillä. Ne ovat tehneet terrori-iskuja ja käyttäneet niiden toteuttamisessa myös vierastaistelijoita, mutta

niille naisten saaminen mukaan toimintaan ei ole ollut olennaista. Isisin jihadismin tavoite on sen sijaan nykyisen yhteiskunta- ja maailmanjärjestyksen kumoaminen ja islamiin perustuvan uuden valtion, uuden kalifaatin luominen. Tässä valtionrakennusprojektissa naisilla oli keskeinen rooli. Heitä tarvittiin uuden jihadistisukupolven synnyttäjinä, äiteinä, kodinhoitajina ja valtion ”kansalaisina” erilaisine tehtävineen. Naisten läsnäolo myös symbolisesti legitimoitui Isisin vision kalifaatista, joka on kaikkien muslimien yhteinen valtio. (ks. Malkki & Saarinen 2019; Vale & Cook 2018.)

6.1.2 Terroristin ja äidin kategorijäsenyyksissä epäonnistuminen poikkeavuuden tuottajana

Kategorijäsenyydessä epäonnistuminen toteutuu Isis-naisten kohdalla sekä heitä määrittävän identiteettikategorian ”terroristi” että identiteettikategorian ”äiti” kohdalla. Isis-naisten ei voida katsoa olevan stereotyyppisiä terroristeja tai edustavan tätä kategoriaryhmää sen tyypillisinä edustajina. Terroristi-identiteettikategoria liitetään maskuliinisuuteen ja länsimaisessa kulttuuripiirissä nykyään erityisesti islamilaiselta kulttuurialueelta kotoisin oleviin miehiin. Isis-naiset siis tavallaan epäonnistuvat terroristin identiteettikategorian jäsenyyteen liittyvien odotusten täyttämässä. Vaikka terroristeja on ollut olemassa pitkään, suomalaisessa mediassa ei ole aikaisemmin haastateltu heitä yhtä tiuhaan tahtiin kuin nyt Isis-naisten tapauksessa. Tähän vaikuttaa tietysti osaltaan se, että jo suomalainen terroristi on erikoinen ja poikkeava kategoria, mutta erityisesti eurooppalaiset ja suomalaiset Isis-naiset terroristijärjestön toimijoina ovat aiheuttaneet sosiaaliseen järjestykseen sen kokoisen murtuman, että se hämmentää ja vaatii siksi erityisen paljon selittämistä eli selontekoja. Meitä hämmentää paitsi se, että Isisissä on aktiivisia jäseniä, jotka ovat myös naisia ja vieläpä äitejä, myös se, että suurin osa Suomesta kalifaatin alueelle lähteneistä ja nyt al-Holin leirillä elävistä 11 suomalaisnaisesta on kantasuomalaisia käännynnäisiä. Vain kaksi heistä on syntynyt Suomen rajojen ulkopuolella (Kuronen 2020). Isis-naiset eivät täytä suomalaisen äidin identiteettikategorialle asetettuja odotuksia.

Kategorisoimme myös paikkoja ja sosiaalisia järjestelmiä ja liitämme näihin kategorisaatioihin ihmisiä koskevia kategorisaatiota eli oletuksia esimerkiksi siitä, millaisia ihmisiä tietyissä paikoissa asuu tai työskentelee tai ketkä kuuluvat tietynlaisiin sosiaalisiin tai

yhteiskunnallisiin järjestelmiin (Juhila ym. 2012b, 58–60). Esimerkiksi 30-vuotiaan kantasomalaisen kolmen lapsen äidin oletetaan asuvan Suomessa, ehkä ensisijaisesti esimerkiksi suurehkon suomalaisen kaupungin lähiössä, olevan kenties naimisissa suomalaisen miehen kanssa tai elävän yksinhuoltajana. Naisen oletetaan lisäksi ehkä käyvän töissä tai sitten olevan kotiäitinä, työttömänä tai opiskelijana. Kulttuurisessa kuvassamme nainen vie kenties lapset päiväkotiin aamuisin. Joka tapauksessa äidin identiteetikategorian omaavan eurooppalaisen tai suomalaisen henkilön ei oleteta määrittävän toisella identiteetikategoriallaan terroristiksi ja asuvan islamilaisessa kalifaatissa, joka on kuuluisa teloituksista ja terrorismiskuista, sen enempää kuin syyrialaisella aavikolla sijaitsevalla vankileirilläkään.

Luvussa 2 esittelemäni aikaisemmat Isis-naisia kuvaavat tutkimukset, samoin kuin oma aineistoni, todistavat Isis-naisten eläneen ja elävän tavoilla, jotka eivät mahdu eurooppalaisen tai suomalaisen äidin identiteetikategorialle asetettuihin vaatimuksiin. Isis-naiset määrittyvät äiteinä äiti-identiteetin kanssa konfliktoituvan terroristi-identiteetikategoriansa vuoksi poikkeaviksi ja huonoiksi äideiksi (ks. Liite I, Taulukko: Isis-naisten poikkeavuuden rakentuminen). Suomalainen yhteiskunta on reagoinut tähän Isis-naisten ”huonoon äitiyteen” esimerkiksi tekemällä lastensuojeluilmoitukset Isis-leirin suomalaisäitien lapsista (ks. esim. Akimo 2019) ja poliittisella päätöksellä, jonka mukaan Isis-lasten äitien tuominen kotimaahan arvioidaan tapauskohtaisesti, eikä se ole itsestään selvää (ks. esim. Ortamo 2019).

6.2 Poikkeavuuden omaksuminen ja vastustaminen Isis-naisia koskevissa selonteissa

Isis-naisiin liitettyä poikkeavuutta on pyritty purkamaan kahdella tavalla. Ensimmäkin irtisanoutumalla heille rakennetusta terroristin identiteetikategoriasta vetoamalla heidän ”uhriuteensa” ja siihen liitettyihin naisellisiin ominaisuuksiinsa, kuten äitiyteen. Toisaalta Isis-naiset ja heidän tilanteeseensa kantaa ottaneet muut tahot ovat pyrkineet purkamaan heille tuotettua poikkeavuutta myös irtisanoutumalla tai irrottamalla Isis-naiset kokotästä kiistasta ja turvautumalla niihin verrattuna toisenlaisiin tulkintoihin, kuten uskonnollisuuteen tai kansalaisuuteen ja sen mukana kulkeviin oikeuksiin.

6.2.1 Neuvottelu syyllisyydestä ja syyttömyydestä

Keskeisintä Isis-naisista käytävässä julkisessa keskustelussa on näkemykseni mukaan neuvottelu Isis-naisten syyllisyydestä ja uhriudesta tai vaihtoehtoisesti syyttömyydestä. Keskeinen kategoriapari Isis-naisista käydyssä julkisessa keskustelussa onkin siten analyysini mukaan moraalista järjestystä arvioiva syyllisen ja uhrin kategoriapari. Syyllisen ja uhrin käsitteitä ei läheskään aina mainita nimeltä niitä kuvaavissa selonteoissa. Selontekoihin sisältyvät ihmisten toiminnan ja ominaisuuksien kuvaukset kuitenkin selvästi vihjaavat näiden kategorioiden jäsenyydestä. Syyllisen ja uhrin kategorioiden jäsenyydestä neuvotellaan ja niistä kiistellään selonteoissa käyttämällä muita kategorioita ja niiden jäsenyyksiä välineinä joko suoraan tai niihin vihjailemalla. (Juhila 2012a, 166–169.)

Irtisanoutuminen kategoriaryhmän kulttuurisesti negatiivisiksi määrittyvistä määreistä on yleisesti käytetty tapa irrottautua poikkeavuuden kategorisaatioista (Juhila 2012b, 219). Tästä selkeä esimerkki löytyy tutkielmani luvussa 5 olevasta otteesta, jossa Heli, suomalainen Isis-nainen, toteaa ettei hän ole ”ketään tappanut, ei ole suunnitelmassa ketään tappa, eikä ole ikinä edes lyönyt ketään”. Heli ei irrottaudu tässä selonteossaan kokonaan kategorian Isis-naiset jäsenyydestä, mutta irrottautuu retorisesti tehokasta ääri-ilmaisua käyttäen sen negatiiviseksi määrittyvästä määreestä ”väkivaltaisuus”. Väkivaltaisuus taas viittaa normatiivisesti poikkeavaan identiteettikategoriaan ”terroristi”, josta Heli selonteollaan siis pyrkii irtisanoutumaan. Terroristin ja syyllisen identiteettikategoriat ovat Isisiin liittyvässä keskustelussa kytköksissä keskenään, ja irtisanoutumalla kategoriasta ”terroristi”, Heli pyrkii olennaisesti irtautumaan myös kategorisaatiosta ”syyllinen” ja tulemaan siten määritellyksi syyttömänä.

Identiteettikategorioiden ”uhri” ja ”äiti” rakentaminen toistuvat aineistossani usein. Näen nämä kategorisaatiot syyllisen ja terroristin kategorisaatioihin verrattuna vastakkaisina kategorisaatioina. Poikkeuksen tähän tekevät ne Isis-naiset äidin identiteettikategoriaan asemoivat selonteot, jotka syyttävät Isis-naisia huonosta äitiydestä ja rakentavat heille poikkeavaa äitiyttä. Uhrin ja äidin kategoriat vetoavat kulttuuriseen kuvaamme naisellisuudesta ja siihen kuuluvasta alisteisesta suhteesta ja heikkomuudesta miehiin nähden sekä äitiyteen kulttuurisesti liitettävästä hoivaavuudesta ja pehmeystä. Isis-naisten tapauksessa myös

monet sellaiset puolustavat selonteot, jotka olen kuvannut luvussa 5 äidin identiteetti-kategoriaan liittyviksi, palautuvat siten lopulta uhrin kategoriaan.

Naisten näkeminen heikompina ja siten uhreina kategoriaparin ”syyllisyys – uhrius” toisella laidalla on kulttuurisesti ymmärrettävä kategorisaatio. Eurooppalaiset ja varsinkaan suomalaiset naiset eivät kuitenkaan enää vuosikymmeniin ole kulttuurisesti yksiselitteisesti olleet miehille alistetussa asemassa yhteiskunnassa. Tämä näkyy myös luvussa 2 läpikäymissäni Isis-naisten radikalisoitumista ja elämää kalifaatissa koskevista tutkimuksista. Niin Joana Cook ja Gina Vale (2018) naisten radikalisoitumista eurooppalaisella tasolla tutkiessaan, kuin Leena Malkki ja Juha Saarinen (2019) suomalaisten radikalisoitumista tutkiessaan ovat päätyneet siihen, että eurooppalaiset ja suomalaiset naiset ovat olleet itse asiassa suhteellisen aktiivisessa roolissa kalifaattiin lähtemisessä. Alexanderin ja Alexanderin (2015) tutkimuksesta taas käy ilmi, että vierastaistelijoiden ulkomaalaiset puoliset eli ulkomailta tulleet Isis-naiset käyttivät kalifaatissa suhteellisen paljon valtaa verrattuna paikallisiin Isis-taistelijoiden vaimoihin. Myös omasta aineistostani löytyy selontekoja, jotka vahvistavat naisten terroristisen toiminnan. Tällaisia selontekoja löytyy esimerkiksi tutkijoiden ja asianosaisten, kuten jesidinaisen puheenvuoroista.

Kategoriat ovat vahvasti sidoksissa omaan aikaansa ja ajassa vallitseviin tapoihin ymmärtää asioita (Suoninen 2012, 92–93). Koska kulttuurissa voi samanaikaisesti elää monia vastakkaisia kategorisaatioita ja kategoriat elävät kulttuurisessa muistissamme kauan, uhrin kategoria on edelleen meidänkin ajassamme tunnistettava naisiin liitettävä kategoria. Se on käyttökelpoinen tilanteessa, jossa pyritään kategorisoimaan Isis-naiset syyttömiksi. Kategoriathan eivät ole neutraaleja kuvauksia, vaan ne ovat vahvasti sidoksissa oman aikakautensa käsityksiin siitä, mikä on hyväksyttyä ja mikä ei ja siitä, mikä on asioiden ”luonnollinen” järjestys. (Suoninen 2012, 93–94.)

Koska ”Isis-naiset” on stereotypisoiva kategoria, se niputtaa yhteen ihmisiä, joiden tarinat eivät ole täysin yhteneväisiä, ja siten Isis-naisten joukkoon mahtuu aidosti sellaisiakin naisia, jotka ovat olleet tietämättömiä Isisin todellisuudesta kalifaatin alueelle lähtiessään, tai ovat olleet pakotettuja lähtemään sinne. Omastakin aineistostani löytyi viittauksia siihen, etteivät kaikki naiset ole samassa asemassa esimerkiksi al-Holin leirillä. Valtaa pitävät asianosaisten selontekojen mukaan islamilaista ääri-ideologiaa edustavat Isis-naiset, joiden väkivallan uhriksi voi joutua toinen Isis-nainen esimerkiksi yrittäessään elää ilman niqab-kaapua. On

niinkin, että islamilaisessa maailmassa naisen asema on monella tavalla edelleen miehille alisteinen, ja Isisin kalifaatissakin samaan perheeseen kuulumattomien naisten ja miesten on ollut elettävä erillään toisistaan (Cook & Vale 2018, 27). Siten on ymmärrettävää, että eurooppalaisesta näkökulmasta katsottuna Isis-naisten asema näyttäytyy helposti syyttömän uhrin ja siten ei-terroristin asemana.

6.2.2 Muslimin ja kansalaisen identiteettikategoriat poikkeavuuden vastustamisena

Juhilan (2012b, 223) mukaan yksi tapa asettua vastustamaan poikkeavaa kategorisaatiota on välttää sitä koskeviin keskusteluihin tai kiistoihin mukaan menemistä ja esittää toisenlainen tulkinta asiasta (mt.). Isis-naisten asemoituminen identiteettikategoriaan ”muslimi” rakentaa heille vallalla oleviin kategorisaatioihin nähden vaihtoehtoista kategorisaatiota. Tarkoitan tässä vallalla olevilla kategorisaatioilla terroristin ja äidin tai vaihtoehtoisesti syyllisen ja uhrin identiteettikategorioita. Nähdäkseni muslimin identiteettikategorisaation avulla Isis-naiset ikään kuin irtisanoutuvat koko siitä keskustelusta, jossa neuvotellaan siitä, ovatko he terroristeja ja siten syyllisiä vai eivät. He määrittelevät itsensä omaehtoisesti heille itselleen sopivaa kategorisaatiota, uskonnollisuutta, käyttäen.

Isis on ollut valmis käyttämään äärimmäistä väkivaltaa uuden yhteiskuntamuodon, islamilaisen kalifaatin synnyttämiseksi. Aiempi tutkimus, aineistostani löytyvät asianosaisten selonteot ja osa Isis-naisten itsensä antamista selonteoista viittaavat siihen, että Isisin jäsenten toimintaa on ohjannut vahva viholliskategorisaatio. Tämä viholliskategorisaatio pitää sisällään paitsi kaikki ei-muslimit, myös kaikki sellaiset muslimit, jotka eivät jaa Isisin kapeaa jihadi-salafistista uskontulkintaa. Tämän vuoksi Isis-naisten identiteettikategorisaatio ”muslimi” mahdollistaa sen, että he pystyvät ohittamaan länsimaisessa ja myös suurella osalla islamilaista maailmaa vallalla olevat arvot ja normit. Viholliskategorisaation olemassaolo ja yleisten normien ja arvojen sivuuttaminen sen avulla näkyy aineistossani esimerkiksi brittiläisen Isis-naisen Shamima Begumin selonteossa, jonka esittelin luvussa 5. Selonteossaan Begum kuvaa tilannetta, jossa hän oli nähnyt ensimmäistä kertaa katkaistun päähän roskiksessa. Hän kertoo, ettei hätkähtänyt lainkaan, sillä pää kuului kiinniotetulle taistelijalle, Islamin viholliselle.

Kategoria ”kansalainen” eroaa muista Isis-naisille rakennetuista identiteettikategorioista monella tavalla. Kansalaisen identiteettikategoriaan Isis-naiset asemoivat aineistossani paitsi naiset itse ja heidän omaisensa, myös monet asiantuntijat, oikeusoppineet ja etenkin humanitaaristen järjestöjen edustajat. Kansalaisen identiteettikategoria ei ota kantaa Isis-naisten syyllisyyteen tai syyttömyyteen. Kansalaisuuden kannalta Isis-nainen on epäolennainen kategoria, sillä kansalaisuus kuuluu kaikille kyseisen maan kansalaisille siitä riippumatta, miten poikkeavalla tavalla hän on toiminut tai mitä rikoksia hän on tehnyt. Näin ainakin Suomessa, jossa lain mukaan kenenkään kansalaisuutta ei voida ottaa pois.

7 LOPUKSI

Siitä, kun Isis alkoi vallata maa-alueita Syyrian ja Irakin valtioiden alueilla on vuonna 2020 tullut kuluneeksi kahdeksan vuotta. Suurin osa eurooppalaisista ja suomalaisista Isisin kannattajista lähti alueelle noihin aikoihin. Oli uutta, että suomalaisnaiset elivät terroristijärjestön valtaamalla alueella, etenkin kun sama terroristijärjestö toteutti tuhoisia terrori-iskuja myös Euroopassa. Ehkä vielä oudommaksi suomalaisen sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen kannalta tilanne muuttui kalifaatin luhistuttua keväällä 2019, kun ilmeni, että kurdien hallitsemalla alueella syyrialaisella aavikolla sijaitsevalla vankileirillä elää 11 suomalaisnaista kymmenine lapsineen.

Etnometodologisen lähestymistavan keskeinen ajatus on, että yhteiskunnan moraalinen järjestys on usein piiloutuneena vakiintuneeseen kanssakäymiseen liittyvien tapoihin ja rutiineihin, joita pidämme itsestäänselvyytenä. Kun tätä itsestään selvänä pitämäämme järjestystä rikotaan, syntyy tilanne, jonka selittämiseksi tarvitaan selontekoja. Selonteot taas sisältävät kategorioita, joihin tiivistyy kulttuurista tietämystämme. (Juhila 2012, 131-133.) Strukturalistisessa antropologiassa ajatellaan, että kaikissa kulttuureissa esiintyy perustavanlaatuinen tarve järjestää maailmaa ja sen ilmiöitä erilaisiin kategorioihin (Douglas 2000). Mikään luokitusjärjestelmä ei kuitenkaan ole aukoton. Siellä missä on kategorioita, on olemassa myös kategorioiden välissä olevaa määrittelemätöntä tilaa. Kun jokin havainto ei istu mihinkään olemassa olevaan kategoriaan, siitä syntyvää moniselitteisyyttä voidaan pyrkiä vähentämään nojautumalla johonkin yksittäiseen selitykseen. Jos tämä ei onnistu, syntyy anomalia eli järjestyksen ulkopuolinen marginaalitila, jonka katsotaan useissa kulttuureissa olevan yhteisöelämälle vaaraksi. (mts. 90–91; 157–158.) Kategorisointi on siis yleisinhimillistä ja sosiaalisen järjestyksen kannalta tärkeää, ja tämä selittää osaltaan sitä, miksi Isis-naiset pyritään arkiajattelussa ja julkisessa keskustelussa näkemään stereotypisoivan kategorisaation kautta.

7.1 Yhteenveto

Olen tässä tutkielmassa pyrkinyt vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: 1) minkälaisiin identiteettikategorioihin Isis-naisia kirjoituksissa kategorisoidaan ja minkälaisia selontekoja nämä

kategorisoinnit rakentavat, 2) miten Isis-naisten kategorisointi tuottaa poikkeavuutta ja toisaalta pyrkii purkamaan sitä ja 3) miten Isis-naisten sukupuoli näkyy heitä koskevissa kategorisaatioissa ja tavoissa toisaalta tuottaa heille poikkeavuutta ja toisaalta vastustaa sitä?

Olen tarkastellut Isis-naisille tuotettuja identiteettikategorioita pohjakategoriaksi nimeämäni kategorian ”Isis-naiset” määreinä. Olen paikantanut aineistostani viisi Isis-naisille tekstissä ja puheessa tuotettua identiteettikategoriaa. Olen nimennyt nämä identiteettikategoriat uhrin, terroristin, muslimin, äidin ja kansalaisen kategorioiksi. Nämä identiteettikategoriat rakentavat analyysini mukaan erilaisia funktioita omaavia selontekoja, jotka ovat olennaisesti sen selittämistä, keitä ja minkälaisia Isis-naiset ovat, miksi he ovat toimineet siten kuin ovat toimineet ja miten heidän tilanteensa tulisi ratkaista. Selonteoilla on erilaisia funktioita, jotka ovat puolustaminen, syytös, oikeuttaminen ja vastuuttaminen. Näiden selontekojen funktioiden avulla pyritään vaikuttamaan siihen, miten Isis-naisten suhteen tullaan tulevaisuudessa toimimaan.

Kategoria ”Isis-naiset” on poikkeavuutta tuottava stereotypisoiva kategoria, jonka ymmärtämiselle Isis-naisia koskevat identiteettikategoriat toimivat määreinä. Koska terroristin ja äidin määreet eli identiteettikategoriat ovat keskenään ristiriitaisia ja koska Isis-naiset eivät täytä puhtaasti kummankaan kategorian määreitä sen enempää ominaisuuksiensa kuin toimintansakaan puolesta, he määrittyvät poikkeaviksi sekä terroristeina että äiteinä. Tämä poikkeavuus on terroristi-identiteettikategorian kohdalla eräänlaista ”poikkeavaa poikkeavuutta”, sillä identiteettikategoria ”terroristi” on jo itsessään poikkeava määrittäessään vahvasti jäsentensä normien rikkomisen kautta.

Tutkimuksen tulokset kertovat, että Isis-naiset pyrkivät purkamaan ja vastustamaan heille tuotettua poikkeavuutta muun muassa asemoimalla usein selonteoissaan itsensä muslimin identiteettikategoriaan. Tämä kategoria on analyysini mukaan kilpaileva ja vaihtoehtoinen kategoria suhteessa terroristin ja äidin ja syvemmällä tasolla syyllisen ja uhrin identiteettikategorioihin ja mahdollistaa Isis-naisille irtisanoutumisen noista kategorioista. Isisin jihadisalafistinen tulkinta siitä, kuka on oikea muslimi ja kuka ei, on äärimmäisen tiukka ja rakentaa viholliskuvaa niistä ihmisistä, jotka eivät määriyty oikeiksi muslimeiksi. Sen vuoksi muslimin kategorisaatio mahdollistaa Isisin jäsenille länsimaisessa ja myös suuressa osassa islamilaista maailmaa vallalla olevien arvojen ja normien ohittamisen.

Toisaalta Isis-naiset itse ja myös jotkut muut tahot, kuten heidän omaisensa ja esimerkiksi ihmisoikeusjärjestöjen asiantuntijat, rakentavat Isis-naisia koskevia puolustavia selontekoja irrottamalla Isis-naiset terroristeihin liitetyistä määreistä, kuten väkivallasta. Tässä kohtaa selonteot asettavat Isis-naiset uhrin ja äidin identiteettikategorioihin. Poikkeuksena tässä ovat ne äidin identiteettikategorisaatioon pohjautuvat selonteot, joissa syytetään Isis-naisia poikkeavasta äitiyden toteuttamisesta. Uhrin ja äidin identiteettikategoriat toimivat analyysini mukaan kategoriapareina identiteettikategorioille ”syyllinen” ja ”terroristi”. Isis-naisten identiteettikategorioissa ”uhri” ja ”äiti” korostuvat ”syyllinen – uhri” kategoriaparin aktivoitumisen kautta eron tekeminen varsinaisiin terroristeihin, jotka syyllisiä ja miehiä. Uhriuden kategorian kautta Isis-naiset kategorisoituvat myös syyttömiksi (ks. Juhila 2006, 180). Tämä on tärkeää, sillä näkemykseni mukaan Isis-naisia käsittelevän julkisen keskustelun kiintopiste on kiistely siitä, ovatko Isis-naiset syyllisiä vai syyttömiä.

Isis-naisiin liitetyt uhrin ja äidin kategoriat vetoavat kulttuuriseen kuvaamme naisellisudesta ja siihen kuuluvasta alisteisesta suhteesta ja heikkomuudesta miehiin nähden. Ne kiinnittyvät myös äitiyteen itsestään selvästi liitettäviin ja normatiivisesti säädelyihin hoivaavuuden ja huolenpidon määreisiin. Sosiaalityön orientaatioon on perinteisesti kuulunut enemmän viattomien uhrien kuin tilanteeseensa syyllisten ihmisten puolelle asettuminen, vaikka tätä onkin kritisoitu (ks. Juhila 2006, 180). Siten Isis-naisten kategorisoiminen heikommiksi ja tilanteeseensa syyttömiksi asemoi heidät myös sosiaalityön kannalta ”helpommiksi” potentiaalisiksi asiakkaiksi.

Kategorioiden selitysvoima on sidoksissa siihen kulttuuriin ja aikakauteen, jossa niitä käytetään (Suoninen 2012, 92–93). Naisten näkeminen heikompina ja siten uhreina kategoriaparin ”syyllisyys – uhrius” toisella laidalla on edelleen kulttuurissamme ymmärrettävä kategorisaatio siitä huolimatta, että eurooppalaiset ja etenkin suomalaiset naiset eivät ole enää vuosikymmeniin olleet yksiselitteisesti miehiin nähden alistetussa asemassa yhteiskunnassa. Toisaalta tähän naisten kategorisointiin uhreiksi verrattuna syyllisiin voi Isis-naisten kohdalla vaikuttaa myös se, että heidän niin ikään edustamaansa kategoriaan ”musliminaiset” liitetään ainakin länsimaisessa kulttuuripiirissä naisten alisteinen asema suhteessa miehiin.

Tutkimuksen tulokset kertovat, että Isis-naisten sukupuoli toisaalta tuottaa Isis-naisille poikkeavuutta, sillä terroristijärjestöön kuuluvina naisina Isis-naiset eivät täytä terroristin

eivätkä äidin identiteettikategorioihin liittyviä kulttuurisia odotuksia. Naisuus kuitenkin myös erottaa Isis-naiset Isis-miehistä, varsinaisista terroristeista ja siten syyllisistä julkisessa keskustelussa, jossa olennaisesti neuvotellaan syyllisyydestä ja syyttömyydestä.

Kansalaisen kategorian käyttäminen paitsi pyrkii vastuuttamaan oikeusvaltiota, se pyrkii myös rakentamaan kilpailevaa kategoriaa stereotypisoivalle identiteettikategorialle Isis-naiset. Kansalaisen identiteettikategorian kannalta Isis-naiset on epäolennainen kategoria, sillä kansalaisuus kuuluu kaikille kyseisen maan kansalaisille siitä riippumatta, miten poikkeavalla tavalla hän on toiminut tai mitä rikoksia hän on tehnyt. Tämä pätee ainakin Suomessa, jossa lain mukaan kansalaisuus on pysyvä, eikä sitä voida ottaa keneltäkään pois. Oman keskustelunsa ansaitsee kysymys siitä, miksi ihmisoikeudet, jotka ovat määritelmänsä mukaan samat kaikille ihmisille, toteutuvat nykyisessä maailmantilanteessa edelleen kansalaisuusperustaisesti.

7.2 Pohdintaa

Tutkimusmatkani Isis-naisten ja toisaalta kategoria-analyysin maailmaan on ollut mielenkiintoinen. Tutkielmaa kirjoittaessani olen pohtinut sitä, mikä on olennaisinta siinä sosiaalisen järjestyksen murtumassa, joka Isis-naisten kohdalla vaatii selontekoja? Liitän vastauksen kysymykseeni kulttuuriseen kuvaamme siitä, minkälaisen ihmisten oletetaan olevan rikollisia ja esimerkiksi terroristeja, mutta ennen kaikkea siihen, minkälaista käyttäytymistä suomalaisilta äideiltä odotetaan. Heiltä odotetaan paitsi lastensa turvassa pitämistä, hoivaimista ja lastensa edun pitämistä ensisijaisena, myös sijoittumista maantieteellisesti turvallisille ja ”sivistyneille” alueille ja sosiaalisesti tietynlaisiin instituutioihin ja rakenteisiin. Näistä Lähi-Idässä toimiva terroristijärjestö on liian kaukana sekä maantieteellisesti että sosiaalisesti.

Olen kokenut kategoria-analyysin olevan hyödyllinen menetelmä sen tutkimiseen, miten sosiaalista järjestystä rikkovaa uudenlaista sosiaalista ongelmaa ja marginaalissa elävää ihmisryhmää koskevaa puhetta ja tekstiä voidaan jäsentää ja ymmärtää. Suomalaisessa sosiaalityössä on enenevässä määrin viime vuosikymmeninä ja etenkin viime vuosina työskennelty valtioiden rajat ylittävien kysymysten parissa, kun pakolaisten ja turvapaikan saaneiden ja myös paperittomien määrä on lisääntynyt. Rajat ylittävä sosiaalityö ei siten enää

ole Suomessa aivan uutta. Pakolaisten ja etenkin paperittomien kanssa tehtävässä sosiaalityössä, jossa asiakkailta puuttuu Suomen kansalaisuus, monet sosiaalityön haasteet liittyvät ulossulkevaan nationalismiin. Nationalismi paitsi sitoo ihmisoikeudet kansallisvaltion, myös sisältää kansallisvaltioihin sidottuja ajatusmalleja ja kieltäytyy näkemästä globaalia epäoikeudenmukaisuutta. (Turtiainen 2017, 204–213.) Suomalaiset Isis-naiset ovat kuitenkin terroristijärjestön alaisuudessa ja syyrialaisella vankileirillä elämisestään ja valtioiden rajat ylittävästä tilanteestaan, verkostoistaan ja ongelmistaan huolimatta Suomen kansalaisia. Heidän kohdallaan on kyse ihmisryhmästä, joka ohittaa aikaisemmat kategorisaatiot. Heidän elämänsä ja ongelmansa eroavat kantasuomalaisten naisten tavalliseksi mielletystä elämästä, mutta myöskään konfliktia, vainoa tai ihmisoikeusloukkauksia omasta maastaan pakenevien pakolaisten kuvaustavat eivät tavoita heitä. Emme ole tottuneet suomalaisiin toiseen kulttuuriin ja uskontoon identifioituviin terroristijärjestöön kuuluviin tai kuuluneisiin kaukana Suomesta eläviin naisiin. Isis-naisten ongelma vaatii selontekojansa vuoksi, että se on uudenlainen.

Olen tässä tutkielmassa lähtenyt ajatuksesta, jonka mukaan kategorisointi on yleisinhimillistä eikä sitä voi kokonaan välttää. Ihmisoikeusperustaisen muutostyön mahdollistamiseksi on kuitenkin tunnistettava ja tehtävä näkyväksi arkisen ajattelun tapoja muodostaa kuvia todellisuudesta, sillä näillä kuvilla on merkitystä. Kategorioilla on kauaskantoisia seurauksia niiden avulla kuvattujen ihmisten tulevaisuudelle ja oikeuksien toteutumiselle käytännössä. Katégoria-analyysin käyttäminen poikkeavuuden, toiseuden ja eksklusion arkisen tuottamisen osoittamiseksi poistaa esteitä eettisen käytännön sosiaalityön tieltä.

Isis-perheiden lapsista kaksi on jo tuotu Suomeen, ja heitä todennäköisemmin kuin heidän äitejään ollaan palauttamassa tulevaisuudessa kotimaahan enemmänkin. Vaikka konfliktialueilta tulleiden perheiden kanssa on suomalaisessa sosiaalityössä työskennelty ennenkin, Isis-perheiden lasten asiakkuudet ovat monella tavalla uudenlaisia ja asettavat haasteita ainakin lastensuojelun sosiaalityölle. Jossain vaiheessa olisi hyvä tutkia myös sitä, miten täällä toimivat sosiaalityöntekijät käsitteellistävät Isis-perheiden kanssa tehtävää työtä. Globaali ja rajat ylittävä sosiaalityö tulee näyttelemään yhä tärkeämpää roolia tulevaisuuden sosiaalityössä. Tutkimalla Isis-perheiden jäsenten kanssa työskentelyyn liittyvää problematiikkaa tehdään samalla pohjatyötä tulevaisuudessa yhä ajankohtaisemmaksi käyvän globaalin sosiaalityön osaamista ajatellen.

KIRJALLISUUS

Akimo, Minna (8.11.2019) *Sota-alueilta palaavia lapsia autetaan Suomessa jo nyt – lastensuojelun tehtävänä on turvata näiden lasten kasvuympäristö*. Satakunnan kansa. Haettu 15.5.2020 osoitteesta <https://www.satakunnankansa.fi/a/550b56cb-bacf-4513-b07f-6e6be5b9b490>

Alexander, Yonah & Alexander, Dean C. (2015) *The Islamic State: Combating the Caliphate Without Borders*. E-kirja. Lexington Books.

Bahmani, Airin & Jäntti, Bruno (2018): *Syyrian sota. Demokratiatoiveet diktatuurin ja islamismin ristituleksissa*. Helsinki: Tammi.

Banks, Sarah (2006) *Ethics and Values of Social Work*. Third Edition. New York: Palgrave Macmillan.

Berg, Kristiina (2008) *Äitiys kulttuurisina odotuksina*. Väitöskirja. Helsinki: Väestöliitto.

Cook, Joana & Vale, Gina (2018) *From Daesh to Diaspora: Tracing the Women and Minors of Islamic State*. London: International Center for the Study of Radicalisation. Department of War Studies, Kings College London.

Helne, Tuula (2002) *Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua*. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylän yliopisto.

Huusko, Jukka (2019) *Suomalaisen Isis-naisen vangittu ex-mies saattaa olla ”tietojen kultakaivos” jihadistijärjestön sisäpiiristä*. (8.9.2019) Helsingin Sanomat. Haettu 12.10.2019 osoitteesta <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006231647.html>

Hämäläinen, Juha (2014) *Tiedontuotanto sosiaalityön rakenteellisena kysymyksenä*. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö*. ss. 64–86. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014.

Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (1993) *Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. ss.17–47. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja (1999) *Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen*. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. ss. 126–159. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja (2012) *Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen*. Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. ss. 227–266. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (1999) *Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät*. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (1999) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. ss. 160–200. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina*. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2012a) *Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat*. Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. ss. 131–174. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2012a) *Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen*. Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. ss. 175–226. Tampere: Vastapaino.

Juhila Kirsi, Jokinen Arja & Suoninen Eero (toim.) (2012a) *Kategoria-analyysin juuret*. Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. ss. 17–44. Tampere: Vastapaino.

Juhila Kirsi, Jokinen Arja & Suoninen Eero (toim.) (2012b) *Kategoria-analyysin teesit*. Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. ss. 45–88. Tampere: Vastapaino.

Koivunen, Kristiina (2016) *Suomen nuoret jihadistit ja miten radikalisoituminen torjutaan*. Helsinki: Into.

Kuronen Antti (2020) *Ulkolinja. Vuosi al-Holissa*. YLE Areena 20.4.2020.

Kuronen, Marjo (2009) *Feministinen tutkimus ja sosiaalityön tutkimus*. Teoksessa *Sosiaalityö ja teoria*. Ss. 111–130. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lévi-Strauss, Claude (1963) *Structural Anthropology*. Translated by Claire Jacobson and Brooke Grundfest Schoepf. New York: Doubleday Anchor Books.

Malkki, Leena ja Saarinen, Juha (2019) *Jihadistinen liikehdintä Suomessa*. Sisäministeriön julkaisuja 2019:14. Helsinki: Sisäministeriö.

Media Audit Finland (2020) *LT ja JT tarkastustilasto 2019*. Haettu 5.5.2020 osoitteesta <https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2020/04/LT-tilasto-2019.pdf>

Ortamo, Simo (2019) *Suomi päätti kotiuttaa al-Holin lapset, mutta milloin ja tulevatko äidit mukaan? Tämän tiedämme hallituksen linjauksesta*. (17.12.2019) YLE. Haettu 15.5.2020 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-11121508>

Pohjola, Anneli (2014) *Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia*. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö*. ss. 16–36. *Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*.

Pösö, Tarja (1986) *Naisesta naisvanki?: Tutkimus naisten rikollisuudesta*. Tampereen yliopisto.

Rauhala Pirkko, Jäppinen, Maija, Metteri, Anna & Ranta-Tyrkkö, Satu (2017) *Kansainvälinen, ylirajainen, globaali sosiaalityö – juuria, katkoksia, uusia alkuja*. Teoksessa *Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja*. ss. 11–39. *Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2016*. 2. painos.

Sillanpää, Sami (2019) *Tutkimuslaitos: Euroopan maiden tulisi hakea Isis-taistelijat ja heidän perheensä, koska niin torjuttaisiin terrorismia parhaiten*. (7.7.2019) Helsingin Sanomat. Haettu 15.10.2019 osoitteesta <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006164592.html>

Suojelupoliisi (2019) *Syyrian ja Irakin konfliktialueella on edelleen kymmeniä ihmisiä, joilla on sidoksia Suomeen.* Haettu 8.10.2019 osoitteesta <https://www.supo.fi/terrorismintorjunta/vierastaistelijat>

Suoninen, Eero (1999) *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen.* Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä.* ss. 17–36. Tampere: Vastapaino.

Suoninen, Eero (2012) *Identiteettien rakentuminen.* Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali.* ss. 89–130. Tampere: Vastapaino.

Turtiainen, Kati (2017) *Pakkomuutto sosiaalityössä kohdattavana ongelmana.* Teoksessa *Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja.* ss. 203–224. *Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2016.* 2. painos.

Vanas, Antti (5.12.2019) *Isis-naisilla vahvempi vakaumus kuin miehillä.* *Lapsen maailma.* Lastensuojelun keskusliiton kuukausijulkaisu. Haettu 2.5.2020 osoitteesta <https://lapsenmaailma.fi/palstat/tutkittua-tietoa/isis-naisilla-vahvempi-vakaumus-kuin-miehilla/>

Välimaa, Outi (2011) *Kategoriat ongelmien selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa.* Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

LIITE I:**Taulukko: Isis-naisten poikkeavuuden rakentuminen**

	POIKKEAVUUS	NORMAALIUS
PÄÄASIAALLINEN NEUVOTTELUN/ KIISTAN AIHE	SYLLISYYS	UHRIUS SYYTÖMYYS
KOFLIKTOITUVAT KATEGORIAJÄSENYYDET	TERRORISTI	ÄITI (IDEALISOITU KULTTUURINEN KUVA ÄITIYDESTÄ)
OMINAISUUSMÄÄREET	MASKULIINISUUS VÄKIVALTAISUUS JULMUUS	FEMINIINISYYS HOIVAUVUUS PEHMEYS
TOIMINTOMÄÄREET	TAPPAMINEN, KIDUTTAMINEN	SYNNYTTÄMINEN, HOIVAAMINEN
PAIKKAMÄÄREET	KALIFAATTI, SYYRIALAINEN AAVIKKO	SUOMI TAI JOKU MUU ”SIVISTYNYT” PAIKKA

POIKKEAVUUS
RISTIRIITAISET KATEGORIAJÄSENYYDET TERRORISTI JA ÄITI
POIKKEAVA ÄITIYS, ”HUONO ÄITIYS”
POIKKEAVA TERRORISTIUS, POIKKEAVA POIKKEAVUUS

LIITE II: Aineistolähteet

HS Ulkomaat 14.2.2019: *Times*: *Teininä Isis-vaimoksi karannut brittityttö haluaa palata Lontooseen, mutta ei kadu lähtöään – Britannian sisäministeri ei halua päästää maahan*

HS Ulkomaat 20.2.2019: *Isis-morsiameksi vuonna 2015 lähtenyt teini menettää Britannian kansalaisuutensa – Bangladesh kiistää kaksoiskansalaisuuden*

HS Ulkomaat 7.3.2019: *Sympatia on vähissä Syyrian Isis-vaimoille, jotka lapsineen täyttävät pakolaisleiriä, mutta auttajille kaikkien hätä on samanarvoinen*

HS Kotimaa 30.3.2019: *IS: Isisin alueella eläneellä Sannalla tiiviit kytkökset Suomen salafistinaisiin*

HS Kotimaa 4.4.2019: *Tuore tutkimus julki: Tällaista on jihadismi Suomessa*

HS Kuukausiliite 24.5.2019: *”Luulin, että Suomi on oikeusvaltio”, sanoo Isisin kalifaattiin lähteneen ja nyt Syyriassa vankileirillä olevan suomalaisnaisen äiti*

HS Mieliopide 26.5.2019: *Lasten erottaminen äideistään on julmaa*

HS Mieliopide 27.5.2019: *Hallitus laiminlyö velvollisuutensa auttaa naisia ilmeisessä hengenvaarassa*

HS Kotimaa 4.6.2019: *Terrorismin tutkija: Suomeen palaavat Isis-taistelijat voisivat olennaisesti vaikuttaa siihen, miten jihadistinen toiminta täällä kehittyy*

HS Ulkomaat 16.6.2019: *Ompelivatko Isis-naiset pommiliivejä vai ovatko he itse uhreja? Tutkijat ja leirille jumiin jääneiden naisten omaiset vastaavat*

HS Mieliopide 20.6.2019: *Isis-leirille joutuneita naisia ja lapsia pitää avustaa, kirjoittavat oikeustieteilijät mieliopidekirjoituksessa*

HS Poliitiikka 26.6.2019: *HS kysyi eduskuntaryhmiltä, mitä Isis-leirin suomalaisille pitäisi tehdä: Puolueet painottavat naisten vastuuta ja toisaalta lasten syyttömyyttä*

HS Poliitikka 27.6.2019: *Pääministeri Rinteen mukaan Suomi ei suunnittele Isis-perheiden evakuointia, myös presidentti Niinistö kommentoi suomalaisten tilannetta al-Hol-leirillä*

HS Poliitikka 4.7.2019: *Isis-perheiden omaiset valmiit maksamaan matkat pois Syyrian leiriltä*

HS Poliitikka 18.7.2019: *Presidentti Halonen: Al-Holin leirillä olevilla lapsilla on oikeus tulla Suomeen, sen mukaisesti on toimittava*

HS Mielipide 20.7.2019: *Lapsen erottaminen äidistään aiheuttaa korjaamattoman trauman*

HS Sunnuntai 31.8.2019: *Isis-vaimo ja sen mies*

HS Ulkomaat 5.9.2019: *Washington Post: Joukko Isisiä kannattavia naisia hallitsee al-Holin leiriä väkivallalla ja pelolla*

HS Kulttuuri 20.10.2019: *Brittitoimittaja Stacey Dooleyn reportaasi Isis-vaimoista Syyriassa menee inttämiseksi*

HS Poliitikka 2.12.2019: *Hallitus on siunannut al-Holin leirillä olevien naisten ja lasten tuomisen tapauskohtaisesti takaisin Suomeen – myös presidentti Niinistö tietoinen*

HS Poliitikka 10.12.2019: *Suomi on jo neuvotellut al-Holin suomalaislasten kotiuttamisesta – Kurdipoliitikko HS:lle: Lapsia ei voi erottaa äideistään pakolla*

HS Sunnuntai 15.12.2019: *Lapsista emme luovu*

HS Poliitikka 8.2.2020: *Ruotsilta katosi lapsia, Norjassa hallitus hajosi, Suomessa Haavisto joutui laillisuustutkintaan – Kolmen Pohjoismaan ulkoministerit kertovat HS:n haastattelussa, miksi al-Hol vetää politiikan solmuun*

HS Ulkomaat 10.4.2020: *Al-Holin lasten kotiutushanke keskeytyi koronaviruksen vuoksi – ”Ehkä korona muuttaa tilannetta, ja meidät päästetään vapauteen”, sanoo leirillä asuva suomalaisnainen*